

ЕЎВЪРШ КОРМЪН

Крамър срещу Крамър

Народна култура

ЕЙВЪРИ КОРМЪН КРАМЪР СРЕЩУ КРАМЪР

Превод: Иванка Томова

chitanka.info

В своя нашумял роман „Крамър срещу Крамър“ Ейвъри Кормън разказва за началото и края на една обикновена семейна драма — обикновена за всички освен за действащите лица в нея. Авторът изтъква, че при недостиг на взаимна любов в едно семейство основният критерий за индивидуалните човешки качества е чувството за дълг и отговорност. Произведението свидетелствува за дълбоката трагика на индивида в условията на буржоазното общество.

ВЛАДИМИР ИГНАТОВСКИ

КОЙ ПЕЧЕЛИ ДЕЛОТО КРАМЪР СРЕЩУ КРАМЪР?

Огромната популярност на „Крамър срещу Крамър“ — и на книгата на Ейвъри Кормън, и на филма на Ричард Бентън, заснет по нея — е породена от реално съществуващи факти, от положението, в което се намира американското семейство, от кризата, която то изпитва. Книгата се появи в една удивително подходяща социално-психологическа ситуация... Разказът за разпадането на едно семейство, за трудния живот на Тед Крамър, останал сам с малкия си син, за перипетиите на юридическата битка, водена от родителите за детето, се оказва актуален. „Крамър срещу Крамър“ зафиксира една социална реалност, породена от промените в социалното равновесие между половете, от нарастващата вълна на движението за еманципация на американската жена.

Засега тези промени не засягат управляващата структура — по данни на движението за равни права на жените в Америка в началото на 80-те години в ръководните органи на нито една от 500-те най-големи компании няма жени, — но те са очевидни във всекидневния живот. Доказват го данните от социологичните проучвания, изследванията на учените — всичко говори за кризата, изживявана от семейството. В своята книга „Трета вълна“ американският социолог Алвин Тофлер подробно анализира онова, което той нарича „нуклеарно семейство“ и което дефинира като „работещ съпруг, майка-домакиня и две деца“. Тофлер твърди, че в началото на 80-те години само 7% от населението на Америка продължава да живее в рамките на традиционното „нуклеарно семейство“. Преобладаващата част от американците отказва да се придържа повече към този тип организация на семейния живот, просъществувала в продължение на векове.

Центробежните сили придобиват най-различен облик. Все повече американки напускат семейното огнище и търсят социална изява: в началото на 80-те години четири от всеки шест съпруги работят извън къщи. Все по-често явление са двойките, които по една или друга причина отказват да сключат брак; според списание „Futurist“ за времето от 1970 до 1978 година техният брой се е удвоил. А за същото време осем пъти е нараснал броят на младите хора, които отказват да встъпят в брак — било заради образованието, било заради кариерата си. И тук жените между 20–30 години, избягващи семейните връзки, са два пъти повече от мъжете.

Данните от социологичните анкети сочат изменения дори в отношението към децата: ако в 1960 година само 20% от омъжените американки на възраст до 30 години не са имали деца, за петнадесет години техният брой е нараснал с 60%. А ситуацията, превърнала се в основа на повествованието на „Крамър срещу Крамър“ — самотните родители, — е все по-разпространена: в началото на осмото десетилетие всяко седмо дете в Америка се отглежда и възпитава от един родител, а за големите градове тази цифра е още по-голяма — всяко четвърто.

Следователно книгата на Ейвъри Кормън, а след това и филмът се докоснаха до една особено чувствителна точка на съвременния живот. Опитвайки се да обясни явлението, Алвин Тофлер предлага следното построение: мъжът или онзи, който изпълнява ролята на глава на семейството, е разположен в епохата на индустриализма — той продава своя наемен труд, неговите усилия имат паричен еквивалент, докато жената се намира в епохата на аграрната цивилизация — нейният труд няма паричен еквивалент, произведените продукти и услуги се потребяват в затвореното семейно „стопанство“. А съществуването на два исторически различни „начина на производство“ в рамките на семейството не може да не доведе до появата на напрежения, които в последна сметка да не разрушат брака.

Темата „уимен’слиб“ (от — либерейшън) е особено актуална в САЩ. Процесът, разбира се, има различни измерения: от организираното, съзнателно движение на борбата за равни права на жените до спонтанния бунт, до неосъзнатото недоволство. „Крамър срещу Крамър“ предлага един обективен, почти документален репортаж на зараждането на това недоволство и проследява

последниците от него. Джоуана Крамър не е единичен случай: „Джоуана намери статии от разни списания, в които се описваше нейното положение. Тя не беше ненормална. Да си майка и да си седиш в къщи, не беше лесно. И други майки, или поне някои, се чувствуваха като нея. Беше досадно, тя имаше право да се сърди и не беше единствена...“ Подобни размисли можеш да срещнеш в огромно количество в книгите, списанията, вестниците на Америка.

Интерпретацията на Ейвъри Кормън на този толкова актуален проблем има своите особености. Тук е мястото да се каже, че тя в значителна степен се отличава от крайния филмов продукт, но това ще забележи всеки внимателен читател. Ейвъри Кормън добросъвестно и точно регистрира състоянието на своите герои и на тяхната връзка. И в точността на това регистриране поразително се откроява емоционалната пустиня, в която те живеят. Техният брак не е плод на голяма любов или силно духовно влечение. Връзките им — и преди брака, и след неговото разпадане — сполучливо са окачествени от една от героините на романа като „сериен връзки“ — хората просто преминават през нечий живот, без някой да се задържи по-дълго... Тед Крамър се оказва само един от поредицата — Бил, Уолт, Стан, Джеф, Майкъл... „Не можеше да се приеме, че Джоуана Стърн бе избрала Тед Крамър като единствения мъж, за когото трябваше да се омъжи. Важното за Тед бе, че в определен момент тя го предпочете пред другите взаимозаменяеми мъже, с които се срещаше, и беше решила да вижда него по-често, отколкото останалите...“

Джоуана и Тед Крамър живеят в удивително тесен свят. Те нямат приятели, нямат емоционални контакти, нямат особени интереси. Техният живот е низ от делнични занимания, неговото описание удивително напомня каталог на универсален магазин, където всяка вещь има своята цена. Не е учудващо, че в този безрадостен начин на съществуване семейството се пропуква твърде лесно. Особеното в „Крамър срещу Крамър“ е, че инициаторът на кризата е съпругата — Джоуана е тази, която напуска семейството. Тя заявява, че тръгва да търси собствената си личност и възможности. Но повествованието не се занимава с нея. В центъра на вниманието е съпругът Крамър.

Социалните процеси в САЩ през последните години всъщност поставиха мъжа в една твърде деликатна ситуация. Доста дълго мъжът бе защитен, подобно на рак-пустинник, в своята здрава черупка на

дома-крепост, работното място и позицията на икономическа опора на семейството. Икономическата самостоятелност на жената, нейната социална активност промениха положението и извадено изпод черупката, тялото на рака-пустинник се оказва твърде меко и лесно ранимо, а нова защитна броня се създава бавно и трудно. И Тед Крамър е принуден да изпита върху собствените си плещи края на патриархата, да изпита съмнителното удоволствие да бъдеш жена в съвременното американско общество. Той се оказва насилствено поставен в ролята, обикновено изпълнявана от съпругата, и това се оказва нова и много трудна роля. Тед изпитва какво означава грижата за семейството, затрудненият „социален живот“, ако използваме термина на автора на „Крамър срещу Крамър“, ограничените възможности за контакти и т.н. и т.н. Всичко онова, което е задушавало неговата съпруга, се стоварва върху му.

Актуалността на романа обаче не се измерва само с правдивостта на сюжета и достоверността на проблемите. Тя е огледало на една комплексна криза: криза житейска, духовна и социална. И благополучният завършек на романа не е в състояние да затвори очите на когото и да било за всички проблеми, стоящи във от тясната сюжетна линия.

ГЛАВА ПЪРВА

Той не очакваше, че ще има кръв. Не беше подготвен за това — не го пишеше в книгите, а и акушерката не беше споменала нищо за кръвене или за кафяви петна по чаршафите. Беше предупреден, че ще я боли, и беше готов да ѝ помогне да изтърпи болките.

— Тук съм, скъпа. Хайде, поеми въздух сега — подкани я той, както го бяха учили, старателен като войник. — Едно, две, три, издишай...

— Майната ти! — каза тя.

Той искаше да участвува наравно с нея в безболезненото раждане и затова беше ходил на специален курс, искаше да бъде съпругът, без когото раждането не може да се осъществи, но когато го пуснаха в стаята, се оказа, че са започнали без него. Джоуана пъшкаше и викаше от време на време, неясно на кого, „мръсник“, а на съседното легло една жена пишеше и зовеше на испански майка си и господата, които очевидно не бяха наблизно.

— Ще направим заедно дихателните упражнения — каза той бодро.

Присъствието му беше излишно. Джоуана притвори очи, унесена от болката, а сестрата го избута, за да избърше кръвта и другите нечистотии.

Когато Джоуана му показа за първи път корема си, за да „го“ чуе, той каза, че това е чудо. Каза го механично. Първите признаци на живот не го заинтригуваха истински. Идеята да си имат бебе беше нейна и той я прие като следващата логична стъпка в брака. Когато тя забременя само месец след като махна спиралата си, той се изненада. Това сякаш нямаше нищо общо с него — идеята, бебето и чудото си бяха нейни.

Знаеше, че трябва да се чувствава свързан с биологичните промени, настъпили у нея. Не го интересуваха новият живот в

промененото ѝ тяло, а коремът ѝ, който се притискаше в него, когато се любеха. Той започна да си фантазира какъв може да бъде сексът с дебела жена; като гледаше по улиците, се чудеше дали привлекателността, която толкова много дебели жени притежават, е някаква отчаяна самозаблуда или прикрито самочувствие, че могат да доставят и получават неописуеми сексуални удоволствия. Тед Крамър, който никога не си позволяваше да зяпа снимките във фоайето на киното за порнографски филми близо до службата му, се забавляваше, като пресмяташе каква печалба може да донесе порнографски филм, озаглавен „Тед и дебелината жена“.

В шестия месец Джоуана получи силно кървене. Гинекологът ѝ, д-р Антъни Фиск, обявен от списание „Вог“ за един от най-преуспяващите, надеждни млади гинеколози в западните щати, ѝ предписа „лежане и никакви закачки“. Между Тед и Джоуана възникна спор за точния медицински смисъл на този съвет. Късно една вечер, измъчван от любовна страст, Тед се обади по телефона на д-р Фиск, който се ядоса, защото въпросът не беше спешен, а освен това съвсем не му стана приятно да разговаря с мъж и да му разяснява смисъла на думите, които е употребил. Каза, че медицинският смисъл на съвета му е „тя да лежи на гърба си колкото се може повече и да няма вече никакво чукане“. Тед предложи да потърсят друг лекар, но Джоуана остана непреклонна и двамата се разделиха, като всеки се настани в своята половина на леглото; Джоуана почти не ставаше през последните три месеца и навлезе успешно в деветия месец на бременността си.

През този период тя не проявяваше желание за половинчати любовни закачки, макар че Тед ѝ прочете какво пише в една от книгите за бременности и раждане, където разновидности на полово общуване открито се разрешаваха. „Половият контакт между бедрата може да се окаже подходящо временно разрешение.“

Една нощ, след като тя беше заспала, Тед се опита да онанира в банята, представяйки си дебелината жена, която бе видял същия ден в метрото. Преди да стигне до края, той насочи фантазията си към Джоуана, за да може да ѝ остане верен. Но тъй като се чувствуваше виновен за това свое прегрешение, след този случай насочи желанията си към по-възвишени сфери, отдавайки се на нарастващите вълнения у

дома, свързани с дрешки, дюшечета, креватчета, столчета на колелца, нощни лампи, колички и имена за бебето.

Джоуана обръщаше много по-голямо внимание на такива подробности като предимствата на високите столчета с дрънкалки в сравнение с онези без дрънкалки, с които детето може да си играе; той отдаваше това на естественото майчинско чувство, тъй като тя, макар че никога досега не беше ставала майка, толкова бързо беше изучила точните наименования. На него му беше трудно да схване разликата между „layette“^[1] и „bassinet“^[2], понеже „layette“ му звучеше като нещо, на което бебето трябва да лежи^[3], и не го свързваше с бебешки дрешки, а „bassinet“ му напомняше за детска баня, а не за кошче, където бебето лежи; по-лесно се ориентираше в десенираните плоскости за креватчета — те бяха меки, предпазваха бебето от удар и имаха картинки, например зайчета.

Магазинът, от който Джоуана си купуваше дрехи по време на бременността си, се казваше „Мадона“ — според него име, тъкмо подходящо за нея, тъй като тя напълно задоволяваше представите за красивата бъдеща майка. Кожата ѝ беше великолепна, очите ѝ блестяха — приличаше на целомъдрена мадона благодарение мъдростта на д-р Фиск. Джоуана Крамър имаше почти професионално елегантен вид, беше твърде слаба за ръста си, за да прилича на манекен или евентуално на актриса; беше поразително хубава, стройна жена с дълги черни коси, тънък, издължен нос, големи кафяви очи и доста едър бюст за фигурата си. „Най-красивото момиче“ я наричаше Тед. За собствената си външност той нямаше толкова високо мнение. Бе сравнително приятен мъж, висок един седемдесет и пет, с кафяви очи и светлокестенява коса, който съзнаваше, че носът му е твърде дълъг и че косата му е започнала да оредява. Показателно за самочувствието му беше това, че се смяташе най-привлекателен, когато вървеше с Джоуана под ръка. Надяваше се, че детето няма по някаква злополучна ирония на съдбата да прилича външно на него.

Тед беше грижовен по време на бременността, бе готов да носи на Джоуана свински ребърца късно през нощта, да тича за сладолед, но тя не проявяваше нито един от тези общоприети капризи, затова той често ѝ носеше цветя, което преди би считал за прекалено романтично.

Джоуана имаше спокоен сън за жена, бременна в седмия месец. Неговите нощи бяха мъчителни, ту се будеше, ту се унасяше, а в

съзнанието му блещукаше някаква смътна тревога, която не можеше да определи.

В една сивокафява сграда в Гринич Вилидж се събраха десет двойки. Твърдението на акушерката, че жените ще могат да контролират телата си, беше посрещнато съвсем сериозно и никой не каза, че му е невъзможно да си представи как тези десет издути жени, някои от които едва се движеха, ще могат да контролират телата си. На мъжете беше обещано активно участие в раждането на техните деца. Акушерката, ентусиазирана млада жена, облечена в трико, бе единствената жена с плосък корем сред присъстващите; по средата на обяснението за плацентата Тед започна да си представя нея и плоския ѝ корем в еротични сцени, което прие като знак, че сексуалните му отклонения по дебели жени са приключени.

Героинята на тези фантазии продължи обясненията, а те смутиха дълбоко Тед. Акушерката прожектира на един екран цветни снимки, които за първи път му дадоха най-нагледна представа за развитието на зародиша; след това се появили снимки на новородени бебета, щастливи майки и горди бащи. В живота на Тед навлизаше едно истинско бебе, не бебе от книга или бебе, скрито в корема, а човек, който диша.

На другия ден по обяд той седеше на стъпалата на библиотеката на 42-ра улица и ядеше сладолед във фунийка; беше разучил колко струват бебешките комплекти в „Лорд и Тейлър“, а преди това беше проверил отново цените на креватчетата в „Сакс“; точно тогава го обзе онази тревога и далечното блещукане придоби някакви очертания. Това беше страх. Той се страхуваше. Страхуваше се, че Джоуана ще умре. Страхуваше се, че бебето ще умре. Страхуваше се, че и Джоуана, и бебето ще умрат. Страхуваше се, че те ще са добре, но че той ще умре. Страхуваше се от това, че си е позволил да създаде дете. Страхуваше се как ще държи бебето, страхуваше се, че ще го изпусне. Страхуваше се, че бебето може да се роди сляпо, недоразвито, сагато с една ръка или с един крак, с по-малко пръсти, с кожа на петна. Страхуваше се, че няма да издържи изпитанието, страхуваше се, че няма да бъде добър баща. На Джоуана не каза нищо за страховете си.

Реши, че ще е най-добре, ако преодолее страха си. Ще бъде всесилен, ще има власт над всичко, няма да се поддава на предразсъдъци или да разчита на случайности. Ще бъде най-добре подготовеният, най-добре информираният баща в цял свят по въпросите на безболезненото раждане. На седмичните консултации беше съсредоточен и напрегнат. Можеше да проникне в корема на Джоуана като супермен с рентгенови очи и да види в какво положение е бебето, Когато Джоуана в деветия месец започна да става все по-неспокойна, той проявяваше изключително внимание. По негово настояване правеха всеки ден дихателните упражнения. Беше образцов бъдещ баща.

В края на курса в едно квартално училище представиха филм за истинско раждане по безболезнения метод. Сред публиката имаше най-различни нетърпеливи бащи и кореми с всевъзможни форми. Той почувствува, че тези хора са му близки, и им се усмихваше, макар че му бяха непознати. Филмът свърши. Курсът приключи. Тед Крамър беше готов да посрещне бебето.

— Ще се разочароваш ли от мен, ако не издържа до края?

— Какво искаш да кажеш?

— Ами говорих с една жена, на която е трябвало да сложат упойка, и тя се чувства виновна, че не е останала в съзнание при самото раждане.

— Нали казаха, че нищо лошо не може да се случи. Не се тревожи за това, скъпа. Ще издържиш колкото можеш.

— Добре.

„Само не умирай, Джоуана. Ако те загубя, няма да го понеса“ — но не можеше да ѝ го каже гласно. Не искаше да я уплаши или да разкрие собствените си страхове.

Когато телефонът иззвъня, той седеше на бюрото си в службата, точно там, където се очакваше, че трябва да бъде, на десет минути път с такси от къщи, напълно спокоен. Но спокойствието започна да го напуска от самото начало. Той не беше предвидил честотата и силата

на болките и когато стигна в къщи, намери Джоуана да се превива на пода.

— Господи...

— Боли, Тед...

— Божичко...

Всичко, което беше научил в курса, се изпари от главата му, като видя колко силни са болките. Той я пое в ръцете си, докато контракцията премине. После взе чантата, която беше готова от дни наред — беше поръчал таксито да го чака, — и се отправиха към болницата.

— Няма да издържа.

— Ще издържиш, скъпа. Дишай.

— Не мога.

— Можеш. Моля те, дишай!

И тя се опита да поеме въздух през равни интервали, което трябваше да отклони съзнанието ѝ от болката.

— Премина.

— Скъпа, следващия път трябва да поемеш въздух, когато контракцията е най-силна. Запомни. Когато е най-силна.

— Може би трябва да ми сложат упойка.

На 79-а улица и Парк Авеню таксито спря, защото имаше задръстване.

— Не можем да чакаме! — извика той на шофьора.

— Какво мога да направя, мистър?

Тед изскочи от колата.

— Спешен случай! Жената ражда! Спешен случай!

Той се хвърли сред превозните средства и като обезумял уличен регулировчик започна да задържа някои коли, а на други да дава път.

— Мръдни напред този камион, дявол да го вземе. Нека да направим път.

Закоравелите нюйоркски шофьори се подчиниха, слисани от гледката, която представляваше този луд. Постигнал кратък триумф, той се превърна в герой, който спасява бременната си жена от нюйоркското улично движение. Подкараха с пълна скорост към болницата; шофьорът натискаше клаксона, предупреден от Тед: „Карай на червено. Аз ще платя глобата.“

Триумфът му свърши, той беше продължил само миг. Когато стигнаха в болницата, качиха Джоуана горе, а той остана да чака сам в приемното отделение — герой с отшумяла слава. Сега властта беше в ръцете на *онези*, те разполагаха с Джоуана и ѝ правеха тоалет.

— Това не е честно — взмути се той пред сестрата в приемното.
— Трябва да съм горе при съпругата си.

— Те ще ви извикат.

— Кога?

— След около двадесет минути, мистър Крамър.

— Тези минути са фатални.

— Да, знаем това.

В приемното отделение седеше пълен, около тридесетгодишен мъж, отпуснат спокойно на стола, сякаш гледаше телевизия.

— За първи път ли? — попита той Тед.

— Говори ли се така? — озъби се Тед. — „За първи път“!

— Виж какво, приятелю, нищо лошо не исках да кажа.

— Извинявайте. За мен... е за първи път. — Тед се усмихна на себе си.

— На мен ми е за трети път.

— Това чакане... точно когато се чувствуваш най-близко до нея, те ти я взимат.

— Скоро ще свърши.

— Но аз трябва да присъствувам. Ние сме ходили на курс за безболезнено раждане.

— Правилно.

— А вие?

— Моите уважения, но това е глупост. Слагаш упойка, никаква болка и бебето е готово.

— Но това е старомодно.

— А, така ли?

— Не искате ли да сте с нея?

— Аз ще бъда с нея. След няколко дни, през нощта, точно с нея ще бъда.

Нямаше какво повече да си кажат; Тед, усъмнил се в правотата си, се суетеше наоколо, а мъжът, сигурен в себе си, спокойно се отпусна пак на стола. Сестрата каза на Тед, че може да се качи горе, и той тръгна към родилното отделение, където се предполагаше, че

Джоуана чака помощ от него. По стълбите си припомни какво е нужно да направи: да следи колко често получава контракции, да ѝ помага при дихателните упражнения, да ѝ отвлича вниманието с незначителни разговори, да изтрива потта от челото ѝ, да мокри устните ѝ. Той ще запази самообладание. Няма да има време даже да се изплаши.

Влезе в стаята и видя, че Джоуана има контракции и се присвива на леглото; опита се да започне с дихателните упражнения и тогава тя му каза: „Майната ти!“ Жената на съседното легло крещеше на испански. Сестрата го отстрани. Нещата не вървяха според предвижданията му.

Най-накрая пристигна д-р Фиск, висок мъж с буйна руса коса. Първите му думи към Тед бяха: „Почакайте в коридора.“ Няколко минути по-късно, след като д-р Фиск кимна и излезе, сестрата даде знак на Тед да се върне в родилната зала.

— Още малко остава — каза сестрата. — При следващата контракция ще я накараме да се напъне.

— Как си, скъпа? — попита той Джоуана.

— По-ужасно нещо не съм преживявала.

Контракциите настъпиха, той я подкани да се напъне и след няколко пристъпа от болезнени контракции и напъни той видя как бавно се появява едно черно петно — върховният момент в раждането, първите признаци за появяването на собственото му дете. Всичко беше извън неговата власт и го изпълваше със страхопочитание.

— Мистър Крамър? — Д-р Фиск се беше върнал. — Сега ще отидем и ще извадим бебето.

Тед целуна Джоуана, тя се насили да се усмихне и той влезе с д-р Фиск в една стая до родилната зала.

— Правете, каквото правя аз, мистър Крамър.

Тед влезе в ролята си на лекар. Изми ръцете си с четка, облече една синя престилка. Застанал пред огледалото с лекарската униформа, изправен пред явната неизвестност, съзнавайки колко малко власт има над всичко, той се поддаде неочаквано на онзи страх, който се беше мъчил да потиска.

— Добре ли се чувствувате?

— Мисля, че да.

— Нали няма да припаднете вътре?

— Не.

— Знаете ли, че когато за първи път започнаха да пускат бащи в родилната зала, някой разви теорията, че след като гледали как съпругите им раждат, мъжете ставали временно импотентни.

— Нима?

— Предполага се, че мъжете или преживяват много силно раждането, или се чувствуват виновни за страданията на съпругата си. Нали знаете, за да задоволят страстта си, те...

Д-р Фиск миеше по странен начин ръцете си.

— В същност ние не разполагаме с истински доказателства, че тази теория е вярна, но тя повдига любопитни въпроси, не мислите ли?

— Не съм сигурен.

— Хайде, мистър Крамър. Не припадайте и не ставайте импотентен — каза със смях д-р Фиск, но Тед, с лице, сковано от напрежение, не оцени неговата лекарска шега.

Влязоха в родилната зала, където Джоуана посрещаше без всякакво достойнство това върховно преживяване. Сякаш я бяха подготвили за някакъв чудноват жертвен ритуал — през кръста ѝ висеше чаршаф, краката ѝ бяха вдигнати и вързани с каиши, а залата беше пълна с хора — лекари, сестри, три сестри-стажантки, събрали се да гледат Джоуана с вдигнати крака.

— Хайде, Джоуана, напъвай само когато ти кажа, и после спирай — каза лекарят.

Това го бяха упражнявали в къщи; бяха го учили в курса. Тед веднага се успокои, като чу нещо познато.

— Мистър Крамър, застанете до Джоуана. Може да наблюдавате там. — Той посочи едно огледало над масата.

— Хайде сега. Напъвай! Напъвай! — извика лекарят и след това всичко стана много бързо — Джоуана изпищя, болезнените пристъпи следваха на вълни, тя се опита да си почине, поемайки дълбоко дъх, последваха нови напъни, Тед я държеше, прегърнал я през раменете, докато тя се напъваше все повече. „Давай докрай, скъпа!“ — повтаряше Тед научените в курса напътствия, тя се напъваше в ръцете му, напъваше и пак напъваше, бебето изплака, Джоуана плачеше, Тед целуваше Джоуана по лицето, по очите, целуваше сълзите ѝ, хората в стаята, които не се оказаха безстрастни наблюдатели, сияеха, даже известният лекар се усмихваше и докато всички тържествуваха, премериха и прегледаха бебето. Тед Крамър застана над Уилям

Крамър, преброи крайниците му, преброи пръстите на ръцете и на краката му и видя с облекчение, че всичко е наред.

В болничната стая приказваха тихо за разни подробности, за хората, на които Тед трябва да се обади, за нещата, които трябва да свърши; след това тя поиска да спи.

— Ти беше фантастична, Джоуана!

— Е, успех. Следващият път ще го донесе щъркелът.

— Обичам те.

— Аз също те обичам.

Той се качи в детското отделение, за да погледне още веднъж бебето, което лежеше в една картонена кутия. То спеше, мъничко като фъстъче.

— Лека нощ, малко момченце — каза той високо, опитвайки се да убеди себе си, че всичко е истина, — аз съм твоят татко.

Тед слезе долу, проведе телефонните разговори и следващите няколко дни (освен когато ходеше в болницата и действително виждаше бебето) и на работа, и в къщи пред очите му беше постоянно онова мъничко като фъстъче лице, което дълбоко го вълнуваше.

Той не можа да участва в раждането така, както го бяха учили в курса, но да оправиш едно улично задръстване, не е проста работа, а освен това той не можеше да забрави и мига, когато държеше Джоуана, държеше я с ръцете си в момента на раждането.

По-късно, когато всичко се промени, той се опита да установи дали наистина между тях е имало такава близост и ѝ припомни онзи момент.

— Не си спомням ясно дали беше там — каза тя.

---

[1] Дрешки на новородено дете. — Б.пр. ↑

[2] Плетено бебешко кошче. — Б.пр. ↑

[3] От английския глагол *to lay* — слагам да легне. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ВТОРА

Запознаха се на Файър Айланд^[1], където той имаше половин дял от една къща за несемейни хора и право да прекарва всяка втора събота и неделя в нея, а тя притежаваше четвърт дял от друга къща, в която ходеше всяка четвърта събота и неделя от месеца; но въпреки тези сложни разписания една събота и двамата се случиха на острова и попаднаха заедно на един от трите коктейла на открито.

Джоуана беше заобиколена от трима мъже на многолюдната веранда. Тед я наблюдаваше и очите им се срещнаха, докато тя кръстосваше погледи с още десетина мъже, които също бяха тръгнали на лов. Тед сновеше между една къща за несемейни в Амагансет и къщата във Файър Айланд, като предполагаше, че на едно от тези две места, където се събират свободни хора, ще се запознае с Нея или поне с Някоя като нея. Беше научил как да прилага градските номера на плажа, знаеше къде трябва да застане и как да постъпи, за да се запознае с някое красиво момиче на терасата, заобиколено от трима мъже, с единия от които се готви да тръгне.

Когато се сети, че е играл волейбол с въпросния мъж, Тед слезе по стълбите и се облегна на перилата. Обади се на мъжа, размениха си няколко банални фрази и човекът, за да не изглежда невъзпитан, трябваше да представи Тед на приятелката си. Тя се казваше Джоуана и от този момент те вече се познаваха.

Той не я видя на другия ден на плажа, но предположи, че тя ще се качи на едно от трите препълнени корабчета, които тръгваха от острова в неделя вечерта, затова седна на кея, давайки си вид на безгрижен курортист, който се разделя неохотно със слънчевия залез. Джоуана се нареди на опашка за второто корабче. Тед забеляза, че не е с кавалер, а с две приятелки. Приятелките ѝ бяха симпатични и щяха да се харесат на Лари, който имаше кола, голяма като фургон. Приятелят на Тед, Лари, беше разведен и след развода му беше останала тази стара кола. Лари я държеше, за да може в края на седмицата да предложи нещо смислено на жените, например да ги

закара в града. В нея можеха да се поберат цели тълпи жени и Лари приличаше понякога на шофьор, който превозва стюардеси от летището.

— Здравей, Джоуана. Аз съм Тед. Помниш ли ме? Имаш ли с какво да се върнеш?

— Ти с това корабче ли си?

— Аз точно чаках един приятел. По-добре да видя къде е.

Тед тръгна бавно към края на кея и щом се загуби от погледа ѝ, хукна към къщата.

— Красиви жени, Лари! — извика той и го повлече бързо от къщата към кея.

По пътя към града една от приятелките на Джоуана зададе на Тед неизбежния въпрос: „Какво работиш?“ През лятото с този въпрос не му вървеше. Жените, с които се беше запознал, изглежда, имаха своя скала за оценки: по тяхната десетобална система лекарите получаваха десет, адвокатите и борсовите агенти — девет, рекламните агенти — седем, служителите в текстилната индустрия — три, освен ако не бяха собственици на текстилни предприятия, което им осигуряваше осем точки, учителите — четири, а всички останали, на които се задаваше въпросът: „Какво точно е това?“ (Тед често спадаше към тях), получаваха не повече от две точки. Ако и след подробните обяснения те пак не разбираха, вероятно го оценяваха за единица.

— Занимавам се с продажба на реклами.

— За кое издание? — попита Джоуана. Щом не трябваше да обяснява, значи, имаше възможност да получи петица.

— „Развлечения“.

— Да, ясно.

— Откъде го знаеш?

— Аз работя при Дж. Уолтър.

Тя работи в рекламно бюро, което е и хубаво, и лошо, мислеше той. Бяха в един и същ бранш. От друга страна, не е някаква загубена библиотекарка с претенции.

Джоуана Стърн беше дошла в Ню Йорк с диплома по хуманитарни науки от Бостънския университет, но скоро откри, че с тази диплома не може да покори града. Наложил се да изкара секретарски курсове, за да стане секретарка, и започнал да се мести от една „блестяща служба“ на друга „блестяща служба“; колкото повече

се усъвършенствуваше, толкова по-досадна ставаше, докато накрая постъпи като отговорен секретар в рекламния отдел на Дж. Уолтър Томпсън.

На двадесет и четири години си нае за първи път самостоятелен апартамент. Имаше връзка с един женен мъж от службата и присъствието на съквартирантка беше неудобно. Връзката продължи три месеца и се прекрати, когато той се напи, повърна на килимчето и се качи на влака, за да се прибере у дома при жена си в Порт Уошингтън.

Всяка Коледа тя ходеше в Лексингтън, Масачусетс, за да се отчете пред родителите си, че се оправя добре в живота, тоест: „Имам приятел и работата ми върви.“ Баща ѝ беше преуспяващ собственик на аптека, а майка ѝ — домакиня. Тя беше единствено дете, разглежена, любима племенница в семейството, любима братовчедка. Когато искаше да отиде през лятото в Европа, отиваше; когато искаше нови дрехи, получаваше ги, но както обичаше да казва майка ѝ, „тя никога не ни е създавала неприятности“.

От време на време Джоуана преглеждаше обявленията за работа, за да види дали не би могла да прави нещо друго на този свят. Печелеше по сто седемдесет и пет долара седмично, работата ѝ беше горе-долу интересна и тя нямаше голяма амбиция да променя живота си. Положението беше точно такова, каквото го бе представила на родителите си — „Имам приятел и работата ми върви.“ Но всичко започна да се повтаря. Бил, жененият мъж, с когото ходеше в момента, заместваше напълно Уолт, жененият мъж от миналата година, а от неженените Стан, който се появи след Уолт, но преди Джеф, заместваше напълно Майкъл, появил се след Джеф и преди Дон. Ако продължаваше с това темпо, на тридесет години щеше да е спала с повече от две дузини мъже, а това вече заплашваше да развали собственото ѝ мнение за себе си. Започна да се чувства лекодостъпна и износена. Съобщи на Бил — поредния в списъка ѝ, — че без него съботите и неделите са скучни и за да го изпробва, каза, че иска да бъде поканена в дома му в Стамфорд. Естествено това беше невъзможно, поради което постъпиха по най-правилния начин — разделиха се.

Тед не беше следващият. Тя го държеше като резерва за Файър Айланд и Амагансет. Тед Крамър беше стигнал до това положение на

тридесет и няколко години, след като беше имал вземане-даване с много жени, появили се и изчезнали в живота му. Беше завършил Нюйоркския университет с диплома по административно управление, която му даваше право да се занимава с всичко или с нищо. Той започна да обучава търговския персонал на една малка фирма за електронни устройства, след това отиде в казармата шест месеца запас, а после в продължение на една година работи във фирма за търговия на едро с домакински електроуреди. Никога не беше мислил да се занимава с търговията на баща си. Баща му имаше закусвалня към една текстилна фабрика и години наред се оплакваше: „Затънал съм до ушите в пилешка салата и боклуци.“ Тед не искаше и неговата съдба да е такава. Една възрастна жена, стара служителка от отдел „Кадри“, даде на Тед най-важния съвет в професионалния му живот:

— Вашата голяма грешка е, че се опитвате да продавате стоки. Не сте достатъчно агресивен за тази работа.

— Какво искате да кажете? — попита той плахо.

— Вие сте умен. Можете да продавате, но не стоки. Трябва да продавате идеи.

Няколко седмици по-късно тя му даде възможност да продава идеи в рекламния отдел на няколко списания за мъже. Като рекламен агент в тази област той трябваше да разбира от демография и от пазари; трябваше да борави с резултати от научни изследвания. За такава работа се изискваше интелигентност, а Тед Крамър, който беше по-скоро умен, отколкото агресивен, имаше дарба в това отношение.

След летния сезон Тед и Джоуана излязоха за първи път на вечеря в едно заведение в Ийст Сайд, където според разбиранията на несемейните хора те прекараха една приятна вечер. Началото беше поставено. Двамата се бяха срещнали в града. Борсовият агент, сценаристът, архитектът чакаха на опашка след Тед. Борсовият агент мислеше прекалено много за борсовите си акции, сценаристът пушеше прекалено много марихуана, архитектът говореше прекалено много за други жени, така че Тед и Джоуана си определиха втора среща. В това обкръжение на скучни кавалери, където всяка проява на въображение щеше да се оцени, той постъпи сравнително умно. Заведе я в същото заведение, където вече бяха ходили, и ѝ каза: „Тук ми провървя миналия път.“ Той не злоупотребяваше с положението им на необвързани хора, не заемаше безразличната поза на Ванс, художник

на филми, който се въртеше около бюрото ѝ и разправяше, че ходи и с мъже, и с жени, нито ставаше настоятелен като Боб, завеждащ връзките с печата, който също се въртеше около бюрото ѝ и беше „пред развод“ — думи, казвани вече от Уолт и Бил.

— Обикновено когато *мисля*, че харесвам някоя... — каза Тед.

— Мислиш, че харесваш?

— Все пак познаваме се отскоро. Обикновено я каня с мен в Монток за събота и неделя.

— Не смяташ ли, че е много рано за това?

— Може да прекараме разкошен есенен уикенд или да открием, че няма какво да си кажем.

— Или може да вали дъжд и да открием, че вали.

— Но помисли колко време ще спестим по този начин. И колко пари аз ще спестя.

— Ще проверя какви са прогнозите за дъжд.

След като прекараха още няколко вечери заедно, той поднови предложението, тя се съгласи, той взе кола под наем и двамата наеха стая в един мотел в Монток. Времето беше ясно, оказа се, че те имат какво да си кажат и без да се преструват, докато лежаха на плажа, загърнати в одеяло, си признаха, че несемейният живот е започнал да им омръзва. След това взаимно признание отидоха да си легнат.

Следователно не можеше да се приеме, че Джоуана Стърн бе избрала Тед Крамър като единствения мъж, за когото трябваше да се омъжи. Важното за Тед беше, че в определен момент тя го предпочете пред другите взаимно заменими мъже, с които се срещаше, и беше решила да вижда него по-често, отколкото останалите. Според общоприетите порядки в света, в който те се движеха, това означаваше, че в края на краищата тя ще спи с други мъже през това време. Следователно Тед беше просто мъж като всички останали преди него, но се оказа водеща фигура за момента. Като се има пред вид нарастващото отвращение на Джоуана от несемейния живот, ясно беше защо Тед остана без съперници.

Започнаха да прекарват продължително време в апартамента ту на единия, ту на другия, които се превърнаха в полудомове — живееха не чак като съпрузи, но не бяха и просто любовници. Той чувствуваше,

че е спечелил златната награда в състезанието: тази жена, която работеше в неговата област, имаше представа от работата му, беше взискателна по отношение на партньорите си, изключително хубава, звезда на плажовете и на неделните коктейли, беше негова дама.

Идваше лятото — критичен момент. Джоуана усещаше как се разпалва кръвта на женените служители, които само гледаха да пипнат някоя секретарка, макар че вече товареха колите си с дрехи за курорта, съпруги и деца. В службата си Тед бе помолен да даде заявка за отпуска.

— Трябва да вземем едно много важно решение за нашите отношения — каза той и за момент Джоуана се разтревожи, че той намеква за някаква много по-стабилна връзка. Тя още не беше готова за такова нещо.

— Имам да взимам две седмици отпуска. Искаш ли да я прекараме заедно?

— Добре. Защо не?

— Лари събира хора за обща къща. Може да вземем една стая. Ще бъдем две седмици сами двамата и освен това ще можем да ходим там всяка събота и неделя.

Тя никога не бе ходила на Файър Айланд или друг курорт, обвързана с някого, нито пък той.

— Може да се окаже хубаво.

— Четиристотин долара на човек, това е пълната вноска.

— Истински търговец си.

— Мисля, че ще бъде приятно.

— Разбира се. Сделката е изгодна. Искам да кажа, особено след като знам, че не хъркаш.

Когато Мел, главният счетоводител, чиято съпруга беше във Върмонт, застана до бюрото ѝ и попита: „Какво ще правиш това лято и с кого ще го правиш?“, Джоуана отговори: „Наехме квартира във Файър Айланд с приятеля ми.“ За първи път нарече Тед „приятеля ми“ и това ѝ достави удоволствие, особено когато Мел се оттегли бързо и възкликвайки „О!“, понесе кипналата си кръв в друга посока.

Фактът, че бяха заедно на едно място, където толкова много други хора се дебнеха, където самите те бяха ходили някога на лов, ги караше да се чувствуват различни от останалите. Когато чуха, че на някакъв коктейл за несемейни верандата на къщата се съборила от

тежестта на натрупалата се социална напаст, бяха щастливи, че не са били там, а са яли у дома си шоколадови сладки с орехи. Представяха си неомъжените жени и мъже, тръгнали по алеите, пияни или самотни, как търсят къде да отидат на гости, с кого да поговорят, на кого да се обадят по телефона, представяха си връщането с корабчето в неделя вечер — последна надежда, преди да се качат в колите за града, представяха си хората, които се опитват да заграбят за пет минути онова, което не са намерили цяла седмица — всичко това ги караше да се чувствуват благодарни един на друг.

Сексуалният им живот беше необуздан, ненаситен, очарованието му се подхранваше от това, че трябваше винаги да се крият, от постоянната надежда, че ще намерят къщата празна. Но най-прекрасното беше мисълта, че когато лятото свърши, те ще могат да бъдат пак заедно, стига да искат.

— Джоуана, искам да се омъжиш за мен. Моля те. На никого досега не съм казвал такова нещо. Ще се омъжиш ли за мен?

— Да. О, да.

Те се прегърнаха с истинска нежност и чувство, но под всичко това се таеше благодарност за възможността да докажат, че в края на краищата са здрави и нормални, че не трябва да се разхождат повече с чаша в ръка, с търсец поглед.

Струваше им се, че бебето плаче от два часа.

— Само четиридесет и осем минути по часовник — каза Тед.

— Само.

Бяха останали без сили. Бяха люлели, прегръщали, подхвърляли, разхождали, слагали в креватчето, вдигали от креватчето, отново разхождали и пели на бебето, а то продължаваше да плаче.

— Единият от двамата ни трябва да поспи.

— Аз вече спя.

Били беше на четири месеца. Отдавна я нямаше бавачката с онова бебе, което никога не плачеше нощем, което, изглежда, изобщо не плачеше. В деня, когато тя си отиде, се появи това друго бебе, което имаше свои изисквания и плачеше често.

След като детето се роди, фамилията се събра — родителите на Джоуана от Масачусетс и родителите на Тед от Флорида, които най-

сетне се бяха пенсионирали. От Чикаго пристигнаха братът и снахата на Тед, цялото семейство се разположи и зачака да му сервира безкрайни закуски и напитки.

— Добре, че имам опит от закусвалнята на баща ми — каза Тед.

— Но аз нямам. Ако трябва да нахраня още някой, направо ще му връча един чек.

След като бавачката си отиде и роднините се разпръснаха, остана им само умората. Не бяха подготвени за безкрайните задължения и изтощението, съпровождащи идването на бебето.

— Толкова отдавна не сме се любили, че сигурно съм забравил как се прави.

— Това не е смешно.

— Знам.

Отначало Тед се стараяше да изпълнява както трябва новата си роля. Това означаваше, че трябва да става с Джоуана и да ѝ прави компания, докато тя кърми Били, така че понякога по средата на нощта и тримата седяха и дремеха. След като на няколко пъти за малко не заспа в службата си, той започна да свежда нощната си помощ до едно измърморване, докато Джоуана ставаше от леглото да кърми.

Към осмия месец бебето взе да спи по-дълго. Денят обаче продължаваше да бъде все така тежък за Джоуана — пране, пазаруване, хранене. Тя знаеше, че би трябвало да очаква с нетърпение Тед да се върне вечер в къщи, защото ѝ беше съпруг. Но в същност тя го чакаше да се върне в къщи, за да ѝ помогне — може би да разпредели прането, да измие пода в кухнята.

— Джоуана, горя от страст...

— Скъпи, не искам да се любим. Искам да си имам отделна стая. Помъчиха се да се засмеят и скоро след това заспаха.

Хората им разправяха, че „по-нататък става по-лесно“ и в същност така се оказа. Били, жизнерадостно, красиво дете, спеше по цяла нощ. Тревогите на Тед, основателни или не, че бебето може да прилича на него, се оказаха излишни, тъй като фактически никой не смяташе, че бебето прилича на него. Били имаше малко носле, големи кафяви очи, права черна коса и беше красив.

С промените в живота им се смениха и приятелите им. Несемейните принадлежаха към друга слънчева система. Когато се ожениха, Тед отиде да живее в апартамента на Джоуана на 70-а улица в

източната част на Манхатън; жилището беше в сграда, населена главно с несемейни хора и няколко случайни проститутки. След това се преместиха през няколко улици в един блок за семейни и най-близки приятели им станаха Телма и Чарли Шпигел от апартамент 3-Г на долния етаж, които имаха едно малко момиченце Ким, три месеца по-голямо от Били. Чарли беше зъболекар. Към техния приятелски кръг се присъединиха Марв, рекламен агент от „Нюзуик“, и жена му Линда. Те си имаха Джереми, два месеца по-голям от Били. Всички те, родители на по едно малко дете, се събираха да ядат „бьоф бургиньон“ и да обсъждат по време на ядене стомашната перисталтика и привикването към ходене в тоалетна, да сравняват (това бе станало за тях натраплива необходимост) как се развиват децата им, които вече стояха прави, вървяха, приказва, пишкаха в гърне, акаха на пода; те просто седяха и поддържаха такива разговори. Даже когато в даден момент някой извикаше: „Ей, не може ли да приказваме за нещо друго?“, темата не се сменяше рязко и пак оставаше свързана с основния разговор — отглеждане на деца в Ню Йорк, държавни или частни училища — и от време на време, но не особено често, се споменаваха за гледани филми или прочетени книги, сякаш някой от присъстващите имаше време да чете.

На годинка и шест месеца Били Крамър беше дете, което хората на улицата се спираха да гледат заедно с красивата му майка.

Тед получи повишение в службата и си го обясни с факта, че е станал баща — сякаш бе приет за член на някакъв клуб. Ходеше на футболните мачове на „Джайънтс“ с Дан, стар приятел от колежа, сега адвокат. Четеше сериозни списания и „Уолстрийт Джърнъл“ със служебна цел. Служба имаше.

Обществото на Джоуана се състоеше от няколко приятелки от пейките в парка, от няколко бавачки, които даваха по малко съвети, и от Телма — компанията съвсем не беше живописна като компанията на Тед в представите на Джоуана — той ходеше на работа, където се срещаше с хора, по-високи от осемдесет сантиметра, които говорят със завършени изречения. А в нейния свят нямаше никой — нито познатите от пейките в парка, нито старите ѝ приятели, нито Тед — с когото можеше да сподели своята мръсна малка тайна.

Тя намекваше за нея, но те не искаха да я чуят.

— Аз обичам детето си — каза тя веднъж на Телма. — Но по принцип то ми досажда.

— Разбира се, че ти досажда — каза Телма и Джоуана помисли, че си е намерила съюзник. — Но в същото време ти доставя много приятни вълнения.

Тя не срещаше никаква поддръжка. Жените, които познаваше, или не си признаваха, или бяха по-търпеливи от нея. Веднъж, като говореше с майка си по телефона, тя повдигна този въпрос:

— Било ли ти е някога досадно?

— Не, с тебе не. Ти никога не си ми създавала неприятности.

Да не би тогава тя да не е нормална? Една вечер Джоуана изслуша подробния разказ на Тед за това какви неприятности има — някакъв спор с негов колега — и му каза точно каквото се очакваше от нея: че не бива да обръща внимание на такова нещо, след което сподели какво я тормози — не че не обича Били, той е толкова жизнерадостен и хубав, но всичките й дни са едни и същи.

— Досадно е да си майка, Тед. Никой не го признава.

— Е, няма как. Особено през първите години. Но той е прекрасен, нали?

Тед просто не искаше да чуе думите й. И този път *той* се обърна и заспа.

---

[1] Курортен остров в южната част на Лонг Айланд, щат Ню Йорк. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ТРЕТА

Тя живееше с тайната. Не ѝ ставаше по-леко. Голямото събитие през лятото беше, че Били свърши сам работата в гърнето. „Браво, Били“ — ръкопляскаше тя, ръкопляскаше и Тед, ръкопляскаше и Били. Нали трябваше детето да се поощрява. „На гърнето“ — каза той сам няколко дни по-късно, отиде, свърши си работата и когато Тед се обади по телефона да каже, че е приключил с една поръчка — месечна програма за цяла страница реклами, — Джоуана също можа да му съобщи хубави новини. „Той каза «Искам на гърнето» и свърши всичко съвсем сам.“ Но нито успехът беше неин, нито работата в гърнето.

Били стана на две годинки. Майката на Джоуана би казала, че той не създава никакви неприятности. Понякога проявяваше инат или беше муден, но започваше да се оформя като личност — излизаше от примитивната фаза, когато тъпчеше в ушите си извара, и навлизаше в полуцивилизованата фаза, когато човек можеше да го заведе в неделя на китайски ресторант.

Тя му позволи да гледа телевизия — „Улица Сезам“, и той седеше пред екрана, примигвайки, без да разбира всичко. Това ѝ осигуряваше по един свободен час.

Тед беше в стихията си. Нерешителен като по-млад, плах и задълбочен, на тридесет и девет години той се беше превърнал в компетентен рекламен агент. Предишната година беше спечелил 24000 долара, не особено голяма сума за Ню Йорк, но никога друг път не беше изкарвал толкова пари; той напредваше. Полагаше много усилия, за да бъде информиран в работата си, и прекият му шеф, началникът на рекламния отдел, го наричаше „моят пръв заместник“. Тед не се отбиваше в никое от заведенията, където се събираха колегите му, да пийне нещо. Не подхвърляше пиперливи закачки на момичетата от службата. Беше семеен човек. В къщи го чакаха красива, жена и красиво дете.

На Джоуана ѝ беше по-лесно в събота и неделя, когато вършеха заедно разни неща или когато Тед се занимаваше малко с Били и тя

можеше да излезе на пазар сама или просто да се махне от къщи. Някои хора може би питаха Тед как се гледа дете в големия град и той сигурно им отговаряше, че градът е много интересно място, но те не знаеха, че в този момент, когато той твърдеше това, Джоуана стоеше в къщи и се опитваше да върши нещо, докато Били строеше гараж от кубчетата и викаше: „Играй с мене, мамо!“, а тя с усилие държеше очите си отворени в четири часа следобед и се въздържаше да не си налее чаша вино, преди да стане пет.

Светският им живот се състоеше от доста редовни вечери с приятели — ту те канеха, ту тях ги канеха. Идеите за еманципацията на жените бяха една от темите на разговорите им, обсъждаха се ролите на мъжа и жената и известно време мъжете разтребяха масата и миеха чиниите, Тед се срещаше понякога със старите си приятели на обяд; Джоуана не се срещаше със старите си приятелки. Към новите ѝ познати се присъедини Ейми, бивша учителка, с която се бяха запознали на детската площадка за игра. С нея си говореха за деца.

— Тед, искам да работя.

— Какво искаш да кажеш?

— Направо затъпявам. Не мога да прекарвам дните си с едно двегодишно дете.

— Може би от време на време трябва да викаш жена за гледане на дете.

— Не става дума за няколко свободни следобеда.

— Джоуана, скъпа, малките деца имат нужда от майките си.

— Линда работи. Става сутрин и излиза като човек. А аз стоя тук с Били и Джереми и тяхната Клео, която едва ме дочаква да си изляза, за да гледа по телевизията „Докато светът се върти“.

— А ти гледаш ли го?

— Не се шегувай с това.

— Добре, мислила ли си какво би могла да работиш?

— Предполагам, че каквото съм работила преди.

— И заплатата ти ще трябва да покрие разходите за домашна помощница или за жена за гледане на дете, или за каквото и да е. Искам да кажа, че не сме толкова богати, та да губим пари от твоето ходене на работа.

— Ние вече губим от това, че не ходя на работа.

— Какво приказваш? Ти си страхотна майка. Били е прекрасен.

— Били вече не ми е интересен. Омръзнали са ми неговите тъпи бебешки игри и тъпите му кубчета. Ти си говориш с възрастни хора, а аз седя на пода и строя гаражи.

— Знаеш ли, че много бързо забравяш. Накрая ти беше омръзнала и работата, спомняш ли си?

— Тогава ще работя нещо друго.

— Какво? Къде ще ти плащат достатъчно, за да покрием разноските?

— Някъде. Имам опит в рекламата, нали?

— Ти беше секретарка, Джоуана. Това е всичко.

— Не съм била. Бях помощник на...

— Само на хартия. А в същност беше секретарка.

— Това е отвратително, знаеш ли?

— Съжалявам. Казвам истината. И изобщо не виждам смисъл в това да се нарушава спокойният живот на едно двегодишно дете, за да можеш ти да бъдеш секретарка в някаква кантора. Минало ти е времето за това.

— Така ли?

— Виж какво, когато той порасне и тръгне на училище от девет до три следобед, тогава можеш да потърсиш някаква работа на половин работен ден.

— Благодаря за позволениято.

— Джоуана, откъде ти дойде всичко това в главата?

— От двете досадни години.

— Интересно как се справят другите майки.

— Не всички се справят. Някои работят.

— Да, но.

— Какво „но“?

— Нека да помисля малко.

— Предупредила съм те.

— Странно, защото аз се чудех не е ли вече време да поговорим за второ дете.

— А, ти си се чудел, така ли?

— Хората разправят, че ако се отлага много, става все по-трудно и по-трудно.

— Така ли разправят?

— Искам да кажа...

— Аз не искам друго дете, Тед.

— Но ти се справяш толкова добре! Всички се справяме добре.

— Не мога да си помисля, че цялата история ще почне отново. Господи! Храненето и всичките дивотии отначало!

— Може да бъде и много приятно. Ще сложим едно кошче на колелото ти и ще можеш да обикаляш из града.

— Защо не си вземеш едно под наем, Тед?

Ясно беше, че има пред вид не кошче за колело, а дете.

Джоуана потърси новата си приятелка Ейми. Разказа ѝ всичко на един дъх — как не може да намери изход от положението, как се чувства отегчена и объркана. Ейми не беше подходящият в случая човек. Тя обичаше децата, обичаше да бъде майка, радваше се при мисълта, че ще се върне при децата в класната стая, когато собствените ѝ деца пораснат, и по този начин подкрепяше тезата на Тед. Досадата е нещо, което човек „сам си докарва“, заяви решително Ейми, а Джоуана се почувствува като ученичка с поведение „две“. Но в следващия миг Ейми, голямата моралистка, изплю камъчето. И тя също си имала една тайна, която не можела с никого да сподели. Ейми имаше любовник. Той беше женен. Психиатър. Джоуана нямаше опит в извънбрачни интрижки. Ето че сега познаваше една омъжена жена, която признаваше, че има любовна връзка, и то с психиатър.

— На тях позволено ли им е да правят това? — попита Джоуана, опитвайки се да прикрие неловкостта си.

Сбогуваха се с прегръдки и целувки, станали първи приятелки, след като бяха споделили тайните си, само че Джоуана не беше сигурна, че е получила каквото ѝ се полага. Любовна връзка? Смяташе, че това няма да оправи нещата. Щеше да доведе до нов вид усложнения. Макар че идеята да вземе жена за гледане на дете, за да може да си има любовник, ѝ се струваше донякъде забавна.

Тед би казал, че се отнася с разбиране към идеите за еманципацията на жените. Той полагаше усилия да „свърши своя дял“, както сам се изразяваше, като се обаждаше на Джоуана, преди да се прибере у дома, за да я пита има ли нужда от нещо в къщи. Макар че по принцип тя трябваше да води домакинството. Той ѝ помагаше за Били, къпеше го, занимаваше се с него по няколко часа в събота и

неделя. Тя обаче имаше задължението да се грижи за облеклото му, за храната му, за здравето му, да го води на детски лекар, да следи в какви периоди на развитието си навлиза Били — кога трябва да се приучва да седи на гърне, кога кошчето му трябва да бъде сменено с креватче. Той беше бащата, но тя беше майката. Той искаше да помага. Чувствуваше, че трябва да помага. И това правеше — просто помагаше. Но основно за Били се грижеше тя.

Имаше един период, когато всички връстници на Били от детската площадка за игра теглеха едни и същи жирафи, после караха едни и същи колела, а сега, навършили три години, всички ходеха в детска градина. Тед попита как той самият е успял да порасне и да стане възрастен човек, без да е ходил в детска градина, чиято годишна такса е 1400 долара, и не е ли това прекалено голяма сума, за да може едно тригодишно дете да рисува картинки. Джоуана обаче знаеше, че ако Били тръгне на детска градина, тя ще бъде свободна по няколко часа на ден. Каза на Тед, че всички деца ходят на детска градина и че ако Били не ходи, ще изостане безнадеждно и никога няма да се научи да говори и да се изразява правилно. Тед написа чек за детска градина „Малките котенца“.

Но дори това не облекчи особено Джоуана. Понякога сутрин Тед обличаше Били и го завеждаше в детската градина. Но Били се прибираще в къщи по обяд и на нея ѝ се струваше, че трябва да се пребори с един дълъг ден. Всички тригодишни деца са такива, съгласяваха се майките, но това не беше утеха за нея, особено когато трябваше да се съобразява с факта, че той иска сандвичът му с фъстъчено масло да е нарязан на квадратни залъчета, а не на триъгълни, че иска да пие мляко от чашата с палячото, а не от стъклената чаша със слона, че не може да играе с цветната хартия, защото била измачкана, че кюфтето му е прегоряло, че Ранди от неговата детска градина имал жълто колело със звънец, а не с тромба, че десет минути след като чистачката си отиде с броените ѝ двадесет долара, подът лепне от разляния ябълков сок. Е, да, Тед мърмореше, че всичко е много скъпо, че финансовото положение на компанията, в която работи, не е много добро, че може би ще се наложи да намалят заплатата му, но поне имаше работа, където се обсъждаше по колко се

оценява една страница с реклами или каква е читателската публика, а не се разговаряше за Джифи... забравих, че е Джифи, Били, помислих, че каза Скипи, не, дявол да го вземе, не може да ядеш сладолед за закуска... и въпреки всичко той беше сладък и хубав, но и това не помагаше.

— Идвам, идвам! Бях в банята! Не можеш ли сам да си вземеш камиона, боже мой?

— Мамо, недей да ми крещиш.

— Спри да плачеш, дявол да го вземе!

Той се разплакваше още повече, тя го вземаше и го успокояваше, а нея нямаше кой да я успокои.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

Когато изпълняваше ролята на Снежанка в училищната пиеса, цялата бе пламнала от копривна треска. Когато участвуваше в конкурса за най-красиво момиче в класа, организиран в края на учебната година, тя получи копривна треска. Когато отиде за първи път на среща с Филип, едно момче от Харвард, пак получи копривна треска. Родителите ѝ бяха винаги готови да ѝ купят кашмирена жилетка или гривна с висулки, за да може тя да печели с тях победи в света на младежта, бяха готови и да ѝ помогнат да плаща наема си през първите години в Ню Йорк. Затова ѝ изпращаха чекове. Когато за трети път тръгна с женен мъж, тя се замисли дали тези връзки не се превръщат в някаква закономерност в живота ѝ и получи копривна треска. Обади се на майка си, майката усети, че дъщеря ѝ не е добре, и ѝ изпрати чек за двадесет и пет долара да си купи нещо хубаво. Щом беше под напрежение, получаваше копривна треска, а родителите ѝ винаги осигуряваха подходящо успокоение.

Когато се учеше да пише на машина и за първи път пишеше под диктовка, ужасният сърбеж под кожата пак се появи. Той се разрастваше, кожата ѝ ставаше на петна като от ухапано, които щяха да изчезнат чак след няколко дни, и тя се притесняваше, че пак ще се появят. Джоуана не обичаше да се напруга. Винаги подреждаше бюрото си, не обичаше да изостава с работата си и след това да бърза да навакса. Нямахше желание да се изявява прекалено много. Достатъчно беше да си секретарка при положение, че си добра секретарка. Нямахше защо да прави кариера, да бъде властна, строга, да яде прекалено много като някоя жена-началничка или да примигва като телевизионна журналистка — така ѝ беше добре. Не искаше да страда от копривна треска.

— Какво е това? — попита Тед, като я видя съблечена, готова за тяхната не много честа, може би веднъж в седмицата, любовна нощ.

Едно тригодишно дете създаваше толкова грижи. И двамата често се чувствуваха уморени.

— Нищо. Сигурно съм преяла плодове.

Оказа се, че тенисът ѝ действа успокояващо. След няколко часа на корта копривната треска изчезна. След няколко седмици увлечението ѝ по тениса стана неудържимо. В гимназията родителите ѝ я записаха да играе тенис, едновременно с уроците по пиано и танци. В колежа играеше редовно и партньорите ѝ се учудваха, когато прехвърляше топката над мрежата. В Ню Йорк не играеше често; преди да се запознае с Тед, играеше от време на време, когато ходеше на курорт. С него изобщо не играеше. Той караше колело и понякога ходеше в двора на близкото училище да играе баскетбол с децата от квартала, откъдето обикновено се връщаше разкървавен и останал без дъх, мечтаещ за някогашните прекрасни дни в Бронкс. Ейми каза на Джоуана, че играе малко тенис, и двете си купиха карти да играят в Сентръл Парк. Отначало ходеха веднъж в седмицата, докато децата бяха в детската градина, после два пъти и след това Джоуана се записа на уроци по тенис всяка сряда. Ако играеше добре, настроението ѝ се вдигаше, ако играеше лошо, се чувствуваше потисната; където и да отидеше, мислено беше на корта и нощем, преди да заспи, си припомняше успешните или неуспешни моменти от играта; започна да следи тенис мачовете по телевизията, играта ѝ се подобри и побеждаваше редовно Ейми с голяма разлика в точките. Благодарение на тениса изкара пролетта.

Тед беше предупреден, че ще понижат заплатата му с десет процента и ще има право на една седмица отпуск, докато компанията излезе от затрудненото финансово положение. Джоуана повтаряше, че ако трябва да води всеки ден Били на празната детска площадка в жаркото лято, мозъкът ѝ ще заври. Тед искаше да прояви разбиране и се съгласи да осигури пари, за да ходи Били и през лятото в детската градина. Решиха да прекарат скромно една седмица на море през август, но Джоуана трябваше да се откаже от уроците по тенис. Тя обаче продължаваше да играе редовно — сега, когато Били го нямаше сутрин в къщи, заедно с Ейми и две други жени от детската градина играеха всеки ден по двойки. Беше загоряла, елегантна в бялото си облекло, връзваше косата си с красиво шалче, носеше къси бели

чорапки и тенис чанта „Адидас“. Външно поне изглеждаше като човек, който успява във всичко, е което се захване.

Мъжете я канеха да им бъде партньор, бяха готови да загубят по някоя точка, но да получат благоволенieto на красивата жена, която играеше доста добре. Подложена на изкушение, въображението ѝ рисуваше кратки сцени — как изиграва безпогрешно един сет с хубавия Луис или Ерик, или Кал и след това отива с тях, обляна в пот, да се люби и да говори за тенис.

Едноседмичната ваканция през август се оказа безкрайно дълга за нея. Тед искаше да говори за сделки, за службата, за това дали ще остане на работа до края на годината. Тя разбираше, че сега той е изправен пред труден момент, но същото се отнасяше и за нея. Защо не говореха по-често за нея? Но нима е възможно да се говори интелигентно за дреболии! Купищата незначителни проблеми, с които трябваше да се занимава, я задушаваша. А за него това бяха маловажни неща.

Бяха взели под наем един евтин, удобен апартамент в Хамптън Бейс, курортно място за средно заможни хора, което изглеждаше привлекателно на рекламната брошура, но се оказа пренаселено от лодки, рибари и комари. Били не можа да се приспособи в новата обстановка сред по-големи деца; мотаеше се около краката ѝ като комарите.

— Иди да играеш, Били! Нямаш ли с какво да играеш?

— Не мога да реша.

„Да реша“. Тя се замисли — употребяват ли тригодишните деца думата „решавам“? Той беше толкова умен, толкова хубав, толкова досаден!

— Тогава иди да плуваш.

— Божичко, Джоуана, как да отиде да плува?

— Тогава ти иди да плуваш с него. Аз си почивам. Не мога ли да си почина?

Двамата ѝ мъже отидоха да се плискат в басейна, а тя се закле, че никога няма да ходи на курорт заради тях и никога няма да стъпи там, където не се играе тенис.

Тед откри къде са кортовете. Местният тенисклуб разрешаваше на външни лица да играят на кортовете по един час всеки ден без събота и неделя, като осигуряваше на място и жени за гледане на деца;

а нали тя беше казала, че ще играе с него? Тя си носеше ракетата, а той можеше да вземе от клуба. В града Тед разправяше пред хората, че е мъж, изоставен от жена си заради тениса, но сега те бяха на курорт и тя можеше да отдели един час да поиграе тенис с него, нали така?

Този един час ѝ се стори почти толкова дълъг, колкото и седмицата. Тед беше играл тенис само няколко пъти в живота си. Той се държеше като тромава мечка на корта. До тях играеха на смесени двойки четирима по-възрастни хора. Топките на Тед непрекъснато им объркваха играта, той все забравяше, че не бива да минава зад играчите, за да си вземе топките, бавеше се много, докато върне чуждите топки. Били успя да избяга от момичето, което го пазеше, и започна да наднича с тъмните си очи през оградата зад нея, хленчейки за ябълков сок, тук имало само швепс, а той мразел швепс. Тя го изгони обратно при момичето. Тед загуби една топка, която изхвъркна някъде през оградата, и взе друга от съседния корт. Тя се почувствува унижена. Тед беше дръвник, който можеше да се подвизава само из училищните игрища, грубиян. Тази нощ, когато той я притегли към себе си, тя реагираше съвсем механично, изчаквайки го да свърши.

На другия ден, слава богу, последния ден от ваканцията, тя остави Тед и Били при басейна и тръгна безцелно към залива. Седна на кея и се загледа в мазната вода. Знаеха ли те, че нея я няма? Интересуваше ли ги това? На нея ѝ беше все едно. Можеше да седи тук с часове и да не чувства отсъствието им. Щом пристигнат в града, ще се обади на Ейми и в понеделник сутринта ще играе тенис, тук загуби цяла седмица, нелепото поведение на Тед, изглежда, ѝ беше подействувало зле. Беше много горещо. Това ли беше най-лошата ваканция, която някога е имала? Най-лошото прекарване? За курортистите имаше лодки с весла. Тя намери една суха лодка и я отблъсна от брега. Потопи греблата, после загреба и лодката потегли. Щяха да минат моторници и да я отхвърлят. Тя гребеше, за да се задържи по течението, но в същност оставяше лодката сама да се носи по повърхността. Кога ѝ е било най-хубаво? В гимназията? Когато Вики Коул почервеня, защото Марти Ръсел определи среща на нея, а не на Вики. Когато разбра, че е красива. Къде бяха те сега? Седи ли Вики в някоя лодка с гребла, без да може да разбере какво ѝ се е случило? В колежа не беше лошо, поне донякъде. Първата година в Ню Йорк беше интересно, след това имаше ту хубави, ту лоши

моменти, но всичко, без значение какво, беше по-хубаво от сега. Сега е толкова досадно, досадно ѝ е не само когато е изнервена и се кара с Били, всички тези разправии стават досадни, и Тед е досаден, и курортът, вместо да внесе разнообразие, е също досаден. Можеше просто да се наклони на едната страна и да падне във водата. По-добре, отколкото да си завира главата в пещта. Не върви в такъв горещ ден като днешния. Родителите ѝ щяха да плачат много и щяха да поемат част от разносните по погребението, за да са сигурни, че то ще е най-хубавото. Били щеше да бъде спасен от нейните крясъци. Тед щеше да се справи прекрасно. Щеше да се ожени повторно след две години за някоя дебела крава от Бронкс, която ще го угоява, докато стане кръгъл като баща си, и ще му угажда много повече от нея.

Когато върна лодката на кея, видя, че нейните двама мъже стоят край водата. На един конец бяха завързали шише от мляко, в което имаше хляб, и ловяха малки рибки в шишето. Не бяха забелязали, че я няма.

— Днес ходих в бюрото на Дж. Уолтър.

— Така ли?

— Да се видя с някои хора, да поговоря.

— И?

— Няма много възможности за работа.

— Разбира се, че няма. Времената са тежки. Нали и на мен ми намалиха заплатата?

— Но те казаха, че ще ме имат пред вид.

— Джоуана!

— Искан да попитам. На теб нищо не ти става от това, че съм попитала.

— Виж какво, щом искаш да говорим по този въпрос, нека да поговорим. Каква ти беше заплатата, преди да напуснеш? Сто седемдесет и пет на седмица? Да предположим, че ти дадат същата сума, колко чисти ще взимаш? Сто и тридесет долара може би. А ако вземеш жена да ти гледа къщата, колко ще трябва да даваш?

— Сто.

— Ако имаме късмет. Значи, остават ти тридесет. За обяд ще отиват, да речем, по дванайсет долара седмично, за транспорт — пет и

за закуски — три, ето ти общо двайсет. Излиза, че от твоята работа ще печелим общата сума от десет долара седмично. И с тях ще трябва да си купуваш нови дрехи, за да *можеш* да работиш, което означава една жилетка или една блуза в месеца, и ето че само ще загубим.

— Въпросът не е в парите.

— В парите е. Не можем да си позволим да работиш.

— Аз имам нужда да правя нещо.

— А Били има нужда от стабилен дом. Глупости, Джоуана, още няколко години, и толкова. Нали не искаш да объркаш живота на детето си?

В други отношения Тед проявяваше разбиране като останалите съпрузи от техния приятелски кръг, дори повече от тях. Водеше Били в парка, понякога готвеше, използвайки рецепти за бързи ястия от ергенските си дни. Участвуваше в домакинството за разлика от баща си едно време и хората от неговото поколение, които никога не бяха помагали в къщи. Но по един основен въпрос — работата на Джоуана — той беше, както би се изразил Били, по-непреклонен и от Фред Флинтстоун^[1].

Тя повдигаше въпроса, без да подбира случай; неговото становище не се променяше с нищо.

— Виж какво, защо не се разберем и не направим още едно бебе?

— Аз заспивам. Ти можеш да почнеш и без мен.

Времето ѝ минаваше в поддържане на домакинството, пазаруване, готвене, купуване на дрехи, водене на Били тук и там. Играеше тенис. И времето минаваше — бавно, но минаваше. Беше на тридесет и две години. Имаше един малък син, който щеше да стане на четири години. Беше най-щастлива, когато той заспиваше кротко и не трябваше да му обяснява повече как ѝ е дошло до гуша от неговото фъстъчено масло.

Джоуана намери статии от разни списания, в които се описваше нейното положение. Тя не беше ненормална. И други майки, някои поне, се чувствуваха като нея. Да си майка, да си стоиш в къщи, не беше лесно. Беше досадно, тя имаше право да се сърди и не беше единствена. Макар че живееха в Ню Йорк, тя, Телма и Ейми бяха провинциалистки, които седяха по площадките за игра и чакаха децата им да пораснат, докато стане пет часът и дойде време за агнешки котлети.

Тед знаеше, че тя не се е успокоила. Той вярваше, че помага, като се включва в домакинството. Посъветва се с други мъже, например с Марв, рекламния агент от „Нюзуик“, който му каза, че и неговият брак се клати, но че не познава човек, който да не се оплаква от същото. Сега се местели да живеят извън града, за да започнат всичко отначало. Джим О’Конър, неговият шеф, женен от двадесет и пет години, имаше свой отговор на въпроса — изправен до радиатора като някакъв духовен вожд, миришещ на изпитото по обяд уиски, той заяви: „Жените са си жени.“ Тед не се караше много с Джоуана, но между тях като че ли имаше лед, който не може да се разтопи. Понякога тя беше сърдита, а друг път твърде уморена за секс, но и с него беше същото. Изглежда, никой не живееше по-щастливо. Той се срещна със зъболекаря Чарли, за да обядват заедно, и за първи път двамата разговаряха сами, и то не за деца. „Джоуана и аз... нещо не върви...“ Чарли кимна разбиращо. Зъболекарите са сериозни хора. Чарли разказа какъв изход е намерил *той*. От две години го правел с медицинската сестра направо на зъболекарския стол — временно разрешение на нещата.

Като имаше предвид всичко това, Тед беше убеден, че бракът му не е по-лош от браковете на всички останали. Може би е негова грешка, че Джоуана е толкова затворена. Вниманието му е прекалено ангажирано с работата, самият той е сдържан. А тя е все така красива. Трябва да си родят още едно бебе, което да ги сближи, както в онзи момент, когато се раждаше Били. И не бива да чакат. Тед, Джоуана и Били и още едно красиво, малко същество. Ще бъдат истинско семейство, ще обикалят града с колелата си, ще бъдат като от реклама. Първите години са трудни, но после става по-лесно, а и те вече са минали веднъж по този път и това ще им бъде от полза. И ако побързат, след няколко години децата ще излязат от бебешката възраст и те ще бъдат едно красиво семейство — неговата красива жена, неговите красиви деца. И така, за да може да се изяви по някакъв начин, да си създаде един прекрасен свят, в центъра на който да стои самият той — съпругът, бащата като в собствено владение, — за да забрави всички стари, потиснати тревоги, че не е красив, всички случаи, когато родителите му не са били доволни от него, всички години, през които се е мъчил да намери мястото си в живота, той ще се сдобие с нещо

изключително, със своя красива, малка империя, която в самозаблудението си искаше да построи от купчина пясък.

— Искам покривката за маса да бъде с Чарли Браун^[2].

— Да, Били.

— Искам шапки, каквито имаше Ким. Всички да носят палячовски шапки. Само аз — царска шапка.

— Добре.

— Запиши си, за да не забравиш, мамо.

— Записвам си. Покривка с Чарли Браун, шапки.

— Аз ще бъда с царска шапка.

— Разбрах. Нали виждаш буквата „ц“? Това означава царска.

— Ще имам ли торта?

— Разбира се, че ще имаш торта. Тя е включена в списъка.

— Къде е буквата „т“?

— Ето. Пише се т-о-р-т-а.

— Може ли тортата ми да бъде с Мики Маус?

— Не знам дали в магазина на Баскин-Робинс правят торти с Мики Маус.

— Моля те, мамо. Аз обичам Мики Маус. Той ми е любимецът.

— Ще видя дали в „Баскин-Робинс“ правят торти с Мики Маус. Ако не правят, ще проверя в „Карвел“. Ако и там не правят, тортата ще бъде с патока Доналд.

— Патока Доналд може. Но Мики Маус ми е любимецът.

— Това вече го чух.

— Аз ще стана на четири години, мамо. Аз съм голямо момче, нали?

Очакваше се да пристигнат десет четиригодишни деца с всичките им номера. Те бяха от една група в детската градина, рождените им дни бяха приблизително по едно и също време, Били ходеше у тях на рожден ден, те идваха на неговия. Джоуана и Били обсъдиха заедно менюто. Неговият рожден ден щеше да бъде „фантастичен“, каза той, което означаваше, че трябва да има пица, газирани напитки и торта със сладолед. В един близък магазин на фирмата „Карвел“ откриха торта с Мики Маус, тя намери малки кошнички за дребните сладки и бонбони — веднъж в службата си

беше организирана изискана вечеря за сто служители и техните съпруги в „Рейнбоу Рум“^[3]. После накупи подаръци за рождения ден. Купи на Били подарък за голямо момче от мама и татко — цял голям комплект от детски играчки; намери покривка и подходящи книжни чинии с Чарли Браун и в един неделен ден през април, когато Тед беше готов да се притече на помощ всеки момент, хуните нахлуха и опустошиха къщата; малката Мими Аронсън, която беше алергична към шоколад, но не беше казала това предварително, веднага се изрина и Джоуана Крамър получи отново своята копривна треска.

— Тед, сега не е време да си играеш със самосвала. Нали оправяме къщата.

— Само го разглеждах. Не бъди толкова нервна и престани да крещиш.

— Единадесет часът е. Искам да си лягам.

— Аз ще довърша.

— Няма да довършиш. Не ми харесва твоето чистене.

— Добре, че не съм чистачка.

— Няма защо да бъдеш. Чистачката съм аз.

— Джоуана, помисли и за хубавата страна на нещата. Рожденият ден беше прекрасен.

— То пък оставаше да не бъде. Скъсах се от работа.

— Виж...

— Да не мислиш, че всичко това е станало от само себе си? Разкошните малки кошнички и проклетия Чарли Браун? Три дни ми отидоха за този загубен рожден ден.

— Били беше истински щастлив.

— Знам. Получи си тортата с Мики Маус.

— Джоуана...

— Аз правя страхотни рождени дни за деца. Това правя — страхотни рождени дни за деца.

— Хайде да си лягаме.

— Разбира се. Цялата работа може да почака до утре. Нали ще бъда тук, за да я свърша!

Заспаха, без да си кажат повече нито дума. През нощта тя отиде в стаята на Били, където той спеше със своите „хора“, както сам ги наричаше — едно мече, едно куче и един палячо.

На пода лежах трофеите на деня — големият комплект играчки, домината, товарният камион и кеглите, — доказателствата, че той е навършил четири години. Тя искаше да го събуди и да му каже: „Били, Били, недей да ставаш на четири години, бъди на една годинка и ще започнем всичко отначало, аз ще играя с теб, ще се смеем, няма да крещя толкова много, няма да се караме толкова много, аз ще те прегръщам и ще те целувам, ще те обичам много и ужасните две годинки няма да са ужасни, аз ще бъда добричката майка и трите годинки ще бъдат прекрасни, а като станеш на четири, ти ще бъдеш моят малък мъж и ще ме държиш за ръката на улицата и двамата ще си приказваме за всичко, аз няма да бъда идеална, не мога да бъда идеална, но няма да съм лоша, Били, няма да съм толкова лоша и ще бъда по-внимателна, и ще те обичам повече, и ще ни бъде толкова хубаво — аз наистина ще се опитам само ако можехме да започнем всичко отново, Били.“ Но Джоуана отиде в кухнята, за да не го събуди с плача си.

Тя започна да държи сметка за поведението си. Всеки път, щом му се скараше или ядосаше — което беше неизбежно, като се имат пред вид целодневните занимания и грижи около едно четиригодишно дете, — това беше доказателство, че тя е лоша и му влияе зле, а оттук следваше, че и той става лош с нея. Тя започна да държи сметка и за поведението на Тед. Всеки път, щом той направеше нещо нередно например оставеше ризата си на стола, това беше доказателство, че е прост. Ако говореше за работата си, говореше прекалено много, като някакъв маниак. Както и да си мислеше той, че помага, всичко нея чакаше — на къщата не можеше да държи сметка, тя като една слугиня вършеше всичко и всяка неприятна домакинска работа, всяко пазаруване, всяко подменяне на ролките тоалетна хартия се превръщаше за нея в лична обида. А когато идваше техният ред да канят приятели на вечеря, тя преживяваше друга обида — трябваше да направи всичко сама, да предвиди менюто, да купи продукти, да сготви месото. Много важно, че Тед сервираше напитките, Били се будеше през нощта и искаше да пие сок, а през това време Тед си спеше, всичко нея чакаше и това усилие, ужасното усилие да мине денят... а

сърбежът този път не минаваше и докато лежеше будна нощем, тя се чешеше до кръв.

И на всичкото отгоре Тед искаше да осъществи мечтата си. Колко странно, казваше той, че първия път е бил съвсем безразличен. Знаел колко е трудно да си майка. Сега щял да помага още повече. Било им е тежко, но биха могли да станат по-близки, като си имат второ дете.

— Спомняш ли си онзи прекрасен момент, когато Били се роди и аз те държах и ти помагах?

— Държал си ме?

— Разбира се! Държах те, а ти се напъваше.

— Наистина ли? Не си спомням ясно дали беше там.

Той не се отчая.

— Джоуана, от нас стават добри родители.

— Да, ти си добър баща, Тед.

Тя беше убедена в това. Той се справяше добре с Били. Но за какво говореше? За второ дете? Как може да мисли такова нещо? Всичко я притесняваше. И този сърбеж.

Отначало мислеше да му остави бележка. Трябваше ѝ време, за да събере мислите си. Чудеше се даже дали да я напише на ръка, за да бъде като лично писмо, или на машина. На машина ще бъде по-ясно, но няма да е толкова лично. После се запита дали да не му изпрати кратко писмо по пощата, след като замине, без да съобщава адреса си. Но накрая реши, че той заслужава, повече, че има правото да разговаря с нея очи в очи, да задава въпроси, а тя да му отговаря.

Били си беше легнал със своите „хора“. Двамата с Тед се канеха да вдигнат чиниите и остатъците от кюфтетата — кюфтета за тридесети пореден път тази година.

— Тед, аз те напускам.

— *Какво?*

— Задушавам се тук.

— Какво ти става?

— Казах, че те напускам.

— Не разбирам.

— Сигурно. Ще започна отново. Тед, аз те напускам. Сега схвана ли?

- Това някаква шега ли е?
- Ха-ха-ха.
- Джоуана?
- Бракът е приключил.
- Не ти вярвам.
- Защо не започнеш да ми вярваш?
- Нали тъкмо говорехме да си имаме второ дете.
- Ти говореше.
- Джоуана, имали сме проблеми. Но всички хора имат проблеми.
- Хората не ме интересуват.
- Ние дори не се караме много.
- Ние нямаме нищо общо. Нищо. Освен общи сметки, общи гости за вечеря и малко секс.
- Не разбирам.
- Не е нужно.
- Какво значи това? Божичко, къде съм сбъркал?
- Жената трябва да бъде личност.
- Съгласен съм. И какво от това?
- Това, че аз се задушавам. Трябва да се махна.
- Това е безумие. Не го приемам.
- Не го ли приемаш?
- Няма да ти позволя да си отидеш.
- Така ли? След пет минути си отивам, независимо дали приемаш, или не.
- Джоуана, така не се постъпва. Не по този начин.
- Защо не?
- Първо се прави друго нещо. Трябва да поговорим с някого, да се посъветваме.
- Знам ги тези терапевти. Повечето от тях са посредствени хора, чийто собствен брак е поставен на карта.
- Какво предлагаш?
- Аз вече казах. Трябва да се махна. И се махам.
- Джоуана...
- Феминистките ще ме приветствуват.
- Какви феминистки? Не виждам никакви феминистки.
- Аз си отивам, Тед.

— Къде ще отидеш, ако мога да попитам?

— Не знам.

— Не знаеш?

— Няма значение къде ще отида.

— *Какво?*

— Точно така. Сега схващаш ли?

— Джоуана, знам, че такива неща се случват на другите хора. Но не вярвам, че може да се случат на нас. Не по този начин. Не можеш така да обявиш решението си, и толкова.

— Какво значение има как го обявявам? Аз щях да оставя бележка. Може би така трябваше да направя.

— Ние да не сме гимназисти? Да не мислиш, че се разделяш с ученическото си гадже? Ние сме женени хора!

— Аз не те обичам, Тед. Мразя този живот. Мразя това, че съм тук. Толкова съм изнервена, че имам чувството, че главата ми ще се пръсне.

— Джоуана...

— Не искам да оставам тук нито ден, нито минута.

— Аз ще разбера името на някой специалист по семейна терапия. Така ще бъде по-разумно да разрешим проблема.

— Ти не ме слушаш, Тед. Никога не ме слушаш. Аз си отивам. Вече съм си отишла.

— Виж какво, аз мисля, че понякога съм бил прекалено ангажиран с работата. Умът ми е бил все там. Съжалявам за това.

— Тед, това не е важно. То не означава нищо. Няма нищо общо с теб — става дума за мен. Не мога да живея така. Изчерпана съм. Нужно ми е да отида на друго място.

— И какво трябва да направим? Искам да кажа, как се постъпва в такива случаи? Аз трябва ли да се изнеса оттук? Друг мъж ли има? Той ли ще дойде да живее тук?

— Ти явно нищо не разбираш.

— Ти всичко си решила вече. Сега какво трябва да правим, дявол да го вземе!

— Аз си взимам багажа, който е готов, и две хиляди долара от общата ни банкова сметка и си отивам.

— Отиваш си? Ами Били? Ще го събуждаме ли? Неговият багаж готов ли е?

За първи път през разговора тя се поколеба.

— Не... аз... не искам Били. Няма да взема Били. Той ще бъде по-добре без мен.

— Божичко, Джоуана! Джоуана!

Тя не можа да каже нито дума повече. Влезе в спалнята, взе куфара си и чантата с ракетата за тенис, отиде до входната врата, отвори я и излезе. Той остана изумен. Съвсем сериозно мислеше, че тя ще се върне до един час.

---

[1] Герой от американски анимационен сериен телевизионен филм за деца. — Б.пр. ↑

[2] Известен герой от комикс. — Б.пр. ↑

[3] Скъп ресторант в Ню Йорк. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ПЕТА

Заспа чак към пет часа сутринта, след като разбра, че няма да има шум от ключ във вратата, нито телефонен звън с извинението „Връщам се веднага, обичам те“. В седем и петнайсет чу гласове из къщата. Джоуана? Не. Будилникът на Били започваше своя жизнерадостен механичен дует: „Скок-подскок, войниче, от нас пак има нужда.“ — „Прав си, Робин. Време е да събудим нашите приятели.“ Защо? Откъде да започне? Тя бе оставила всичко на него и сега той трябваше да каже на Били. Какво да му каже?

— Къде е мама? — Били обикновено задаваше този въпрос през тридесет секунди.

— Виж какво, снощи мама и татко се скараха... — Поне това да беше вярно, помисли си той. Бяха ли се скарали? — И мама реши, че иска да замине за малко, за да покаже, че наистина е ядосана. Нали знаеш как понякога ти, като се ядосаш, тръшкаш вратата и не искаш никой да влиза в стаята ти?

— Аз се ядосах, когато мама не ми даде да си взема сладка.

— Правилно.

— И тръшнах вратата и не я пуснах да влезе.

— Правилно, точно така. Мама е ядосана на татко и сега иска да бъде известно време сама.

— А-ха.

— Затова аз ще те заведа днес на училище.

— А-ха. Кога ще се върне мама?

— Не знам.

— Тя ли ще ме вземе от училище?

Денят едва започваше, а нещата вече се усложняваха.

— Ще те взема аз или Телма.

Той помогна на Били да се облече, направи закуска и го заведе пеша до детската градина, където „малките котенца“ щяха да играят на цирк този ден и Били щеше да бъде далеч от света на родителите си, щастлив като всяко момче, определено да играе укротител на лъвовете.

Тед не можеше да реши какво да прави — да седи до телефона, да отиде на работа, да се обади в полицията, да излее яда си или да осигури следобед жена за гледане на дете. Съпругата му го бе напуснала. Невероятно.

Винаги му беше трудно да измисля лъжи. Никога не се обаждаше в службата да каже, че е болен, за да му се съберат три почивни дни в края на седмицата. Беше убеден, че ако човек лъже, значи, е лош, а трябва да бъде добър и дори сега, съзнавайки, че не може да се появи на работа този ден, той не искаше да лъже. Но може ли да се обади в службата си и със същия глас, с който заявява, че е настинал, да съобщи: „Днес няма да дойда на работа. Жена ми току-що ме напусна.“ Той се обади на секретарката си и каза:

— Кажи на Джим, че не се чувствавам добре. — Това беше истина.

— Какво се е случило? — попита тя.

— Не знам точно. — Това също беше вярно до известна степен. Той просто не можеше да лъже секретарката си и да твърди, че е болен, нищо, че можеше да лъже себе си, като си внушаваше, че бракът му е бил достатъчно солиден.

Обади се на Телма, тяхната съседка, и я помоли да вземе Били от детската градина и да го заведе да си играе с дъщеря ѝ Ким. Тя каза, че няма нищо против, но все пак — какво се е случило? Той ѝ каза, че ще ѝ обясни по-късно. Били щеше да остане да вечеря у тях. Сега Тед трябваше да чака до седем часа вечерта Джоуана да се върне у дома, за да могат да си простят един на друг.

Според него в такъв случай човек трябваше да се обади на някой приятел. Да извика: „Ей, помогни ми. Случи ми се нещо отвратително. Няма да повярваш какво...“ Той не знаеше на кого да се обади. Изведнъж осъзна колко се е изолирал, откакто се е оженил. Нямаше никакви приятели. Имаше познати, с които се канеха на вечеря. Нямаше си близък другар. Сети се за Чарли зъболекаря, но той като че ли не го слушаше, като говореха последния път, а предпочиташе да му разказва със скрита гордост как се изявява като любовник на зъболекарския стол. Марв, рекламният агент от „Нюзуик“, не му беше приятел. С Дан се виждаше на футболни мачове. Най-задълбочените им разговори бяха за качествата и недостатъците на футболистите от „Джайънтс“. С Лари се бяха отчуждили, откакто не ходеха заедно на

Файър Айланд. Той все още обикаляше с голямата си кола да събира момичета. Купи си нова кола, но я избра пак като старата, за да може да вози с нея жените по курортите. С брат си Ралф Тед не беше близък. Ралф живееше в Чикаго и когато идваше в Ню Йорк, се обаждаше, за да прекарат заедно една вечер. По цяла година не се интересуваха един от друг, уговаряха се набързо какво да купят за годишнината от сватбата на родителите си, за да не се повторят подаръците — на Тед и на големия брат, който печелеше много пари от търговия с алкохолни напитки. Едно време, когато живееха на старото място, Тед имаше приятели, имаше приятели и в колежа — там се беше запознал с Лари и с Дан, а през ергенските години се срещаше с хора от различни професии, които за известно време му ставаха приятели, но тях вече ги нямаше. Живееше в един кръг на семейни двойки, които си приличаха една с друга, и сред тях нямаше нито един мъж, с когото да общува редовно.

Изпитвайки нужда да сподели с някого, той се обади на Лари. Намери го в бюро за недвижими имоти, където работеше.

— Тед, скъпи, как си?

— Не съм много добре. Джоуана току-що ме остави. Просто си отиде. Остави мен и малкия ни син.

— Защо бе, човек?

— Изобщо не ми е ясно.

— Какви са ти плановете?

— Нямам планове.

— Тя къде е?

— Не знам.

— Просто те заряза, така ли?

— Да, съвсем неочаквано.

— Има ли друг мъж?

— Мисля, че няма. Феминистките ще я приветствуват.

— Какво?

— Тя така каза.

— Значи, те остави с детето! Какво смяташ да правиш?

— Не знам.

— С какво мога да ти помогна? Искаш ли да дойда?

— Аз ще ти се обадя, ако се наложи. Благодаря, Лари.

Разговорът не беше особено задоволителен, но той се разтовари малко и изтощен емоционално и физически, заспа за няколко часа, стресна се и се събуди; също като човек с ужасно главоболие, който се опитва да заспи, но щом отвори очи, болката се връща — така и той отвори очи, но все още беше изоставен от жена си, сам с детето.

Ако успее да издържи до петък и след това до събота и неделя, тя може би ще се върне или ще се обади. Телма доведе Били, той го сложи да си легне и прояви извънредно внимание, като му прочете няколко приказки. Името на Джоуана не се спомена.

Тед се уговори с Телма да вземе Били от детската градина и в петък и тъй като вече ѝ дължеше някакво обяснение, каза дискретно, че той и Джоуана са се „поскарали“. Джоуана „искала да остане няколко дни насаме със себе си“. „Разбирам“ — отговори Телма. После Тед се обади в службата, повтори изявлението си, че не се чувства добре, и си записа кой го е търсил по телефона — от Джоуана нямаше вест. Зачака да дойде пощата, но се получиха само сметки за направени разходи. Седна до телефона и когато той иззвъня, Тед скочи, за да чуе, че фирмата „Телепромтер“ иска да му продаде телевизор, какъвто той вече има, и че Лари иска да му предложи нещо, от което той няма нужда.

— Как я караш, Тед, скъпи?

— Горещо-долу.

— Разказах на едно маце за теб. То се побърка от състрадание. Защо не извикаш някоя жена да гледа детето тази вечер...

— Не, трябва да стоя тук.

— ... тогава аз ще я доведа у вас и щом ми дадеш знак, ще си тръгна, както правехме едно време.

— Не, няма да стане, Лари, но благодаря все пак.

— Тя обича да спасява хората. Също като Развратната монахиня.

— Аз ще ти се обадя, Лари.

За един ден Тед беше станал обект на клюкарските разговори сред несемейните си познати.

Вечерта Тед и Били проследиха приключенията на слона Бабар в Ню Йорк, във Вашингтон и на друга планета. Може би Джоуана беше на някое от тези места? Изморен от пътуванията на Бабар, Тед угаси лампата. Половин час по-късно, когато смяташе, че Били вече е заспал, детето извика от стаята си:

— Татко, кога ще се върне мама?

Защо децата говорят винаги толкова направо, помисли си той.

— Не знам, Били. Но ще измислим нещо.

— Какво, татко?

— Ще видим. Заспивай сега. Утре е събота. Ще отидем с колелото в зоологическата градина и ще се повеселим. Помисли си за...

— Може ли да ям пица?

— Може да ядеш пица.

— Добре.

Момченцето заспа доволно. Те отидоха в зоологическата градина и Били прекара чудесно деня, измолвайки баща си да му купи пица още в единадесет часа сутринта. После се повози на каручка с малко пони, после на въртележка, след това отидоха на една близка площадка за игра, където той се катереше по уредите и си намери приятел. Вечерта Тед заведе Били на китайски ресторант. Мъчеше се да намери изход. Трябваше да се справи с положението, да вземе някакво решение. Можеше да изкара така още само един ден, а след това идваше понеделник, трябваше да бъде на работа, освен ако не си вземе няколко дни отпуска, за да печели време. Джоуана може би щеше да се върне, да се обади.

В неделя в осем часа сутринта пощаджията донесе препоръчано писмо. Беше за Били, без адрес на подателя. Печатът беше от Денвър, Колорадо.

— Това е от мама за теб.

— Прочети ми го, татко.

Писмото беше написано на ръка. Тед го прочете бавно, за да могат и Били, и той да го схванат.

Мой мили, сладък Били,

Мама си отиде. На този свят понякога татковците си отиват и майките отглеждат малките си момченца. Но понякога и мама може да си отиде и тогава детето остава с татко си. Аз си отидох, защото трябва да намеря нещо интересно, което да върша на този свят. Всеки трябва така да прави и аз също. Освен че съм твоя майка, има и други

неща и аз трябва да се занимавам точно с тях. Нямах възможност да ти кажа това и ето че сега ти пиша, за да го знаеш от мен. Разбира се, аз винаги ще си бъда твоя майка и ще ти изпращам играчки и картички за рождения ден. Просто няма да бъда твоя майка у дома. Но ще остана твоя майка в сърцето си. И ще ти изпращам въздушни целувки, които ще идват при теб, докато спиш. Сега трябва да тръгна и да бъда такава, каквато искам да бъда. Слушай татко си. Той ще бъде като твоя мъдър Мечок. Обичам те,

Мама

За миг Теди си представи болката, която Джоуана сигурно е изпитвала, докато е писала писмото, и я сравни с болката, която изпита той, четейки тези редове. Били взе писмото и го поддържа в ръцете си. После го сложи в чекмеджето, където пазеше специалните си монети и картичките за рождените си дни.

— Мама си е отишла?

— Да, Били.

— Завинаги ли, татко?

Дявол да те вземе, колко си гадна, Джоуана. Дявол да те вземе!

— Изглежда, че да, Били.

— И ще ми изпраща играчки?

— Да, ще ти изпраща играчки?

— Аз обичам играчки.

Това беше официалният край. Тя си беше отишла и за двамата.

В понеделник, когато заведе Били в детската градина, той извика учителката настрана и ѝ каза:

— С мисис Крамър преустановихме всякакви взаимоотношения.

Каза също, че Били е оставен на неговите грижи и че тя трябва да се отнася с него внимателно, за да не се разстрои. Учителката отвърна, че ѝ е много мъчно за случилото се, и го увери, че ще се погрижи за Били — тази сутрин той щял да бъде готвач.

Тед много би искал този ден той да бъде готвач вместо доставчик на храна за семейството. Но трябваше да пази работата си, особено сега. Били беше изцяло зависим от него. Ако наистина му повишиха заплатата, когато се ожени, значи ли това, че сега, като роконосец, ще

му я понижат? Но рогоносецът е човек, който е измамен. А той не е такъв. Какъв е тогава?

— Горкият нещастник — ето какво беше мнението на шефа му за него. — Тя, значи, просто си отиде, така ли? — попита Джим О'Конър.

— Точно така.

— Хвана те, че й изневеряваш ли?

— Не.

— А тя изневеряваше ли ти?

— Мисля, че не.

— Лоша ти е работата, Тед.

— Виж какво, аз бих искал да си взема една седмица от отпуската сега. Да мога да се организирам през това време.

— Както кажеш.

— Разбира се, нямам намерение това да се отрази на работата ми тук.

— Тед, откровено казано, ти работиш добре. Но компанията е зле. Може би ще трябва пак да намаляваме заплатите.

Лицето на Тед се изопна. Толкова ли бързо му паднаха акциите?

— Но като се има пред вид твоето положение, това няма да те засегне. Схващаш ли? Щом не ти понижават заплатата, значи, ти я увеличават.

— Ако можеше и банката да се съобразява така с положението ми.

— Е, и какво ще правиш с детето?

— Какво искаш да кажеш?

— При теб ли ще живее?

— То е мое дете.

— Няма ли си баба и дядо? Това е трудна работа.

Тед изобщо не беше допуснал, че Били може да живее другаде. Но О'Конър беше умен човек. Той повдигаше един въпрос. Тед се замисли дали О'Конър знае нещо, което той не знае.

— Смятам, че ще се оправя.

— Щом така искаш.

А какво в същност искаше? Тед реши да анализира докрай въпроса на О'Конър. Какво значи Били да живее при него? Може да има и друго разрешение — начин да принуди Джоуана да вземе Били. Първо ще трябва да я намери. Но дори и да я намери, нима тя ще

промени решението си? Тя каза, че мразела живота си. Задушавала се. Тед не можеше да допусне, че Джоуана изведнъж ще приеме цялото онова напрежение, от което е избягала, само защото той успява да я проследи в някой мотел с някакъв професионален тенисист — Тед позволяваше на фантазията си и да съчинява малки сценарии. Не, ще трябва да забрави Джоуана. „Какво прекрасно, малко тържество по случай двестагодишнината на Америка ми уреди ти, Джоуана.“

Какви са другите възможности? Той не може да изпрати едно четиригодишно дете да учи в пансион. Баба му и дядо му? Тед смяташе, че собствените му родители са се изтозили да бъдат толкова години баба и дядо на двете деца на Ралф. Тед се дразнеше, че те проявяваха съвсем малък интерес към Вили, когато идваха от време на време в Ню Йорк. Баща му влизаше в спалнята, за да гледа повторенията на „Луси Шоу“, докато според Тед в този момент Били правеше нещо забележително, например усмихваше се. Майка му винаги изтъкваше колко прекрасен е бил Ралф като бебе или колко прекрасни са били децата на Ралф като бебета. Щом като родителите му не можеха да проявяват интерес към Били, когато идваха в Ню Йорк за събота и неделя, той не смяташе, че те ще имат достатъчно запаси от внимание, за да издържат с него през дъждовния сезон във Флорида. Нейните роднини прекаляваха с вниманието си. Но бяха патологично нервни. „Не му позволявай да стои там, ще падне от прозореца.“ — „Мамо, имаме решетки на прозорците.“ — „Той има температура.“ — „Не, Хариет, денят има температура. Тридесет и три градуса е!“ Можеше да изпрати Били при тях и да се надява, че детето ще оцелее. С тях Били положително нямаше да падне от никакъв прозорец. Дали изобщо се интересуваха от Били? Дали изобщо бяха все още роднини на Тед? Нищо вече не му се виждаше смислено. Никой от тях не можеше да вземе Били. Той си беше негово дете. Това мъничко човече принадлежеше на него. Тед щеше да направи всичко, каквото можеше. Той искаше точно това.

Тед посрещна Били от детската градина и го заведе в къщи. Телма се обади и предложи да го вземе у тях. Децата си играеха хубаво заедно. Били нямаше да ги притеснява. Тя искаше да разбере дали той е чул нещо от Джоуана. Тед реши, че дължи някакво обяснение на хората, и затова ѝ каза, че Джоуана няма да се върне. Че се е отказала

от Били. Телма онемя от изумление. Той я чу ясно по телефона да поема шумно въздух.

— Мили боже!

— Не е настанал краят на света — каза той, окуражавайки се сам. — Светът сега започва.

— Мили боже!

— Телма, ние си говорим като в оперета. Тези неща се случват — каза той, макар че не познаваше човек, на когото да се бяха случили.

Останалото време от деня прекара до телефона. Беше изпаднал в настроение да обяснява: Джоуана очевидно е трябвало да се измъкне от една ситуация, която за нея е била нетърпима. Не е искала да търси странична помощ и това е всичко. Хората около него предлагаха да се грижат за детето, да носят ядене, да помагат с каквото могат. „Дано тя се върне, мислеше той, само да се върне.“

Докато Били играеше у Телма, Тед прегледа дрехите на детето, играчките му, лекарствата, опитвайки се да се запознае с неговите нужди. Джоуана винаги се грижеше за тези подробности.

На другия ден Тед получи кратко писмо, пак без адрес на подателя, този път с печат от Лейк Тахо, Невада.

„Мили Тед, трябва да се уредят някои юридически глупости. Моят адвокат ще ти изпрати документите за предстоящия развод. Също и необходимите документи, за да получиш официално родителски права върху Били.

Джоуана“

Той си помисли, че това е най-отвратителното писмо, което е виждал през живота си.

ГЛАВА ШЕСТА

Преди да се обади на своите родители, на нейните или на когото и да било друг, той се обади на мистър Гонсалес, който изведнъж се оказа най-важният човек в целия свят, с когото трябваше да се свърже. Мистър Гонсалес се занимаваше с проблемите на клиентите в банка „Американ Експрес“. Двете хиляди долара, които Джоуана беше изтеглила от общата им банкова сметка, бяха дадени от нейните родители, когато тя и Тед се ожениха. Тед предполагаше, че тя счита тези пари за свои. И двамата имаха кредитни карти, но сметката беше на името на Тед. Всички нейни разходи се вписваха на негово име. Тя можеше да се развява, където си иска, да прелита от град на град, да си поръчва джин и тоник по разни плувни басейни, да кани мъже в стаята си, а после той трябваше да плаща. Обади се на мистър Гонсалес, който анулира кредитните карти и издаде на Тед друга карта с нов номер.

Мисис Колби даваше обяви в „Ню Йорк Таймс“ и в разни вестничета: „Домашни помощници за по-особени хора“. Имайки опит в рекламата, Тед изтълкува думата „по-особени“ като „заплащането е по-високо“. Добре поне, че мисис Колби за разлика от някои други не предлагаше хора за миене на прозорци или чистене на подове. Тед търсеше някаква служба, която осигурява домашни помощници в лицето на сериозни хора, които вършат професионално работата си. Той самият не беше наясно точно за какъв вид работа става дума. Оказа се, че трябва да прилага някакво степенуване, което изобщо не успяваше да схване — какво предпочитате; да може по-добре да чисти или да готви; да може по-добре да се грижи за детето или по-добре да чисти? Приятелите му обясняваха, че никога няма да намери жена, която върши всичко еднакво добре, а това разбиваше надеждата му, че ще се появи една Мери Попинс, която ще сложи ред в живота му. Беше отхвърлил идеята да даде Били на целодневна занималия. Положението в нюйоркските занимални беше скандално — за тяхното поддържане се отпуснаха много малко средства, те бяха лошо уредени;

дори и да го приемеха там, Тед щеше да има финансови затруднения, а освен това искаше животът на Били да протича нормално. Той отиде при мисис Колби в кабинета ѝ на Мадисън Авеню. По стените висяха препоръчителни писма от всякакви хора — от представители на Обединените нации до председатели на общински съвети в Бруклин. Кабинетът представляваше викторианско кафене, а зад едно бюро седеше самата мисис Колби — енергична жена, минала шейсетте, с английски акцент.

— Мистър Крамър, вие, значи, какво искахте — приходящ човек или целоседмична помощ?

— Мисля, че приходящ.

Тед беше преценил, че ако една жена се грижи за къщата и спи у тях, това ще му струва най-малко сто двадесет и пет долара седмично, което беше извън възможностите му. Някоя студентка сигурно щеше да наглежда Били и да върши лека домакинска работа — да се грижи за стаята си и за храната, но нейното присъствие може би нямаше да оказва достатъчно положително въздействие върху Били. Тед търсеше заместник на отсъстващата майка. По-разумен вариант, който можеше да си позволи, беше да вземе жена от девет сутринта до шест вечерта за деветдесет до сто долара седмично при положение, че тя говори добре английски. Телма, съседката, му беше дала този съвет. „Тази жена ще се върти по цял ден около Били — каза тя. — Нали не искаш, като порасне, детето да говори с чужд акцент.“ Отначало на Тед му стана смешно, но после се замисли. Целта беше Били да не се чувства много по-различно от преди.

— Някой, който говори хубав английски, мисис Колби.

— О, хубав английски. Добре, но тогава това означава сто и пет долара седмично, а не деветдесет-сто.

— И това само за един добър акцент?

— За един добър човек, мистър Крамър. Ние тук не събираме какви да е хора.

— Добре, значи, сто и пет долара. — Тед осъзна, че току-що двамата са се спазарили за нещо, което не е в негова полза.

— Сега трябва да науча какво е семейното ви положение. Казахте, че живеете сам с четиригодишния си син и работите в рекламата?

— Да.

— А мисис Крамър?

— Отлетя от семейното гнездо, мисис Колби. — Той се изразяваше вече по съвсем нов начин.

— Ах, да. Тези случаи напоследък зачестяват.

— Така ли?

— Точно така.

„Може ли ти да не знаеш тези неща, госпожо — помисли си Тед. — Нали следиш от кабинетчето си как живее целият град.“

— Все още, разбира се, преобладават случаите „майки без съпрузи“. Случаи като вашия — „бащи без съпруги“ — са резултат на естествена смърт, припадъци, пътни катастрофи, странни инциденти — подхлъзвания и падания по стълбите и в банята, разни удавяния...

На него му се стори, че долови как очите ѝ проблясват, докато изброяваше.

— ... сърдечни кризи...

— Разбирам.

— Имали сме и няколко случая на... „излитане от семейното гнездо“, както вие се изразихте. Един случай специално — неотдавна през мене мина тридесет и осем годишна жена с две деца, момиченца на десет и на седем години; нито писмо оставила, нито нещо друго. Просто извадила ризите на мъжа си и се облекчила изцяло върху тях.

— Мисис Колби...

— Прибраха я в болница, затова не бих определила случая като излитане от семейното гнездо. Тук по-скоро става дума за душевно заболяване.

— Моля ви, може ли да поговорим за хората, които ще ми предложите?

— Имам пред вид три прекрасни жени. За сто и петнадесет долара седмично.

— Нали казахте за сто и пет.

— Чакайте да проверя в картоните. Ах, да, сто и десет.

— Мислили ли сте някога как се осигурява място за реклами, мисис Колби?

— Не ви разбрах.

— Нека първо видя хората и след това ще обсъждаме цената. Довечера след девет у дома ми. И искам този въпрос да се уреди по-скоро.

— Много добре, мистър Крамър. Ще ви се обадя по-късно.

Телма и Чарли дойдоха на гости; Телма носеше говеждо печено. Тя беше слаба, симпатична жена, малко над тридесетте, разкрасена с помощта на американски козметични средства, боядисана коса, контактни лещи, през които присвиваше очите си, модни дрехи и най-модната за момента диета — но ако материалните ѝ възможности не позволяваха да поддържа това ниво, тя щеше да бъде просто една грозновата жена, каквато беше, когато се чувствуваше уморена и бръчките ѝ личаха. Сега тя беше като разнищена. Заминаването на Джоуана я беше разстроило и хвърлило в размисъл за проблемите в собствения ѝ брак; Телма беше тръгнала отново на консултации по семейна терапия.

— Искам наистина да знам защо го е направила — каза тя.

— Може би просто е откачила — предположи Чарли, който внимаваше много да не започне да хвърля камъни в собствената си градина.

— Аз, както е известно, съм се омъжила за зъболекар, а не за психиатър — каза тя ядосано.

Тед избягваше да срещне погледите и на двамата, чувствувайки се гузен, че Чарли му е разказал някои неща.

— А бе, тя разправяше, че иска да тръгне на работа, а аз казах, че това ще ни струва много скъпо. Сега се оказва, че трябва да плащам на домашна помощница и че нямам парите, които Джоуана щеше да носи в къщи, ако беше останала.

— Това е много смешно — каза Чарли. — И в единия, и в другия случай плащаш. — И се засмя прекалено силно за нещо, което не беше смешно на никой друг в стаята.

— Млъкни, Чарли! — изкрещя Телма и Тед разбра, че те използват неговото тежко положение, за да си разчистят сметките. — Не виждаш ли, че човекът страда? — каза тя, прикривайки собственото си страдание. Тя знае, разбра Тед. Всички знаеха, че Чарли ѝ изневерява.

— Но защо си е тръгнала така? Не сте ли си говорили? — попита Телма с тон, който подсказваше, че обвинява присъстващите мъже.

— Мисля, че не много.

— Виж, не искам да те обидя, Тед. Затова не приемай погрешно думите ми. Но мисля, че тя е проявила известна смелост.

— Телма, не ставай глупачка.

— Затваряй си мръсната уста, Чарли! Искам да кажа, че трябва известна смелост, за да извършиш такава антисоциална постъпка. И аз в известен смисъл я уважавам заради това.

— Телма, аз изобщо не мисля, че тя е проявила смелост. За мен не е смелост да избягаш! — Гневът, който се беше мъчил да потиска, сега се изля. — И тези феминистки глупости! Джоуана не беше по-голяма феминистка, отколкото е... Чарли.

— Тед, моля те, не ме намесвай.

— Какво значение има, дявол да го вземе, защо си е отишла? Отишла си е! Теб това те интересува повече, Телма, отколкото мен.

— Наистина ли така мислиш, Тед?

— Свърши вече тая мръсна игра. Ти си като спортните коментатори, които си стоят в кабинката и само правят изводи. Какво от това, като не сме си говорили? Играта свърши. Тя си е отишла!

— И ако се върне, ти никога няма да знаеш защо го е направила.

— Няма да се върне! — Той се пресегнала вземе бележката на Джоуана, която беше оставил на масата. Ключоци ли искаха? Нека да видят колко грозно е всичко. Той тикна бележката в ръцете на Телма. Тя я прочете бързо, притеснена от разиграващата се сцена. Тед я грабна от нея и я бутна на Чарли.

Хубаво, а? Това героиня ли е? Тя е просто една мръсна страхливка. И я няма, това е всичко, няма я.

Той взе бележката, смачка я на топка и я запрати в антрето.

— Тед — каза Телма, — може би няма да е лошо, макар че Джоуана не е искала, да поговориш с някой специалист. Можеш да отидеш при моя терапевт.

— За какво ми е терапевт, когато си имам добри приятели?

— Виж, Тед, няма защо да се озлобяваш — каза Чарли. — Ти си разстроен, аз съзнавам, че...

— Прав си. А сега искам да остана сам. Благодаря ви за печеното и за полезния разговор.

— Няма нищо лошо в това човек да осъзнае собствената си стойност, Тед — каза Телма.

Казаха си лека нощ сковано, Телма и Тед си размениха целувки, без да се докосват. Той не желаше да осъзнава собствената си стойност, нито да обяснява повече поведението на Джоуана. Не му се слушаха вече и философствованията на приятелите му. Нека да си анализират собствените бракове, без да се занимават с неговия. Той искаше само да си намери домашна помощница, искаше дните му да бъдат подредени, да има някакъв ритъм, да има човек в къщи при Били — и в момента, в който постигнаше това, Джоуана щеше да бъде погребана.

Мисис Колби му беше уредила среща с някоя си мис Ивънс. Тя беше дребничка стара жена, която имаше забележителната възможност да говори, без да спира, за диетичните продукти, които трябвало да яде — например сирене „Брейкстоун“, а не „Френдшип“, кисело мляко „Данън“, а не „Сийлтест“, безсолен хляб от диетичния магазин, а не разни хлябове, в които слагат захар. Когато пожела да разгледа къщата и първо попита къде е банята — нямала нужда да я ползува, обясни тя, просто проверявала, — а изобщо не поиска да види спящия Били, Тед реши, че в диетично отношение те съвсем не си подходат.

Свърза се с някоя си мисис Робъртс, която беше дала обява в „Таймс“, че търси работа. Тя се препоръчваше като „Добра готвачка. Справя се добре с деца“. Жената пристигна и се оказа огромна пуерториканка, която очевидно си имаше агент — обявата във вестника беше много подходяща, а също и английското ѝ име Робъртс; в същност тя едва говореше на разбираем английски.

— Аз работи с много испански дипломати.

— Разбирам — каза той, за да се покаже любезен.

— Много испански шийновници.

Работата ставаше сериозна.

— Аз имам едно малко момченце.

— Твоя жена?

— Офейка.

— Без акъл — каза тя и го ощипа възторжено и силно по бузата. Той не можа да разбере дали това беше служебно пощипване или интимно, но го заболя.

— Гледали ли сте деца?

— Аз има шест бебета. Пуерто Рико. Бронкс. Най-малко бебе двайсет и две години.

Тед прецени, че ако вземе мисис Робъртс, Били ще научи испански още на пет години.

— Ти сладък.

— Моля?

— Ти сладък човек.

Тя или правеше неприлични намеци, или агентът ѝ я беше посъветвал да го прелъсти. Във всеки случай при следващите въпроси се установи, че мисис Робъртс не може да започне работа веднага. Тя отивала на „вакайнция“ в Пуерто Рико, където съпругът ѝ работел в момента при един „дипомат“. Когато си тръгна, Тед стигна до извода, че „дипомат“ значи дипломат, „шийновник“ — чиновник, че мисис Робъртс е сладък човек, но че той не е намерил своята Мери Попинс.

Свърза се с други служби, проследи обявите във вестника и откри няколко „приходящи“ домашни помощници — една привлекателна ямайка с мелодичен глас, с който Тед би искал тя да го приспива или да прави нещо друго, но се оказа, че жената е свободна само през лятото; една строга дама — пенсионирана английска бавачка, която се появи на разговора с колосана бяла униформа и колосано лице и каза, че няколко поколения деца ѝ викат „бавачке“, тя обаче не работеше вече по цяла седмица и попита може ли да идва по два дни и половина; и една ирландка със силен провинциален акцент, която сама приключи разговора, обвинявайки строго Тед, че е позволил на жена си да си отиде, след като тя явно не е била с ума си. Мисис Колби се обади и каза, че нейната цел в живота ще бъде да намери подходящ човек за Тед до няколко часа, тъй като проявява личен интерес към неговия случай след злополучната смърт на съпругата му, което говореше, че свързва данните за Джоуана с пътни катастрофи и разни удавяния.

Мисис Колби му изпрати четири жени — първата веднага побърза да го осведоми, че заплатата ѝ е 125 долара, и го попита дали има готвачка. Другата беше една главозамайващо разсеяна жена, която изглеждаше доста приятна, но беше забравила, че си е уредила друга работа от месец август. След това дойде една пълна жена, която се подсмиваше и вероятно отговаряше на изискванията, само че се обади и каза, че си е намерила по-високо платена работа при по-добри

условия. И една шведка на име мисис Ларсон, която прецени, че къщата е много мръсна според нейните разбирания, а това притесни Тед, тъй като беше мел и мил най-старателно, за да не каже някоя шведка, че къщата е много мръсна според нейните разбирания.

Той се замисли дали да не даде сам обява във вестника, но не искаше да става жертва на разни безумци. Затова залепи едно съобщение на стената на супермаркета срещу тяхната къща — тази стена се използваше като квартално табло за всякакви съобщения и обяви. „Търси се домашна помощница от девет до шест. Добро семейство.“ Достатъчно често беше чувал думите: „Аз работя само при добри семейства.“ Обади му се някоя си мисис Ета Вилевска, която каза, че живеела наблизко, че от известно време не се е занимавала с такава работа, но искала да се видят. Тя беше ниска, пълна полякия с ангелско розово лице, облечена неподходящо за разговора, вероятно с най-хубавите си дрехи — черен официален тоалет. Акцентът ѝ се усещаше съвсем слабо: спомена, че с мъжа си са американски поданици от тридесет години. Имали женен син. Била дълги години домашна помощница, после работила главно в обществени перални. Мъжът ѝ работел в една фабрика в Лонг Айланд Сити. Смятала, че ще бъде хубаво да поработи пак при някое добро семейство. След това зададе на Тед един въпрос. Някоя друга жена не си беше направила труда да го попита такова нещо.

— Какво дете е той?

Тед не знаеше как да отговори. Той имаше обща представа, но никога не му се беше налагало да описва личността на Били.

— Много е симпатичен. Понякога е срамежлив. Обича да играе. Говори добре. — Не знаеше какво друго да каже.

— Може ли да го видя? — попита тя.

Те надникнаха през вратата и видяха Били, заспал с „хората“ си.

— Много е красив — прошепна тя.

Светлината от хола осветяваше лицето му и той изведнъж се събуди.

— Няма нищо, миличък. Аз съм. А това е мисис Вилевска.

— Мисис Вилевска — повтори Били с уморен глас.

— Хайде, заспивай.

Когато се върнаха в хола, тя каза:

— Много е интелигентен. Повтори името ми без грешка. Повечето възрастни не могат.

Тед се замисли какво ли е да носиш име, което много хора не могат да произнесат правилно.

— Не знам дали е интелигентен. Трудно е да се каже за четиригодишно дете такова нещо. Мисля, че е интелигентен.

— Вие сте щастлив човек, мистър Крамър.

Той не мислеше, че е бил щастлив човек през последните няколко дни.

Поговориха най-общо за нейните задължения. Тед каза, че ще ѝ плаща 110 долара — можеше да ѝ предложи поне толкова, колкото щеше да дава на някой, изпратен от мисис Колби. Попита я би ли дошла за няколко часа, за да свикне. Може ли да започне в понеделник? Тя каза, че с удоволствие ще работи при него и ще се грижи за Уилям. На тръгване попита Тед какво обича да яде, като се върне в къщи след работа. Той не беше схванал, че и това влиза в уговорката им.

Значи, той имаше домашна помощница с лице на херувим, която щеше да приготвя вечеря и да се грижи за Били. Когато наемаш домашна помощница, осланяй се на чувствата си, го беше посъветвала Телма, и сега той чувствуваше, че е попаднал на подходящия човек. Обади се на мисис Колби и ѝ каза, че е уредил въпроса. Погълната в своите картони, тя изрази надежда, че съпругата му се чувствава по-добре.

Сега вече можеше да проведе и другите телефонни разговори. Беше оправил положението. Можеше да каже на родителите си: „Жена ми ме напусна, чакайте, не се побърквайте, ние имаме прекрасна домашна помощница, всичко е наред, аз направих така, че всичко е наред.“ На бившите си роднини можеше да каже: „Знаете ли къде е Джоуана? Тя си отиде, разбирате ли. Ние имаме домашна помощница, прекрасна жена“. Можеше и още нещо да каже: „Нямам нужда от вашата помощ, от ничия помощ. Той ще живее при мен. Ние ще се справим. Аз така искам.“

Тед отиде в стаята на Били и се надвеси над него. Какво дете беше в същност той? Можеше ли да се знае на четири години? Какво момче щеше да стане? Какъв живот щеше да води?

„Ние ще бъдем добре, Били. Имаме мисис Вилевска. Имаме се един друг.“

Момченцето се размърда, потопено в своите детски сънища. То раздвижи устни и промърмори някакви думи, които не се разбираха. Беше прекрасно, но Тед не можеше да гледа, да подслушва така личния му живот. Чувствуваше се като неканен гост. „Не се тревожи, малко момченце. Ще се оправим.“ Целуна го и излезе заднишком от стаята. Детето продължаваше да сънува. То разправяше нещо за „Любопитко“.

ГЛАВА СЕДМА

Тя беше на ръба на истерията. Крещеше „Какво искаш да кажеш с това, че просто е оставила теб и детето? Какво искаш да кажеш с това? — викаше майка му и повтаряше въпросите, сякаш повторението беше нужно, за да се запечатат думите в мозъка ѝ. — Просто те е оставила? Теб и детето? А-а-ах!“ Вик, познат от неговото детство. „Какво искаш да кажеш с това, че са те хванали как се промъкваш във «Фордхам»? Какво искаш да кажеш с това, че собственикът те е задържал в кабинета си?“ Собственикът на киното познаваше семейството. По онова време бащата на Тед имаше малка закувалня на Фордхам Роуд и собственикът се беше обадил в закувалнята вместо в полицията. Тед и Джони Мейрин точно се готвеха да се вмъкнат през страничната врата, когато Джими Перети отвори отвори отвори и те, спотайващи се в тъмното като командосите от филма „Командосите нападат призори“, се оказаха в ръцете на разпоредителя, готов да ги изпрати като престъпници в „Затвора“. „Какво искате да кажете с това, че синът ми е престъпник? А-а-ах!“ — „Не смятах, че си способен на такова нещо, малкия“ — каза брат му, след като собственикът освободи закоравелия злодей срещу топла печена пуйка.

Преди Били да се роди, Тед и Джоуана бяха ходили във Форт Лаудърдейл да видят новото владение на Дора и Харълд Крамър — жилище с градина край плувен басейн. Докато Харълд гледаше телевизия, Дора ги разведе наоколо. „Това е малкият ми син Тед и жена му“ — представяше ги тя. В района на басейна синовете се оценяваха по професиите, а дъщерите и снахите по професиите на съпрузите си. „Тед се занимава с продажби“ — обясняваше тя, но никога не споменаваше, че той продава място за реклами в разни списания, защото все още не ѝ беше ясно какво точно означава това. Ако той се занимаваше като брат си с търговия на едро с алкохолни напитки, щеше да ѝ бъде много по-лесно да обясни: „Това е големият ми син Ралф, той търгува на едро с алкохолни напитки.“ Или ако беше лекар като сина на Саймънови.

— Какво правиш там?

— Разтрогвам брак.

— За първи път чувам подобно нещо.

— Много е модерно.

— Кой позволява да се вършат такива неща?

— Тед? — Баща му се беше откъснал от забавната програма по телевизията, след като се беше уверил, че разговорът е достатъчно важен, за да отиде на телефона.

— Как си, татко?

— Позволил си на жена ти да те остави?

— Това решение не беше взето по взаимно споразумение.

— Оставила е и детето. А-а-х!

Той викаше. Сигурно не можеше да понесе такъв срам. Никога досега не беше чувал баща си да вика, както викаше майка му.

— Уредил съм всичко.

— Уредил? — изкрещя майка му. — Как може да си уредил всичко?

— Мамо, слушай...

— Жена ти е избягала от теб...

— Аз съм взел домашна помощница, една прекрасна жена. Тя си е отгледала сама сина и се е грижила за други деца.

— Що за човек е? — попита бързо майка му.

— Ами... полякия.

— Добре. Те са работливи. А-а-х, но какво значение има това? Такава трагедия, такъв срам.

— Много е симпатична. Ще идва всеки ден и ще се грижи за всичко.

— Срамота. Тази жена! Истинска скитница. Скитница!

— Мамо, Джоуана може да бъде обвинена в много неща, за които и аз дори не знам. Но да кажеш, че е скитница... — опита се той да потисне смеха си. — От къде на къде скитница?

— Скитница — заяви тя категорично.

— Мръсница — добави баща му за по-ясно.

Беше се опитал да представи нещата в добра светлина. Но не успя напълно. След като затвори телефона, той продължи да се смее и

да недоумява откъде им беше дошло наум да намесват в случая „скитница“ и „мръсница“.

Тя го наричаше Уилям; той я наричаше мисис Вилевска. Тед също я наричаше мисис Вилевска, а тя него — мистър Крамър; тези официални обръщения допадаха на Тед — все едно, че бяха стара фамилия като семейство Кенеди, свикнали да имат домашни помощници. Тя беше кротка, разумна жена, която умееше да се занимава с деца. Били все още не можеше да проумее мисълта, че майка му си е отишла завинаги. Същественото за него бяха подробностите от всекидневието му — кой ще ме заведе в детската градина, кой ще ме вземе, кой ще ми приготви обяда, кога ще гледам телевизия, кой ще ми приготви вечерята, кой ще прави онова, което правеше мама? Тези неща го вълнуваха и тяхната евентуална непредсказуемост го плашеше. Отсъствието на майка му не означаваше за него край на света. Краят на света би настъпил, ако нямаше кой да му намаже филия с фъстъчено масло. Ето какви бяха тревогите на Били, докато се търсеше домашна помощница, които той изказваше гласно с нервни въпроси: кога ще тръгнем и ще се върнем от детската градина, къде ще ходим, какво ще ядем, кой какво ще прави, кой къде ще стои? След пристигането на Ета Вилевска неизяснен остана само въпросът: „Значи, мама я няма?“ На всичко останало обаче беше намерен отговор. Той беше даден от мисис Вилевска. След няколко дни Били вече разправяше: „Татко, мисис Вилевска каза, че не бива да си взимам друга сладка. Вече изядох една.“ Една сутрин, когато Тед тръгна с тях, за да остави Били в детската градина, и понечи да слезе от тротоара, веднага му беше направена забележка:

— Тук пише да не пресичаш, татко.

— Ние пресичаме само там, където е позволено, мистър Крамър. Така той ще се научи.

— Правилно.

„Защо не хванете мене за ръка, мисис Вилевска, и не ме преведете през улицата?“

Тя внесе успокоение сред тях. Вътрешно и двамата бяха все още силно смутени. Но външно, по въпросите за филиите с фъстъчено масло, за правилното и неправилното пресичане, мисис Вилевска наистина внесе успокоение.

В работата даваше следното обяснение: „Жена ми заряза и мен, и детето. — И добавяше: — Но ние се оправихме благодарение на една изключителна домашна помощница.“ Казваше това толкова бързо, че пресичаше всякакви допълнителни въпроси.

Няколко дни след като тръгна нормално на работа и в къщи започна да се въдворява ред, той реши да се обади на родителите на Джоуана, тъй като изобщо не беше говорил с тях. Може би я знаеха къде е. Те обаче не знаеха. Джоуана беше оставила на Тед да им каже какво се е случило.

— Ти нищо ли не знаеш?

— Какво да знам?

— Джоуана ни остави, Хариет. Няма я. Остави Били и мен, за да търси себе си. — „Ама и ти, Джоуана, си била много хитра — помисли той. — Значи, и това трябва аз да свърша.“ От другата страна на жицата последва дълго мълчание. — Надявах се, че ви е казала.

— Оставила е сина си? Собственото си дете?

— И съпруга си. Мен също ме остави.

— Ти какво си й направил?

— Нищо, Хариет. Не съм я карал да си отива.

— Мисля, че ще получа сърдечна криза.

— Успокой се, Хариет. Къде е Сам?

— Някъде из къщи.

— Иди го извикай.

— Ще получа сърдечна криза.

— Недей да получаваш сърдечна криза. Извикай Сам.

Според него щом една жена предупреждава, че ще получи сърдечна криза, това значи, че няма да получи.

— Ало?

— Сам, добре ли е Хариет?

— Седнала е.

— Тя каза ли ти?

— Ти как се осмеляваш да се обадиш и да кажеш такова нещо?

— Ами може би трябваше да ви пиша.

— Джоуана е оставила детето си?

— Да, тя...

— Собственото си красиво детенце?

— Каза, че го правела заради себе си.

— Аз ще получа сърдечна криза...

— Чакай, Сам...

— Ще получа сърдечна криза. Хариет, ти говори с него. Аз имам сърдечна криза.

— Сам, щом говориш така, значи, нямаш никаква сърдечна криза. — Знаеше вече това от опит.

— Тед, аз съм — Хариет. Сам седна за малко.

— Добре ли е?

— Не можем да разговаряме повече с теб. Ти ужасно ни разстрои с тази новина. Имаш много здрави нерви. — И тя затвори телефона.

През седмицата Тед обикновено се връщаше в къщи към шест часа; вечеряха с Били, той го изкъпваше, поиграваха си малко, Тед му прочиташе една приказка и в около седем и половина детето си лягаше. Съботите и неделите, в които Ета почиваше, бяха дълги, несмуцавани от нищо дни и Тед, стараейки се да запълни времето и да осигури на Били радост и приятни занимания, организираше през тези дни цели екскурзии, които можеха да се сравнят само с туристически обиколки на Ню Йорк. Тази сутрин беше запланувал да заведе Били в музея по естествена история. Звънецът иззвъня и на вратата застанаха родителите на Джоуана. Те влязоха бързо и се разпръснаха из апартамента като полицейски отряд за ударни действия. Разтваряйки навсякъде вратите, те откриха едно малко дете, което гледаше телевизия, и го стреснаха с порой от прегръдки, целувки и цветни книжки. Обходиха цялата къща и Хариет, след като установи факта от първа ръка, съобщи: „Няма я тук.“

Сам обиколи още веднъж апартамента, сякаш търсеше да намери някоя важна улика, после надникна в стаята на Били, който не беше мръднал от мястото си — по телевизията даваха филм за Човека-паяк, който беше за предпочитане пред една баба и един дядо, та били те и от Бостън. Сам зацъка с език, гледайки детето, и се отпусна тежко на канапето.

Бяха хубава двойка. Тя беше дребничка, младееше за своите петдесет години, с тъмни очи и естествено сивееща коса. Той имаше красиво лице, с дълбоко врязани бръчки, здравеняк със съвършено бяла коса. Тед беше забравил колко са красиви. Личеше си, че Джоуана

е тяхна дъщеря, че Били е от тяхната кръв. Напразно си е мислил, че няма да се интересуват от детето.

— Как можеш да обясниш всичко това? — попита бащата на Джоуана със сподавен глас. Сякаш беше репетирал тази реплика през целия път от Бостън.

Тед разказа подробно обстоятелствата, при които Джоуана беше напуснала дома, опитвайки се да предаде всичко обективно, да цитира точно думите ѝ (тя дали би постъпила така спрямо него?), а те слушаха, присвивайки очи, сякаш се мъчеха да следят думите на някой, който говори на чужд език.

— Не ни е създавала никога неприятности — каза майка ѝ.

— Но сега създава — отговори Тед, трупайки точки в своя полза.

Те не можеха да разберат. Бяха му дали едно красиво момиче, а той какво беше направил с него. Започнаха да си припомнят ранните успехи на Джоуана, дните, преди Тед да се появи, забравили напълно за Тед, който седеше там — „спомняш ли си колко красива беше вечерта, когато...“ След това изпаднаха в продължително мълчание. Били извика от стаята на Тед, където беше телевизорът, за да попита може ли да гледа „Улица Сезам“. Детето, детето. Те скочиха и се втурнаха в стаята, за да се убедят, че *то* е все още там, взеха отново да го целуват и прегръщат, а Били гледаше объркано и се чудеше защо тези хора идват да го целуват и прегръщат, докато той гледа телевизия. Обиколиха апартамента, за да проверят дали всички прозорци имат предпазни решетки. Как ще се справи Тед? Той не е способен да се грижи сам за едно дете. Коя е тази домашна помощница? Чувал ли е той за онази бавачка, която отвлякла детето и го убила? Защо Били гледа толкова много телевизия? Какво яде? Кой ще се грижи за облеклото му? Той се опитваше да отговори на въпросите им. Те не изслушваха отговорите му. Продължаваха да оглеждат къщата. „Захарни пръчки? Имате захарни пръчки? — попита аптекарят. — Не знаеш ли, че захарта е вредна за неговия организъм, че захарните пръчки развалят зъбите?“ Те ще си отидат в Бостън, окуражаваше се Тед. Поискаха мисис Вилевска да им се представи лично в свободния си ден, за да могат да я видят. Той отказа. Поискаха да заведат Били в зоологическата градина. Той се съгласи при условие, че не се вайкат за Джоуана пред Били и не го разстройват. Те пак се сетиха за Джоуана.

— Ние ѝ бяхме осигурили добър живот. Не знам ти какво си ѝ предложил — каза Хариет остро.

— Защо сама не си отговориш? — каза Тед. — Може да е била една разглезена лигла и нищо повече, а когато животът ѝ стана потруден, тя доказа, че е просто една разглезена лигла.

— Не смей да говориш така за дъщеря ми! — изкрещя Сам.

— Шшт! Детето! — предупреди Хариет.

Били беше бомбардиран отново с целувки и прегръдки, след което Тед ги изпрати в зоологическата градина и отиде в кварталното кино, където изгледа един уестърн; филмът имаше това качество, че не го ангажираше абсолютно с нищо. Върнаха се късно, Били беше лепкав от една захарна пръчка, ризата му беше изцапана от пица. Сега децата бяха две на брой, нямаше никакъв аптекар. Те щяха да останат в Ню Йорк, за да прекарат с внука си още един ден, но предпочитаха да спят в някой мотел вместо на канапето, което Тед им предложи, старейки се да бъде любезен.

На другата сутрин Хариет и Сам бяха пред вратата в осем часа, готови да обиколят четири пъти града. Били поиска да отидат пак в зоологическата градина и те тръгнаха да събудят животните. Върнаха се рано следобед.

— Ние трябва да припкаме — каза Хариет на внука си.

„Припкай, припкай към Бостън, припкай към Лин, ако не внимаваш, ще те задържим.“ Една детска игра, на която Джоуана беше научила Били. Думите ѝ изведнъж се врязаха в съзнанието на Тед. Тя си беше вдигнала багажа, но ехото оставаше.

— Е, ако Джоуана ви се обади, кажете ѝ... — той не знаеше какво да предаде да ѝ кажат — че ние се справяме добре.

— Така ли? — каза тя. — Наистина ли мислиш, че се справяте?

Двойката, пристигнала, за да разследва случая, си тръгна, без да стисне ръката на Тед. Родителите на Джоуана бяха направили своето заключение. Те се бяха убедили, че Тед е виновен за нещастieto на дъщеря им.

През следващите седмици, когато стана ясно, че Джоуана Крамър е напуснала съпруга и детето си, хората започнаха да търсят в този факт онова, което им беше необходимо, за да се почувствуват добре. Лари видя в случая възможност да намери на Тед любовница. Тед му каза, че в момента няма желание за никакви запознанства,

защото мисълта му е на друго място. „Кой говори за мисълта ти?“ — каза Лари. Ако можеше да накара стария си приятел Тед да хукне по жени, както той самият тичаше, тогава усилията му щяха да са оправдани. Не беше чак толкова страшно, както казваха някои негови приятелки. В края на краищата нали и Тед Крамър тичаше и търсеше.

Родителите на Тед разсъждаваха съвсем различно. Важното за него беше да се ожени. Никак не ги интересуваше дали ще си има любовница.

— Но ние не сме разведени още.

— Какво чакаш тогава? — каза майка му.

Трябваше да се заведе дело. Тед поиска съвет от приятеля си, адвокатът Дан, който го свърза с един добър адвокат, специалист по бракоразводни дела. Бърз развод и бърза женитба за друга жена, за която и да е, щяха да спасят репутацията му в Маями и не само неговата, но и на Дора и на Харълд.

— Хората разбират, като им се каже развод — обясни майка му.
— Аз разправям, че вече си разведен.

— Не ми се вярва, че ще признаят този развод в щата Ню Йорк.

— Това никак не е смешно. Само се чудя какво да говоря. Трябва да казвам, че детето живее временно при теб, защото онази скитница си има любовник.

Той се обади и на брат си, с когото не бяха никак близки. Ралф предложи пари, Тед отклони предложението му. След като беше направил единственото, за което можеше да се сети в момента, Ралф прехвърли разговора на жена си Санди, която каза, че Джоуана и без това никога не ѝ е била симпатична. Тя би взела Били у тях за известно време, ако техните деца не бяха толкова големи. След като си размениха тези любезности, те си казаха довиждане и не се чува в продължение на месеци.

Телма виждаше в Джоуана ангел на отмъщението за всички нещастни бракове. Тя се отби при Тед на кафе и му каза, че след заминаването на Джоуана „някои неща“ са се изяснили.

— Чарли ми каза, че ми изневерява. Помоли ме да му простя и аз му простих. Сега се развеждаме.

На другата вечер дойде Чарли.

— Телма казва, че съм свободен да се женя за медицинската си сестра. Кой иска да се жени за медицинската си сестра? — Той

миришеше на алкохол и преди да си тръгне, добави: — Ако не беше ти, и досега щях да имам щастливо семейство.

Родителите на Джоуана преодоляваха създалото се положение, като изпращаха непрекъснато играчки, опитвайки се да компенсират загубата на Джоуана с подаръци за внука си и телефонни разговори с едно дете, на което телефонните разговори от далечни разстояния не му правеха никакво впечатление.

— Били, баба се обажда!

— И дядо! И аз съм тук, Били!

— О, здравейте.

— Как си, Били? Какво правиш? — попита тя.

— Нищо.

— Нищо? Ами такова голямо момче като тебе трябва да прави нещо.

— Играя си.

— Чудесно. Чуваш ли, Сам? Той си играе. На какво си играеш?

— На риба.

— На риба. Това е хубаво — на риба. Каква е тази игра на риба?

— Лежа на леглото и гледам как в пижамата ми нещо подскача като риба.

— Ооо!

Какво дете беше Били? Беше ентузиазизирано дете. От време на време можеше да каже съвсем искрено: „Какъв хубав ден, татко.“ Прекрасно дете е, реши Тед. Не беше обаче много агресивен в грубите детски игри и Тед се чудеше дали по характер не прилича на него. Дали Били щеше да бъде стеснителен като баща си?

Беше изненадан от въображението на детето — то разправяше за летящи зайци, за Оскар Лъжеца, който отишъл с метро до Париж, превръщаше пръчки в междупланетни кораби, камъчета в мотори и вършеше всичко толкова убедително, че Тед попита детския лекар трябва ли да се тревожи за това. Лекарят му каза, че тази способност трябва да се цени. Успокоен, той започна да я цени, както ценеше разговорите, които водеха за живота.

— Ти какво правеше, татко, като беше малък?

— Играех на разни игри, както ти играеш.

— Гледаше ли „Сезам“?

— Тогава нямаше „Сезам“. Нямаше телевизия.

Детето се помъчи да проумее тези думи.

— Нямахте телевизия?

— Тя не беше измислена тогава. Никой не се беше сетил как се прави телевизор.

Нещо толкова истинско, каквото е телевизията, не било съществувало! Детето се опита да проумее.

— Имаше ли ябълков сок?

— Да, ябълков сок имаше.

„Как ли се чувства човек, Били, когато е на четири години и се опитва да схване света“ — чудеше се Тед.

Двамата излязоха от закусвалнята „Бъргър Кинг“, където Били беше доведен на специална петъчна вечеря.

— Имаше ли „Бъргър Кинг“, когато ти беше малък?

— Не, Били, нямаше „Бъргър Кинг“.

— Какво друго нямаше?

— Ами нямаше и закусвални „Макдоналд“. Нямаше космонавти. Нямаше сладолед за в къщи, защото хладилниците не бяха достатъчно големи.

„Нямаше и майки, които бягаха от мъжете и от малките си деца“ — помисли си той.

Кантората на Шонеси и Филипс беше препоръчана от Дан, адвокат и почитател на футболния отбор „Джайънтс“; той не пропусна да отбележи и факта, че Джон Шонеси е също почитател на „Джайънтс“. През първите петнадесет минути Шонеси, висок, представителен мъж над петдесет години, говореше за проявите на „Джайънтс“ в миналото вероятно за да установи контакт с бъдещия си клиент. След това преминаха на Тед.

— Аз бих казал, че моят случай е елементарен.

— Няма такъв случай. Мога да ви разкажа двадесет случая, все елементарни, както вие казвате, и ще се изпотите, докато ги оправите.

— Спестете ми тези случаи. Дан разказа ли ви за мен?

— Вашата жена ви е зарязала. Изпратила е някакви документи и е готова да подпише всичко.

— Кажете ми каква е цялата процедура. Колко време продължава? Колко струва?

— Добре, първото нещо, което трябва да знаете, е, че ние обслужваме и двете страни на конфликта. Наши клиенти са и съпрузи, и съпруги. Виждали сме всякакви. Второто нещо е, че разводът може да се окаже заплетена работа. Веднага ще ви кажа, че щом живеете тук, *вие* трябва да подадете молба за развод. Забравете какво прави жена ви. Има две възможности — обвинение, че е изоставила семейството. Ще отнеме около една година. Прекалено дълго. Другата възможност — обвинение в жестоко и нечовешко отношение; ще отнеме няколко месеца.

— Жестоко и нечовешко...

— Вие ще отидете на лекар. Той ще каже, че сте много изнервен. Вие сте много изнервен, нали?

— Да, но...

— Изнервен сте. А на последния въпрос отговорът е две хиляди долара.

— Охо.

— Аз, както се казва, съм стар професионалист. Преподавам в колежа „Сейнт Джон“. Пиша статии. Не съм евтин адвокат. Някои вземат повече, други по-малко. Съветвам ви да проверите и на други места, заслужава си.

— Откровено казано, нямам сили за това. Но по дяволите. Съгласен съм.

— Чудесно. Важното е да имате добър адвокат, Тед. Разтрогването на един брак трябва да се извърши юридически безупречно и веднъж завинаги. От това зависи животът ви.

За адвоката беше сигурен. Но за двете хиляди долара...

Тед разбра, че Джоуана го е оставила той да плаща за общото им бракоразно дело.

В детската градина беше организирана евтина лятна занималня и Тед записа Били в групата при основната му учителка. Жената се отнасяше с голямо разбиране към Били от самото начало, когато той още се приспособяваше, и каза на Тед, че според нея детето се справя много добре. „Децата са много по-гъвкави, отколкото си мислим“ —

заяви тя. Тед беше разрешил съботните и неделните излети, тъй като вече нямаше нужда да запълва всеки час от деня на Били. В една градинка през няколко улици от тяхната къща имаше съоръжения за катерене, които Били обичаше, езерото с фонтан, виждаха се лодките по Ийст Ривър, а пред входа чакаше един фургон, готов да задоволи всички нужди от газирани напитки и сладоледи. Тед седеше и четеше списания, а детето идваше и го молеше да го полюлее на люлките или да му купи сладолед. Тед не искаше Били да свиква да играе само с него, но в даден момент все пак започваха да играят заедно — Тед ставаше най-високият човек в къщичката на дървото или на люлката или се включваше в някоя от въображаемите сценки на Били.

— Хайде да играем на маймуни.

— Как се играе на маймуни?

— Ти си маймуната-татко, а аз съм малкото маймунче и ще се катерим навсякъде.

— Не навсякъде.

— По пързалката.

— Добре. Аз ще се катеря по пързалката.

— И ще трябва да пициш като маймуна.

— Татко ти не може да пици като маймуна.

— И ще трябва да пълзиш по земята.

— А не може ли да съм изправена маймуна?

— Това не е маймуна.

Бяха стигнали до деликатен момент в преговорите.

— Добре — каза Тед, — ти ще пициш и ще лазиш, а аз ще дращя.

— Така може. Маймуната-татко дращи.

Те изкачиха пързалката, озоваха се в Африка и бяха маймуни, а Тед по-точно — полумаймуна.

Един горещ неделен ден през юли отидоха на площадката със суха храна за обяд и Били прекара почти целия следобед на фонтана, а Тед се присъедини за малко към него с навити крачоли на панталоните, без обувки и чорапи, както правеха някои от другите родители. Тед седеше настрани и четеше, а Били тичаше по площадката, пръскаше вода, подскачаше и пицеше от радост, че целия ден е по бански

костюм. „Хайде, полей ме“ — казваше Тед и Били напълваше пластмасовата си кофичка с вода, връщаше се и я изливаше върху наведената глава на Тед, при което се заливаше от смях. Останаха до късно на площадката, а когато денят захладя и сенките се удължиха, паркът стана особено красив. Тед изпитваше истинско удоволствие. Били още се смееше и подскачаше, щастлив през целия ден. Те бяха заедно, децата бяха по-гъвкави, отколкото си мислим, а може би и възрастните също, разсъждаваше той. После се огледа и разбра, че изведнъж е изгубил от погледа си Били. Нямаше го на фонтана, нито на пясъка, нито на катерушките, нито на люлката. Той обиколи бързо площадката. Били го нямаше. „Били! — изкрещя той. — Били!“ Изтича към входа, където се намираше фонтанът, но и там го нямаше. „Били! Били!“ И тогава го видя с крайчеца на окото си. Детето беше излязло от площадката и тичаше по една алея в парка. Тед се втурна след него, викайки го, но то не се обърна. Били продължаваше да тича с всички сили. Тед затича по-бързо и накрая, когато се озова на няколко крачки зад него, го чу, че вика:

— Мамо! Мамо!

По алеята пред него вървеше една жена с тъмна коса. Били се изравни с нея и я хвана за полата. Тя се извърна и го погледна — беше просто жена, която вървеше по алеята.

— Помислих, че си моята майка — каза той.

ГЛАВА ОСМА

Лари твърдеше, че това е най-изгодната сделка за сезона — пълен дял в една къща на Файър Айланд, която се продавала, понеже собственичката получила нервно разстройство.

— От това, че е живяла в къщата ли? — попита Тед.

— Не знам. Станало е по празниците на Четвърти юли. Не се запознала с никого и когато седмицата свършила, не могла да стане от стола си.

Тед имаше угризения, че ще се възползува от нечие душевно състояние, а също и от това, че ще купи дял от къща, в която са живели хора с нервни разстройства. По настояване на Лари той реши да се обади на жената, която отговаряше за къщата — една специалистка по вътрешна архитектура с десетгодишен син, с която Лари се срещаше.

— Ние всички сме родители без партньори — каза тя на Тед по телефона. На него му стана неудобно, че жената говори толкова спокойно по този въпрос. Значи, той влизаше в дадена категория. — Не искаме в къщата да има несемейни хора — продължи тя. — Ще бъде идеално, ако дойдете. Освен това сте мъж. Ние търсим още един мъж.

В петък в пет и половина Ета заведе Били пред информацията на гарата в Лонг Айланд. Гарата беше претъпкана с хора, които се блъскаха, за да излязат от града, да се качат на следващия влак, да отидат в предградията или на морския бряг, и Тед препускаше напред с всички останали. Когато видя, че Ета и Били го чакат пред информацията, гледката така го изненада, че той намали ход и просто спря. Били, който заемаше толкова основно място в неговия живот, Били, тази важна фигура, изглеждаше невероятно малък сред препълнената гара, заобиколен от големия свят. Той държеше Ета за ръка като съвсем малко момченце.

— Здравейте! — извика Тед и детето се втурна да го прегърне, сякаш не го беше виждало седмици наред, удивено, че собственият му баща е изникнал по някакво чудо от тази бъркотия.

Тед винаги беше смятал, че океанският плаж на Файър Айланд е пренаселен и мръсен. Изведнъж, видян през очите на Били, с фунийки сладолед, с магазин за играчки и барче за пица („Ти не ми каза, че тук има пица!“), — океанският плаж стана Кан.

Той откри къщата сред многото еднакви вили със закрити веранди, тази и с розова табелка, на която пишеше: „При Глория“. На вратата се появи самата Глория — с едър бюст, към четиридесетгодишна, с памучни панталони. На тениската ѝ, както изискваше модата, се мъдреше дълбокомислен надпис: „Големи цици“.

— Вие сигурно сте Тед — избоботи тя гръмко и Били се опита да се скрие между краката на баща си. Тя го запозна с останалите „наематели“: Елън — редакторка на свободна практика с единадесетгодишна дъщеря, Боб — психиатър с шестнадесетгодишен син, с когото прекарваше лятото, и Марта, четиридесет и шест годишна собственичка на магазин за диетични храни с деветнадесетгодишна дъщеря. Къщата имаше обща столова — дневна и пет спални. Всеки родител без партньор се задължаваше да спи в една стая с детето си.

Според вътрешния правилник, закачен над умивалника, всеки родител поемаше изцяло отговорността за детето си по време на хранене. Наемателите се редуваха да приготвят яденето, но никой друг освен родителя не беше задължен да се разправя с капризите или цупенето на детето по време на храна. Родителите се разкарваха напред-назад, за да изстудяват на чешмата гореща варена царевица или да затоплят изстинала варена царевица. Редакторката Елън, към четиридесетгодишна жена, висока метър и осемдесет, следеше всички на масата, за да види дали се харесва пилето ѝ. Психиатърът, прегърбен, строг мъж към петдесетте, почти не разговаряше с присъстващите. Синът му, прегърбено, строго момче, на вид и той към петдесетгодишен, също много малко говореше. Дамата, която имаше магазин за диетични храни, очевидно познаваше хранителните качества на собствените си стоки — тя беше висока метър и петдесет и два и тежеше около осемдесет и пет килограма, а русата ѝ дъщеря беше само няколко сантиметра по-висока и няколко килограма по-тежка от майка си. За десерт двете изяждаха цяла шоколадова торта.

Следобед дойде Лари. Двамата приятели не се виждаха често през последните години и като гледаше сега Лари сред пейзажа на Файър Айланд, където едно време двамата ергенуваха, Тед забеляза как буйната му къдрава коса е започнала да оредява, как е пуснал корем и разбра колко е остарял и самият той.

— Страшно събиране ще има тази вечер. Страшни мацки. — Само в това отношение промяна нямаше.

— Аз трябва да остана с Били.

— Доведи го. И за него ще намерим нещо.

— Браво, Лари.

— Разбира се. Това е Файър Айланд, стари приятелю. — И си тръгна заедно с Глория, сменила тениската си, която беше изцапала на обяд, с по-чиста тениска със същия надпис.

Тед и Били прекараха приятни дни на плажа. Тед дори успя да изиграе няколко гейма волейбол, докато Били строеше пясъчни замъци наблизо. Лари се обади от Оушън Бей Парк в събота следобед. Щеше да чака Тед в шест часа, за да го закара с колата в града — на Лари можеше да се разчита.

— Една малка подробност. Не казвай нищо за мен на Глория. Ние се разделихме.

— Лари, как може да сте се разделили? Вие дори не сте се събирали.

— Събрахме се за една седмица. Ама *ти*, приятел? Намери ли си нещо?

— Не съм търсил.

— Тогава потърси! Излез и хвани някоя.

Бяха минали четири месеца, откакто Джоуана го напусна. Той не беше докосвал жена. А през шестте години, докато живееше с Джоуана, не беше докосвал друга жена освен нея.

— Много време вече се мина — каза Тед. — Аз дори не знам какви номера се прилагат днес.

Глория размаха една камбанка, за да събере наемателите на къщата. Тя се извини на Тед, че внася военен елемент по този начин, но продължи да размахва камбанката. „Само така мога да събера цялата къща“ — каза тя. И ето че звъненето ги събра; всички дойдоха да изслушат какви разходи е направил всеки поотделно, какви са общите разходи и колко трябва да плати всеки. Подялбата на

разноските беше елемент от живота в една обща къща, за който той беше забравил. Сега се поставяше въпросът дали Тед иска да идва тук и друг път. Неговата вноска щеше да бъде двеста долара, което според думите на Лари беше много изгодно.

— Не съм сигурен — каза той и всички се втренчиха в него, сякаш това ги обиждаше лично. — Трябва да поговоря с моята половинка.

Били беше навън и играеше на криеница с един приятел от съседната къща. Тед му каза, че е време да се връщат у дома, и точно се канеше да добави, че трябва да решат искат ли и друг път да идват тук, когато Били избухна в сълзи. Той не желаше да остави своя приятел, своята къща, своя остров. Тед плати исканите двеста долара. Беше вече официален наемател, бройка, родител без партньор в къщата „При Глория“.

В събота и неделя океанският плаж преливаше от хора, обикалящи баровете и увеселенията по къщите. Съквартирантите на Тед обичаха да си стоят у дома. Това беше удобно за него. Той можеше да седи във всекидневната с другите, да приказва или да чете, без да се притеснява, че ще попадне отново в света на несемейните.

— Толкова съм преуморена през седмицата — каза Марта, — че просто мечтая да си почина.

Но Тед усещаше някакво напрежение в къщата, което се засилваше, откакто беше пристигнал и откакто Марта, Елън и Глория започнаха да излизат нощем на кратък лов и да се връщат рано без никакъв успех. Психиатърът Джордж рядко ставаше от стола си. В социално отношение Били беше успял да се приспособи най-добре. Той имаше един петгодишен приятел от съседната къща на име Джоуи, с когото играеха по терасите или караха малки червени колела по алеите с банда други деца.

Третата съботна вечер Тед остана сам във всекидневната с Джордж. И двамата държаха книги. Той се почувствува задължен да каже нещо на Джордж. Толкова рядко си говореха.

— Интересна ли е? — зададе Тед един неинтересен въпрос.

— Да.

Джордж продължи да чете.

— За какво се разправя? — „Нима наистина аз питам това.“ Том искаше да си вземе думите обратно.

— За старческото оглупяване — отговори Джордж и с това разговорът приключи.

Половин час по-късно Тед затвори книгата по океанография, която четеше, и каза лека нощ.

— Жена ви ви е оставила? — каза неочаквано Джордж и Тед се изненада.

— Да. Преди няколко месеца.

— Разбирам.

Джордж като че ли обмисляше нещо. Тед зачака. Човекът беше все пак психиатър!

— Аз мисля — заговори бавно Джордж, подбирайки внимателно думите си, — че трябва повече да излизате.

— Трябва повече да излизам? Джордж, това бих могъл да го чуя и от майка си.

Повече не можеше да отлага. Беше вече втората седмица на август. Били играеше в къщата на приятеля си и беше поканен там на вечеря. Тед разполагаше най-малко с два часа свободно време, а в една от къщите на съседната улица имаше коктейл на открито. Той си наля някакво питие и тръгна натам с чаша в ръка. Както вървеше по алеята със звънтящия в чашата му лед, заобиколен от хора с чаши в ръце, в съзнанието му нахлу нещо познато. Той щеше да я забележи на терасата, нея, най-красивото момиче, щеше да си пробие път до нея, да разбере името и телефонния ѝ номер, щяха да се срещнат в града, да излязат заедно, да се оженят, да... Джоуана, Джоуана, къде си? Очите му се наляха със сълзи, но той ги преглътна. Нямаше да плаче заради нея.

Лари беше вече там, прегърнал една новооткрита едрогърдеста хубавица. Той махна с ръка на Тед, който се запровира през тълпата, оглеждайки по стар навик състава и отляво, и отдясно.

— Ето те и теб, приятелю. Тед, това е Барбара. И нейните приятелки Рода и Синтия.

Дамата на Лари беше хубавичка, силно гримирана, малко грубовата. Всичките бяха около тридесетгодишни. Рода беше ниска, пълничка и имаше лоша кожа. Едно време Тед направо би я подминал заради външността ѝ. Сега изпита състрадание — пак заради

външността ѝ. И тя беше дошла да се продава, както и той. Синтия беше малко по-хубавичка, нежна брюнетка с елегантна фигура.

— Тед се връща пак в нашето царство.

— Горе-долу е така.

— Ще ви кажа нещо, момичета, но да си остане между нас. Той беше голям ухажор едно време.

Те се засмяха, високо и пискливо. Но Тед не се засмя и Синтия изведнъж млъкна.

— Какво работиш, Тед? — попита Синтия.

— Продавам място за реклами.

Той позна, че не разбраха какво им каза.

— Когато видите в някое списание реклами, това значи, че някой е продал празно място от списанието на хора, които искат да рекламират нещо. Аз съм представител на списанията, обаждам се на рекламните агенции и се опитвам да им продам място, за да рекламират стоките на клиентите си.

— Звучи интересно.

— А ти какво работиш?

— Аз съм секретарка в адвокатска кантора.

— Не е лошо.

Барбара беше поканила Лари на вечеря, а Синтия от своя страна покани и Тед. Той се върна в къщата и помоли Марта да сложи Били да си легне. Марта нямаше нищо против. Тед се уговори и с Били и отиде на вечерята. Барбара и Синтия имаха още една съквартирантка, която беше поканила на вечерята някакъв тридесетгодишен мъж. Майката на Барбара също търсеше забавления за уикенда и се опитваше да изглежда по-млада от дъщеря си. Беше поканила двама масивни мъже със спортни ризи. Беше ги намерила на кея, край собствената им моторница. Моряците си носеха бира в пластмасова каса.

— Тази вечеря няма да е като по рекламите в „Таймс“ — прошепна Тед на Лари.

— Чакай малко, докато видиш какво ще ядем. Яйца на скара с дървени въглища.

За изненада на всички Барбара се появи с пържоли, посрещнати с шумно одобрение. Моряците се заеха с готвенето. Тед и Лари направиха салата. Бира и други алкохолни напитки имаше в изобилие. Единият от моряците се оказа футболен запалянко и по време на

вечерята се водеха разговори на спортна тема. Майката на Барбара беше направила орехов сладкиш, който предизвика нови възгласи на одобрение. Всички говореха за ядене, за това каква чудесна компания са и как трябва да си наемат заедно една голяма къща. Синтия беше най-мълчаливата от всички, сякаш се страхуваше, че ако приказва много, ще обиди мъжа, когото беше довела, и той ще изчезне. Тя разпита Тед по-подробно за работата му, той я разпита за нейната. Някой пусна грамофона с пълна сила и Тед се озова сред една от онези забави, чиято шумна музика долиташе в стаята му, когато се опитваше да заспи. Той танцува със Синтия и докато тя притискаше слабото си тяло в неговото, Тед усети, че за първи път от месеци насам се възбужда съвсем естествено.

Когато стана още по-шумно, той хвана Синтия за ръка и двамата тръгнаха по алеята към океана. Спряха за малко и тогава той я целуна. Тя отвори устата си, те се притиснаха един към друг, езикът му докосна нейния и ръцете му започнаха да я опипват цялата, под дрехите, навсякъде. Той я поведе встрани от пътеката, повали я върху дюните, където нямаше да ги видят, и започна да я целува и прегръща, а тя каза „О, Тед“; за момент той не можа да отговори, тъй като не помнеше името ѝ, дявол да го вземе, и си мислеше, че като нищо могат да го арестуват, но в следващия миг се сети, че тя се казва Синтия, и успя да извика „О, Синтия“. Една полицейска кола, която обикаляше плажа, ги заслепи с фаровете си и в тъмнината, докато се препъваха да се изправят на крака и да оправят дрехите си, те имаха чувството, че са ги осветили с прожектори. Тръгнаха обратно по тъмната алея, като спираха често да се целуват. Веселието в къщата продължаваше с пълна сила, лампите още светеха и без да знаят къде да отидат или какво друго да правят, те продължиха да се целуват по алеята и на Тед му домъчня за нея, защото тя така отчаяно искаше някой да я обича малко, да я измъкне от къщата, от компанията, макар че този някой не можеше да запомни името ѝ. Облегнаха се на една ограда в тъмното и неговите пръсти пак започнаха да я опипват — ах, колко е лепкаво тук, имаше чувството, че целият град лепне.

Лампите в неговата къща вече не светеха и той я хвана подръка.

— Ами твоето момченце?

— Няма да се събуди.

Вкара я скришом в къщата, в стаята си, в леглото до Били, където детето похъркваше в съня си, опита се да завие и двамата в чаршафа, така че ако Били се събуди, да види един чаршаф, а не човек — дано само не помисли, че е призрак, — и като се наместваше внимателно, за да не скърца много и без това скърцащото легло, той я целуна още няколко пъти от кавалерство и свърши, кажи-речи, със самото започване.

— Съжалявам — каза той. — Отдавна не ми се беше случвало.

— Няма нищо — отговори тя.

Останаха така двамата — свити в едно тясно легло, скрити под един чаршаф, до едно спящо дете. Тед почака и след това започна да се опитва отново, леглото скърцаше, Били се обръщаше в съня си, а тя се беше наситила за тази нощ на романтичната морска любов.

— Не ставай — каза тя и оправи дрехите си, които изобщо не беше събличала. И той попридърпа дрехите си, които също не беше събличал, и понеже правилото гласи, че дамата трябва да се изпрати в къщи, той я изпрати мълчаливо до дома ѝ. Там веселието продължаваше. Той я целуна, тя го целуна небрежно и влезе вътре. Пет минути по-късно той беше в леглото си при Били.

На другия ден те се разминаха по алеята, поздравиха се и наведоха очи; връзката им беше съвсем маловажна, бе продължила само една нощ, но Синтия, чието име той забравяше дори когато беше с нея, значеше за него повече, отколкото би искал. Той беше спал за първи път с жена след заминаването на Джоуана. Следващия път щеше да бъде по-внимателен, по-нежен, да се прояви по-добре — но щеше да бъде с друга жена, не с Джоуана, никога вече с Джоуана. Досега все не искаше да признае това, но сега беше преминал тази бариера. Жена му го беше оставила и щом го е оставила, той все някога трябва да установи връзки с други жени. Беше се върнал в света на несемейните.

Ако се бе излъгал да повярва, че е достатъчно само да се появи някъде, където са поканени много гости, за да си намери любовница, той се убеди, че това съвсем не е така още на следващия коктейл на открито, където никой не го забеляза, също и на по-следващия, както и на празника по случай Деня на труда^[1], където всички се мъчеха да завържат запознанства; той стоеше на алеята в полумрака с чаша в ръка, наблюдаваше хората, тръгнали да се забавляват, и спря най-елегантната жена, която бе виждал от седмици наред — красиво

момиче с бяла рокля. Каза ѝ колко е красива, а тя се усмихна и съвсем не изглеждаше равнодушна, но бе тръгнала на гости, а той не можеше да отиде с нея. Гледаше я как се отдалечава и знаеше, че няма да се срещнат никога вече, защото в къщата го чака едно четиригодишно момченце, което току-що е повърнало на пода във всекидневната, а сега си почива в стаята и баща му не може да го остави, за да преследва разни призрачни дами в бяло. Гледайки хората, тръгнали да се забавляват за последен път през това лято, той им завиждаше — толкова е просто да си сам, да се грижиш само за себе си, а той не може да излезе дори да се поразходи.

— Как се чувствуваш, котенце?

— Лошо ми е, татко.

— Знам. Мисля, че си преял пуканки у Джоуи.

— Преял съм пуканки у Джоуи.

— Опитай се да заспиш сега, миличък. Утре е последният ни ден тук. Ще прекараме много хубаво. Ще построим най-големият пясъчен дворец на лятото.

— Не искам да си ходя у дома.

— Да, но идва есента. В Ню Йорк есента е прекрасна. Затова заспивай сега.

— Стой тук, татко, докато заспя.

— Добре, котенце.

— Аз съм преял пуканки у Джоуи.

Последния ден в къщата „При Глория“ Елън, редакторката, която не се беше запознала с никого през цялото лято, не можеше наистина да стане от стола си. Джордж, психиатърът, готов винаги да анализира нещата на място, каза, че Елън била податлива на внушения и че случаят с бившата собственичка, която също така не могла да стане от стола си след празниците по Четвърти юли, ѝ е подействувал отрицателно. Този случай се превърна в елемент от фолклора на Файър Айланд, предаваше се от уста на уста и влезе в неписаната история на острова, нещо като спортна сензация на сезона — най-много нервни разстройства в една къща през летния сезон.

Тед се включваше отново в старата, мръсна игра, която можеше да приключи още на Файър Айланд, но вече знаеше, че тя ще

продължи дълго време.

---

[1] Ден на труда в Америка (първият понеделник на месец септември). — Б.пр. ↑

ГЛАВА ДЕВЕТА

Бракоразводното дело продължи седем минути. Съдията се запозна с материалите по делото в своя кабинет. Джон Шонеси, адвокат и футболен запаляйко, пристъпи направо към целта, представи няколко писмени декларации, подписани от съпругата, един медицински документ, който удостоверяваше, че съпругът е бил много изнервен, а Тед отговори на редица въпроси, които му бяха зададени в писмена форма, и каза, че постъпката на жена му го е разстроила; съдията изглеждаше безстрастен. Противната страна не беше изслушана, тъй като не беше изпратила свои представители. Съдът взе решението за разтрогване на брака и за присъждане на родителски права въз основа на „жестоко и нечовешко отношение, което прави съвместното съществуване несигурно и неморално“. Десет дни по-късно по пощата пристигнаха официалните документи, подписани от съдията — Тед Крамър и Джоуана Крамър бяха официално разведени.

Тед реши, че случаят трябва да се отпразнува. Заведе Били в „Бъргър Кинг“. Празненството беше съдържано, тъй като за Били то се изчерпваше само с голяма порция пържени картофи. Детето и без това имаше достатъчно неясни представи за брака и за това откъде се раждат бебетата, така че Тед беше решил да не му усложнява живота, като обсъжда с него предстоящите юридически операции. Но сега вече можеше да му каже.

— Били, има едно нещо, което се нарича развод. Това значи, че двама души, които са били женени, се разделят.

— Знам. Сет се разведе.

— Родителите на Сет са се развели. Като твоята майка и твой татко. Твоята майка и твой татко са разведени сега, Били.

— Мама нали каза, че ще ми изпраща подаръци?

— Аз не съм майка, Били.

— Сигурно ще ми изпрати. Може ли да ми донесат още пържени картофи?

— Не, умнико, изяде достатъчно.

Тед го загледа, сякаш се възхищаваше на картина — все едно, че Били беше слязъл от портрет.

В заведението беше доста приятно, но въпреки това на Тед не му се искаше да яде разни боклуци със сина си по случай събитие, което му струваше две хиляда долара. Той смяташе, че е заслужил нещо по-приятно. Обади се на едно младо момиче от тяхната кооперация, което си беше предложило услугите да стои понякога при Били, и се уговори с него за същата вечер. В живота му нямаше жена, с която можеше да отпразнува случая. През двата месеца, откакто се беше върнал от Файър Айланд, той не се грижеше никак за социалния си живот, ако изобщо можеше да се изрази така. Лари щеше да се възмути много. А не му се искаше да отиде сам в някой бар и да разкаже на първия срещнат историята на своя живот. Обади се на Чарли зъболекаря.

Чарли се беше преместил в една гарсонiera със своята медицинска сестра, но само две седмици след като заживяха сами, те се разделиха. Тогава Чарли се обади на Тед и му каза, че мъжете трябва да се поддържат и да се виждат ох време на време. Когато Тед му предложи да излязат заедно тази вечер, Чарли много се въодушеви. Срегнаха се на ъгъла на Второ Авеню и 72-ра улица, в сърцето на баровете, където ходеха сами мъже и жени. Бяха решили да се отбиват във всяко заведение по пътя. Тед беше облечен с кадифено яке, пуловер и дънки. Чарли, пълен, четиридесет и пет годишен мъж, се появи с блейзър и кариран панталон в толкова крещящи цветове, че бяха като образец на абстрактното изкуство.

Първото заведение, което избраха, се казваше „Приатели“; отвън барът им се видя приятен. Когато влязоха вътре, се оказа, че е пълно с мъже в кожени облекла. Един каубой на вратата с много тесни панталони и безцветни очи каза „Здравейте, тигри“ и те се изметоха набързо от този зверилник. Съседното заведение беше „Рио Рита“, вътре гърмеше оглушителна музика, а сцената пред бара напомняше за тераса на къща във Файър Айланд. Ученическа публика, реши Тед и докато изпиха по две чашки, той разбра, че Чарли вече не го обвинява за раздялата му с Телма. В „Хансел“ беше пълно с ентузиазирани момчета и момичета и Тед се усъмни, че са попаднали на някакъв европейски младежки фестивал. Тук Тед научи, че Телма ходела с един колега на Чарли, друг зъболекар. В „Сапата“ публиката беше по-възрастна, но въпреки това Тед и Чарли си оставаха най-старите в

заведението. Сега вече Чарли му каза, че не го обвинява за раздялата си с медицинската сестра. Тед, замаян от водката, не можеше да си спомни дали е имал нещо общо с тази история. В „Глитър“ публиката беше толкова изискана, а заведението толкова препълнено, че двамата случайни посетители не бяха допуснати до бара, затова се заклатиха пак по улицата и отседнаха на високите столчета в „Отново у дома“.

— До този момент приказваме само тъпотии на жените по баровете — заяви Тед, който съзнаваше по-добре от приятеля си, че в един бар не може да се говори друго освен тъпотии; Чарли, който повтаряше като счупена грамофонна плоча: „Здрасти, малката. Как се казваш?“, се приближи до едно красиво момиче, облечено по последна мода в мъжка униформа на скаут, и повтори репликата си. Момичето-скаут отмина, за да привлече други мъжки погледи.

Тед и Чарли се облегнаха на една стена на Второ Авеню, за да си поговорят от душа, за което се бяха готвили цяла вечер, но бяха просто смазани и не можаха да осъществят разговора.

— Казвал ли съм ти някога колко мъчно ми беше за Джоуана? — попита Чарли, а Тед отговори:

— Аз се опитвам да не мисля за нея.

— Аз мисля за Телма през цялото време — каза Чарли и се разплака.

Тед го подкрепяше по улицата и с ясното съзнание на пиян човек предложи да пийнат за лека нощ по чаша уиски със сода в „Изумруденият остров“. Чарли заспа, Тед го измъкна от бара, заведе го у тях и след това, опитвайки се да се стегне, за да може момичето, което стоеше при детето, да го помисли за истински джентълмен, се прибра и ѝ благодари за приятната вечер.

Беше уведомил някои от познатите си за развода. Смяташе, че трябва да уведоми и Джоуана. Когато неговият адвокат заведе делото, Тед получи адреса на Джоуана от родителите ѝ — някаква пощенска кутия в Ла Джола, Калифорния. Щеше да ѝ изпрати копие от документите. Дипломатическите отношения между Тед и родителите на Джоуана не се бяха подобрили. Те дойдоха още веднъж в Ню Йорк, но и този път нямаше за какво да си говорят с него. „Попитай го кога трябва да върнем детето в къщи“ — каза бащата. Тед искаше да знае

дали са чули нещо за Джоуана, но майката му каза: „Ако Джоуана иска да те уведоми с какво се занимава, тя е достатъчно голяма, за да стори това сама.“ Тед забеляза, че в отношението им към Джоуана има известна враждебност, и реши, че може би те не знаят с какво се занимава дъщеря им. Телма, специалистката по психология, която седем години беше ходила на психоанализа, каза, че Джоуана може би се е опълчила и срещу родителите си и вероятно те не знаят с какво се занимава. Нали Джоуана в същност остави на Тед да им каже какво се е случило, като по този начин пренебрегна родителите си, обясни тя.

— Ти обаче трябва да се замислиш за себе си — каза Телма.

— Правилно. Джоуана да върви по дяволите.

— Нямам това пред вид. Аз наистина мисля, че трябва да отидеш на психиатър. Цялата тая история ти се случи на тебе. Не искаш ли да знаеш защо?

— Попитай Джоуана.

— Ти също имаш вина за това, Тед. Защо не отидеш при моя лекар?

— Не си струва. Много е късно за това.

Той седна, сложи документите за развода пред себе си и започна да съчинява наум писма до Джоуана. „Свободна си да се омъжиш в Невада или в Ню Йорк, скъпа.“ Не, много е детинско. „Мислех, като ти изпращам документите, да ти разкажа как сме и по-специално как е Били.“ Не, тя не се интересува. Той реши да сложи документите в плик и да ги изпрати без бележка, нека те сами говорят. Някога двамата се разбираха с погледи, с докосвания, с думи, а сега — с документи за развод.

Родителите на Тед — две закръглени фигури, почернели от слънцето — отдавна бяха обещали да им дойдат на гости и най-сетне пристигнаха в Ню Йорк.

— Детето е много слабо — каза майка му.

— Добре е. То си е такава.

— Аз знам кога едно дете е слабо. Ненаправно съм работила в ресторант.

След като се убеди, че „тази полякиня“ не го храни както трябва — те се запознаха с Ета, когато пристигнаха, и я поздравиха със

същата любезност, с която поздравяваха и момчето, което разнася продукти по домовете, — Дора Крамър реши да се развихри и започна да пълни хладилника с приготвените от нея печени меса и пилета, които Били не искаше да яде.

— Аз не мога да разбера какво яде и какво не яде.

— Защо не му дадеш пица — каза Тед.

— Били, не ти ли харесва задушеното на баба? — опита се тя да му внуши чувство за вина.

— Не, бабо, защото трудно се дъвче.

На Тед му идеше да го прегърне. Цели поколения се бяха примирявали с прегорелите меса на Дора Крамър и само Уилям Крамър, неговият син, ѝ се беше противопоставил. Били каза лека нощ, без да поиграе със сложния картинен ребус, подарен от баба му и дядо му, който би затруднил и едно десетгодишно дете.

— Не ти ли харесва хубавият ребус, който баба ти купи?

— Не, бабо, защото трудно се реди.

По-късно възрастните имаха възможност да поговорят свободно по въпросите, които вълнуваха особено много Дора.

— Тази Ета не е голяма чистница.

— Добра е. С нейна помощ се оправяме.

Тя не отговори. Независимо дали идваха от Бостън или от Флорида, дали бяха нейни или негови родители, те бяха единодушни в убеждението, че той не е компетентен. Тед не можеше да се съгласи с тяхната преценка.

— Били е прекрасно дете, мамо.

— Има отвлечен поглед.

— Аз мисля, че е доста щастлив, като се имат пред вид някои неща.

— Ти как мислиш, Харълд? — попита тя.

— Да, много е слаб — отговори той.

Когато се приготвиха да си тръгват, Дора огледа апартамента за последен път.

— Трябва да подредиш по друг начин жилището.

— Какво му е лошото? — попита Тед.

— Всичко е *нейно*. Изненадана съм, че още не си изхвърлил някои от тези неща.

Апартаментът беше обзаведен в модерен, еkleктичен стил — бежови и кафяви тонове, шведско канапе, индийски щамповани пердета във всекидневната, дървена правоъгълна маса за храна в нишата — всичко беше подбрано с вкус, но не точно по вкуса на Тед, който не беше установен. Идеите за наредбата бяха предимно на Джоуана. След като тя си отиде, той изобщо не беше мислил да прави никакви промени.

— И това нещо... — Един голям, черен, керамичен пепелник, подарък от родителите на Джоуана. — То какво прави още тук?

— Благодаря ви за гостуването — каза той.

След като си отидоха, Тед получи главоболие. Не беше ли права майка му за апартамента? Толкова пасивен ли бе той, че просто приемаше положението си, без да промени онова, което е трябвало да промени? Трябваше ли да пренареди апартамента, *нейния* апартамент? Нямах ли това да разстрои Били? Не използваше ли той Били като извинение, щом мислеше, че може да се разстрои? Взе пепелника, който никой, дори и Джоуана, не харесваше, и го хвърли на боклука. Да не би по начало да е ненормален, щом не го беше изхвърлил досега? Не беше сигурен.

След като Лари, който имаше вид на човек с необременена психика, призна, че е ходил на психиатър, Тед започна да осъзнава, че вътре в човека или вън от него действуват никакви тъмни сили.

— Страх ме е да не би да имам комплекса на Казанова, приятелю. Аз ходя с много жени, защото се страхувам да не съм педераст.

— Лари, шегуваш ли се?

— Не казвам, че съм педераст. Не казвам, че имам комплекса на Казанова. Казвам, че се страхувам да не би да го имам и точно затова ходя на лекар.

— Много е сложно.

— Знам. Ужасно е объркано. Но ми харесва.

Минаха още три седмици и най-голямото развлечение в живота на Тед тази есен беше едно съботно сутрешно представление на „Аладин“, където той отиде заедно с Били. Даже Чарли беше започнал да живее активно и да му оставя разни телефонни номера, но Тед

стоеше вечер в къщи и си носеше служебна работа. Още два телефонни номера на боклука. А какво да кажем за всички онези хора, на които психотерапията, изглежда, беше помогнала! Той реши да поиска от Телма телефона на нейния лекар.

Психотерапевтът каза, че може да му даде консултация за четиридесет долара. Разсъждавайки, че след като дава петдесет и пет долара за една простуда на Били, Тед реши, че има право да похарчи четиридесет долара за психическото си здраве и уговори час с лекаря. Д-р Мартин Греъм беше около четиридесетгодишен. Носеше италианска копринена спортна риза в ярки цветове, разкопчана около врата.

— Къде сте вие, Зигмунд Фройд? — каза Тед.

— Какво значи това?

— Очаквах да видя човек с брада и солиден костюм.

— Не се притеснявайте, мистър Крамър.

Седнаха един срещу друг от двете страни на бюрото. Тед се опита да бъде спокоен („Аз съм съвсем нормален, докторе“), докато разказваше за брака си, за заминаването на Джоуана, за събитията от последните няколко месеца. Лекарят слушаше внимателно, зададе му няколко въпроса за това как се е чувствувал в дадени моменти, без да си записва, и Тед помисли, че не е успял да му каже нищо съществено.

— Добре. Мистър Крамър, консултацията е просто едно проучване. Смятам, че е погрешно в такъв момент да се започне веднага с анализа, решително съм против това.

— Да ми кажете например, че имам такъв и такъв комплекс, така ли? — попита, Тед нервно.

— Нещо такова. Затова нека просто да споделя някои мои впечатления. Те може и да не са точни, но може и да са попаднали право в целта. Не знам.

Тед си мислеше, че би трябвало да му обясняват нещата научно, а не да му казват „не знам“.

— Изглежда, че вие потискате чувствата си. Например яд ли ви е на нещо? Казахте, че не излизате никъде. Добре. Сега на всички жени ли ви е яд? На майка ви? На баща ви? Каквото и да се е случило в дома ви, то не е чак като по филмите.

Тед се усмихна, макар че никак не му се усмихваше.

— Може би — и пак повтарям, това е просто едно впечатление — сте свикнали да потискате чувствата си, защото така сте живели във вашето семейство — и след това този навик се е пренесъл в брака ви и е останал и досега.

— Искате да кажете, че трябва да предприема някакво лечение.

— Има всякакви случаи, мистър Крамър. Някои хора не могат да се приспособят. Други имат особен проблем, който се задълбочава, и трябва да получат спешна помощ. Трети се нуждаят от най-обикновена помощ, за да разберат къде се крият причините за тревогите им.

— Като мен?

— Аз не искам да ви убеждавам. Вие трябва сам да решите. Смятам, че терапията може да ви помогне. Мисля, че не сте човек без проблеми, мистър Крамър.

Той каза на Тед, че взема по четиридесет долара на час и ако един от пациентите му престане да идва, както го е посъветвал, тогава Тед ще заеме неговото място. Лекарят смяташе, че най-добре ще бъде, ако се срещат два или три пъти седмично, а най-малко веднъж седмично. Според него ефектът нямало да се прояви веднага, а Тед знаеше, че има хора, които се подлагат на психотерапия в продължение на години. За Тед това бяха много пари и лекарят го разбираше, но не знаеше кого би могъл да му препоръча за по-ниска цена. Имало групова психотерапия, но според него тя не помагала достатъчно, ако човек не ходи редовно на индивидуална терапия. Имало и клиници, но дали ще го приемат, там терапевтите били по-неопитни, но и те не взимали по-малко напоследък. Тед трябваше да реши сам струва ли си да получи по-ясна представа за себе си и както се беше изразил лекарят, да си мисли по-приятни неща за себе си.

— Аз обаче се справям. Искам да кажа, че през повечето време върша всичко както трябва. — Той повтаряше мисълта си: „Аз съм съвсем нормален, докторе.“ Лекарят си беше лекар.

— Искате ли да ви кажа нещо, мистър Крамър? Да се справяте, съвсем не означава, че се справяте с всичко.

Времето изтече и те си стиснаха ръцете.

— Докторе, докато съм още тук, ще разрешите ли да ви задам бързо два въпроса?

— Стига да мога да отговоря.

— Според вас... — стори му се глупаво да пита такова нещо, но продължи — трябва ли да пренаредя апартамента си?

Лекарят не се изсмя. Той прие въпроса сериозно.

— Не сте ли доволен как изглежда?

— Доволен съм.

— Тогава защо искате да го промените?

— Правилно.

Имаше още един, последен въпрос.

— Смятате ли, че трябва да излизам повече? — Този път Тед се засмя, опитвайки се да омаловажи веднага въпроса.

— Искате ли да излизате повече? — попита лекарят, приемайки и този път сериозно въпроса.

— Да, искам.

— Тогава излизайте.

Тед обмисли идеята да се подложи на психоанализа. Харесваше му поведението на лекаря и това, че не използваше професионални изрази. Може би този човек щеше да му помогне. Но нямаше представа как би могъл да отдели четиридесет долара седмично или даже тридесет, ако реши да ходи през седмица. Изключено, при положение, че има домашна помощница и плаща за истински лекарски услуги. Ако нещо е взело да му хлопа, ще си остане ненаместено, реши той. Ще се задоволи с това, че се справя. Ще остави апартамента такъв, какъвто си е. И ще излиза повече. Непременно. Това беше лекарско предписание.

ГЛАВА ДЕСЕТА

Тед Крамър установи, че разбиранията за брака са се променили в сравнение с едно време. За някои от жените бракът беше „излязъл от употреба“, както се изрази Таня, двадесетгодишна танцьорка. В леглото тя му каза, че „си падала и по жени“. „Но това да не те смущава. Ти си симпатично момче. С теб също ще ми бъде приятно.“

Сега много от жените бяха вече разведени, първите им бракове бяха просъществували достатъчно време, за да се разбият от износване. Правеше му впечатление, че някои от тях съвсем безкористно му даваха имената и телефоните на свои приятелки, когато станеше ясно, че Тед не е тяхната голяма любов. Ако жената също имаше дете, което я чакаше у дома, вечерта минаваше като в телевизионното съревнование „По-бързо от времето“. Стрелката се въртеше и за него, и за нея. Той плащаше на жена да му гледа детето и тя плащаше за същото. По два долара на час от всеки правеше общо четири долара на час от двамата, и то само за да поседят заедно. Нещо голямо трябваше да се случи, и то бързо. Или трябваше да се харесат бързо, или трябваше да решат бързо да легнат в леглото. А леглото не означаваше просто легло. То означаваше повече време по часовника, повече пари за жените, които стояха при децата, пари за таксите — и за тях двамата, и за жените, които стояха при децата. Ако се намираха в центъра на града и отидеха в неговия апартамент, той трябваше да освободи жената, която стоеше при детето, след което вече нямаше възможност да изпрати дамата си и тя трябваше да вземе такси. Ако той предложеше да плати за таксито, поставяше се въпросът дали тя ще приеме пари от него. Тя трябваше да прецени има ли смисъл да плаща допълнително за жената, която гледа *нейното* дете, а също и да реши дали да плати сама таксито си. В този момент и за двамата ставаше твърде късно да продължават играта, тъй като бяха родители и се будеха сутрин по-рано от повечето хора.

Логическите разсъждения можеха да изместят самото преживяване. Това се случи на Тед една вечер, когато си казваше:

„Сега е десет и половина, шест долара на жената, която е при детето. Ще стоим ли така, или ще се любим? Ако ще се любим, трябва да свършим за пет минути, иначе ще платя още един час за гледане на дете, а тази седмица съм закъсал с парите.“ Затова той прехвърли вниманието си върху часовника, което нямаше нищо общо с любовта. Понякога обаче не усещаше как тече времето, защото присъствието на жената и близостта помежду им надделяваха, но това не ставаше често.

Били малко го интересуваха социалният живот на баща му.

— Пак ли излизаш, татко?

— И аз имам приятели, както и ти. Ти се виждаш с приятелите си през деня, а аз вечер.

— Ще ми бъде мъчно за теб.

— И на мен ще ми бъде мъчено за теб. Но ще се видим сутринта.

— Недей да излизаш, татко, моля те.

— Трябва да изляза.

В детската градина Били започна да взема играчките на другите деца, сякаш искаше да заграби колкото се може повече неща за себе си. Тед се посъветва с детския лекар и с учителките; те смятаха, че той реагира по този начин на отсъствието на Джоуана и че тази реакция може да отшуми или да остане. Часовете, които Тед прекарваше с Били, бяха предимно спокойни, освен когато умората на Тед съвпаднаше с желанието на Били да се притиска плътно до баща си и тогава Тед, чувствувайки, че се задушаваше, трябваше със сила да го отскубне от ръката или крака си, което му беше неприятно, но не можеше да издържи детето да го дърпа и тегли.

Веднъж на гости Тед се запозна с една адвокатка. Фелис, енергична жена от Кливланд, приближаваше тридесетте. Носеше широки вълнени дрехи, леко демодирани. Беше изключително делова и между тях се водеха сериозни разговори на високо ниво. Те вечеряха в ресторант и тази вечер той не гледаше часовника. Изразявайки се евфемистично, двамата решиха да отидат в неговия апартамент да „пият кафе“.

Късно през нощта, когато се готвеше да си тръгва, тя излезе в коридора и се запъти към банята. Били, който беше станал много тихо,

в този момент излизаше от банята. Двамата се спряха и се загледаха в тъмното като две подплашени сърни, тя — гола, Били — в пижамата си на жирафи, прегърнал „хората“ си.

— Коя си ти? — попита той.

— Филис. Аз съм една приятелка на баща ти — каза тя, уточнявайки се.

Той я загледа внимателно, а тя се опита да прикрие голотата си с ръце, тъй като предполагаше, че точно това би следвало да направи пред едно дете. Останаха неподвижни един срещу друг. Били продължи да се взира към нея в тъмното. Очевидно мислеше нещо много важно.

— Обичаш ли пържено пиле? — попита той.

— Да — отговори тя.

Доволен от този разговор, той влезе в стаята си и заспа.

— Току-що се запознах със сина ти.

— О-о?

— Искаше да знае дали обичам пържено пиле.

— Ти обичаш ли? — Тед се разсмя.

— Да, обичам пържено пиле. Много деликатен момент.

— Така ли?

— Сложна ситуация — каза тя делово.

Филис остана в живота му два месеца.

Тя не понасяше светски разговори, така че обсъждаха социални проблеми, говореха за морала на нацията. Тед четеше много списания и беше добре информиран по разни въпроси. Сексуалните им връзки прераснаха в интелектуални. Един конгресмен от Кливланд ѝ предложи работа във Вашингтон. Тя смяташе, че работата е съблазнителна и че техните отношения са в твърде ранен стадий, за да се рискува заради тях „едно важно решение за кариерата ѝ“, и Тед, който не беше сигурен какви чувства изпитва към нея, се съгласи. „Освен това, честно казано — добави тя, — мисля, че не съм готова да предприема такава амбициозна стъпка“. Те си казаха довиждане, целунаха се сърдечно и обещаха да си пишат или да се обаждат по телефона, но никой не изпълни обещанието си.

Тед беше доволен, че може да се освободи от тази краткотрайна връзка. Филис беше влязла в живота му за два месеца. Но от нея научи,

че е много трудно за една жена „да предприеме такава амбициозна стъпка“ — да се свърже с разведен мъж с малко дете.

Тед и Телма се сближиха много. Той нямаше голямо доверие на романтичните си интерлюдии и реши, че ако Телма му стане любовница, сигурно ще спечели една любовна нощ, но ще загуби един приятел. И двамата отхвърляха всяка възможност да бъдат нещо друго освен приятели; и двамата съществуваха един за друг, за да се подкрепят, за да си помагат, така че всеки от тях да бъде свободен по няколко часа през деня. Ако Тед се тревожеше, че обръща прекалено много внимание на детето, Телма беше тази, която му напомняше, че това е неизбежно — те бяха сами родители с децата си, а Били беше единствено дете. Един ден отидоха заедно като семейство на площадката за игра. Децата се караха през цялото време. „Не обичам Ким. Тя само се разпорежда.“ „Не обичам Били. Бие се.“ Те се караха за формички за пясък, за ябълков сок, за колела; Тед и Телма прекараха следобеда в опити да възворалят мир. Тед заведе разплакания Били настрана, за да го успокои. Срещу тях вървеше един баща с малкото си момченце.

— Разходете ги нататък до най-крайната количка, за сладолед и ги оставете да си изядат там сладоледите; докато се върнете, ще убиете двадесет минути — посъветва го мъжът.

Тед не можа да разбере какво му казват.

— Двадесет минути спокойствие, това ви казвам.

Мъжът беше баща за неделя и си отбиваше номера или може би жена му пазаруваше някъде и скоро щеше да се върне.

— Аз имам да убивам малко повече от двадесет минути — каза Тед.

Денят завърши със съюзяването на Били и Ким, които започнаха да хвърлят пясък срещу трето дете, чиято майка се разкреця на Телма и я нарече „животно“. Били беше толкова възбуден, че за да заспи, трябваше да се успокои с топла баня и няколко приказки. Тед се чудеше дали Били се е държал лошо, или просто е бил по-палав. Ким се заседяваше много повече на едно място, рисуваше или оцветяваше, а Били не можеше да се съсредоточава дълго. „Дали причината е, че момичетата и момчетата са различни или че Били и Ким са различни?“

Дали причината не е, че той реагира на всичко свръхчувствително? Това нормално ли е? Да не би аз да се вглеждам в него прекалено много? Господи, аз го обичам. Божичко, какъв гаден ден!“

Части от счупени пластмасови камиони, дървени човечета, разсечени на две, откъснати страници от разпарцаливени книжки за оцветяване — стаята на Били беше затрупана с непотребни вещи и Тед в ролята на Смъртта с косата се готвеше да помете всичко, а Били вървеше по петите му и се пазареше за всяка счупена креда.

— Докато станеш на десет години, тази стая ще изглежда така, сякаш в нея са живели братя Боклукчиеви.

— Кой?

— Двама стари мъже — те са имали една стая, която е приличала на твоята.

Той се изкушаваше да се захване с чистенето, когато Били го няма в къщи, но месеци по-късно Били щеше да се разстрои, като открие, че му липсва някоя счупена кола.

— За хвърляне! — Това беше един камион с пружина, която повече не можеше да се навива.

— Не. Този си го обичам.

Тед огледа стаята. Тя все още приличаше на стаята на братя Боклукчиеви. Той реши да се справи по друг начин. Заведе Били в един магазин за домашни потреби и купи няколко прозрачни пластмасови кутии. Оказа се, че подреждането на част от детската стая му струваше четиринадесет долара.

— Сега се опитай да държиш всички моливи в кутията за моливи и всички малки колички в кутията за малки колички.

— Татко, ако рисувам с моливите, кутията ще остане празна. Как ще знам, че тя е кутията за моливи?

Трябваше да помислят сериозно по този въпрос.

— Ще сложа надписи на кутиите.

— Аз не мога да чета.

Тед не успя да се сдържи и се разсмя.

— Защо се смееш?

— Извинявай. Прав си. Това не е смешно. Един ден ще можеш да четеш. Дотогава от външната страна на всяка кутия ще залепя по едно

от нещата, които трябва да бъдат вътре в кутията. Разбра ли?

— О, разбира се. Много хубава идея.

— Ти си най-умното коте, котенце.

Докато коленичеше на пода и събираше три различни комплекта цветни моливи в обща кутия за моливи, на Тед му хрумна, една идея — тя го разтърси така, сякаш някоя ябълка или цветен молив го беше ударил по главата. Отлично! Трябва да се обединят!

На другата сутрин той чакаше пред кабинета на Джим О'Конър със своята идея.

Компанията, към която работеше, издаваше по едно списание с различна тематика — фотография, ски спорт, воден спорт, тенис и туризъм. На Тед изведнъж му хрумна, че всички тези списания могат да се обединят в един комплект. Така всички рекламни агенции щяха да рекламират на едно и също място стоките си при по-ниски цени.

— Толкова е логично. Ще продаваме всяко списание поотделно, както сме правили досега. Само че вече те ще бъдат обединени в един комплект.

— Който ще си има име.

— Можем да го кръстим, както си искаме. „Избор на развлечения“.

— Тед, иска ми се да ти кажа, че идеята ти е блестяща, но тя не е.

— Аз пък си мислех, че е блестяща.

— Тя е... гениална. Гениална! Какво, по дяволите, сме правили досега! Защо никой не се е сетил за това? Гениална, а не блестяща.

— От мен да мине — нека не бъде гениална.

Никога не беше виждал Джим О'Конър да посреща нещо с такъв ентузиазъм — той представи идеята на отдела за внедряване, който веднага щеше да подготви рекламната кампания. Една седмица по-късно Тед получи разрешение да изпробва новия вариант за разширяване на продажбите; две седмици по-късно бяха оповестени официално цените и сигналната брошура; три седмици по-късно в търговските издания започнаха да се появяват реклами за „Избор на развлечения“. Компанията, която до този момент едва креташе, сега използваше тази нова търговска идея като израз на своята жизнеспособност. Реакцията на рекламните агенции беше

положителна. Тед, който работеше в списанието за туристически реклами, бе натоварен със задачата да приложи и разработи новата идея. Той получи обещания за промяна в периодичността на публикуваните реклами, а също и за поръчки за нови реклами. Издателят на списанията и собственик на компанията, един издокаран, дребен мъж на име Мо Фишър, когото виждаха само когато влизаше и излизаше от кабинета си със стикове за голф и с костюмите си за четиристотин долара, спря Тед в коридора. За последен път беше говорил с него преди няколко години, когато Тед постъпи на работа в компанията. Тогава му каза: „Радвам се, че идвате при нас“ и повече не му беше проговорил. „Добре работите“ — каза му той сега и продължи към игрището за голф.

В късната есен Ню Йорк беше прекрасен — времето беше прохладно и ясно, хората излизаха на разходка, дърветата в парковете се стараеха да изглеждат съвсем есенни. В събота и в неделя Тед и Били правеха дълги разходки с колелото из Централ Парк, като спираха в зоологическата градина и на площадките за игра. Били беше на четири години и половина и вече не носеше бебешки дрехи, а истински малки панталони за големи момчета, пуловери с футболни номера, скиорско яке и скиорска шапка. С големите си черни очи и малкото си носле, с дрехите за голямо момче, за Тед той беше най-красивото дете, което някога бе виждал. Тед жънеше успехи в работата си през седмицата, а в събота и в неделя излизаше с Били на есенни разходки из Ню Йорк, града, станал свидетел на тази любов между баща и неговия малък син.

Новата рекламна кампания беше в ход. В момент, когато други двама рекламни агенти бяха предупредени, че ги чака уволнение след Коледа, на Тед беше обещана премия от хиляда и петстотин долара. При посещенията си в една нова рекламна агенция, включена в списъка на клиентите му, Тед се запозна със секретарката, хлапачка с дънки и памучна риза. Тя беше на двадесет години, а Тед беше излизал с толкова малко момиче само когато самият той беше на нейната възраст. Тя живееше в едно ателие в някаква сграда без асансьор в

Гринич Вилидж и той се изненада, че все още има хора, които живеят в такива къщи. Анджелика Коулман. Тя навлезе в живота му по сандали и безгрижно. Връзката с по-възрастен мъж, който има дете, беше „натрупване на опит“. Опитът трябваше да бъде „разностранен“. Тя щеше да си „изиграе ролята“ в Ню Йорк и „да разреши служебния въпрос“, а той защо не пуши опиати?

— Не мога. Искам да кажа, че съм пушил от време на време. Но сега не мога.

— Защо не можеш?

— Ами ако изпадна в някакво тежко състояние? Не бива нищо да рискувам. Имам дете в къщи.

— Основателно съображение.

Един дъждовен неделен ден, подкарала колелото си с десет скорости, тя се отби в апартамента на Тед, без да се обади предварително, седна на пода с Били и си игра с него цял час. Тед не беше виждал никой друг да се държи с Били така спонтанно. С мократа си коса, облякла една от памучните ризи на Тед, тя изглеждаше още по-млада от обикновено. Времето сякаш течеше в обратна посока. Все едно, че приятелката му беше някоя лагерничка, дошла в неговата палатка да си поиграят в дъждовния ден.

След няколко седмици Тед реши, че те не натрупват достатъчно общ опит. Бяха от различни поколения.

Той се обади по телефона, за да й каже това.

— Анджи, аз съм просто много стар за теб.

— Не си чак толкова стар.

— Ще стана на четиридесет години.

— Четиридесет! Оуу!

Тед получи премията и за да отпразнува случая, запази маса в „Хорхес“ — нов, скъп ресторант. Заведе там Били, който го беше вдъхновил със своите цветни моливи.

— *Вие* ли сте двамата, които запазиха маса за Крамър? — попита оберкелнерът високомерно.

— Ние сме.

— Нямаме високи столове.

— Аз не седя на висок стол — каза Били в своя защита.

Оберкелнерът ги заведе на една не много хубава маса близо до кухнята, предавайки ги на друг, не по-малко високомерен келнер. Тед си поръча водка с мартини и лимонада за Били. Край тях мина един келнер, понесъл гигантски печен омар.

— Какво е това? — попита Били със страх.

— Омар.

— Не го искам.

— Не е задължително да ти го дадат.

— Омар от водата?

— Да.

— И хората го ядат?

Въпросът за произхода на храната беше труден. Тези агнешки котлети са от малки агънца, кюфтетата са от други животни, които приличат на Кравата Беси — ако едно дете тръгне да задава все такива въпроси, кой може да предвиди кога ще поиска да яде? Тед изреждаше подходящи ястия от менюто — пържола, агнешки котлети, Били настояваше да разбере от какво са направени и веднага загубваше апетит.

— За мен филе, леко сурово. За него един топъл сандвич със сирене.

— Нямаме топли сандвичи със сирене, сър — отговори келнерът с типичния си глас на нюйоркски келнер, който иска да каже: „Аз съм актьор и съвсем не съм тук, за да си изкарвам прехраната.“

— Кажете на готвача. Няма значение колко струва. Да направи един сандвич.

Появи се и оберкелнерът.

— Сър, тук не е закусвалня.

— Детето е вегетарианец.

— Тогава да яде зеленчуци.

— Не яде зеленчуци.

— Тогава как може да е вегетарианец?

— Защо трябва да е вегетарианец? То е на четири години и половина.

За да успокои смахнатия клиент и да запази спокойствие в ресторанта, оберкелнерът се погрижи поръчката да бъде изпълнена. На масата те си бърбеха за разни случки от детската градина. Били наблюдаваше с удоволствие как се хранят възрастните и двамата се

наслаждаваха на празничната вечеря; детето беше облечено специално за случая с риза и връзка и седеше на коленете си; в цялото заведение нямаше друг човек с неговия ръст.

Когато си тръгнаха, Тед, доволен от вечерята, се обърна към оберкелнера — той за малко не беше припаднал, като гледаше как шоколадовият сладолед, който Били ядеше за десерт, се стича от брадата му по бялата покривка.

— Не трябва да се държите толкова грубо с кралските особи — каза Тед и прегърнал Били, поведе гордо сина си към изхода.

— Наистина ли? — За миг оберкелнерът се смути.

— Това е престолонаследникът на Испания.

ГЛАВА ЕДИНАДЕСЕТА

— Честита Коледа, Тед. Джоуана се обажда.

— Джоуана?

— Аз ще идвам в Ню Йорк. Отивам на гости при родителите си. Искам преди това да видя Били.

Тя говореше бързо с равен глас.

— Как си? — попита я той съвсем объркан.

— Добре съм — отблъсна тя въпроса му. — Искам да го видя. Ще бъда в Ню Йорк в събота. Предпочитам да не идвам в апартамента, ако нямаш нищо против.

Тонът на гласа ѝ и думите, които използваше, говореха красноречиво. Този телефонен разговор не беше опит за помирение.

— Искаш да видиш Били?

— Ще отседна в хотел „Американа“. Можеш ли да го доведеш в събота в десет часа сутринта? Ще прекарам деня с него, ще го разходя, ще обиколим града. Ще го върна вечерта.

— Не знам.

— Защо? Ще заминавате ли някъде?

— Не. Просто не знам.

— Какво не знаеш?

— Може да му се отрази зле.

— Стига, Тед. Аз не съм злата вещица. Аз съм му майка на това дете. Искам да го видя.

— Наистина трябва да си помисля.

— Тед, не ставай глупак.

— Ако така приказваш, направо ще откажа.

— Не исках да те обидя. Моля те, Тед. Нека да го видя.

— Ще трябва да помисля тази вечер.

— Ще ти се обадя утре.

Той се консултира с Телма и тя потвърди онова, което за него нямаше нужда от потвърждения — Джоуана очевидно не желаше да

се върне в обятията му. А по въпроса дали е разумно да види Били, Телма мислеше повече за Джоуана.

— Каква ли е цената на независимостта. Сигурно трудно се изплаща — каза тя.

Тед се опита да вземе решение, след като разбере точно какви права има. Обади се на адвоката си.

— Мислиш ли, че тя ще го отвлече? — попита Шонеси.

— Не допускам такова нещо.

— Има такива случаи.

— Не знам какво смята да прави. Съмнявам се, че иска да го отвлече.

— Виж какво, ти имаш юридическо право да се противопоставиш на искането ѝ да види детето. А тя има право да иска съдебно разрешение да го види. Всеки съдия би дал такова решение. Тя е майка, сега е Коледа. Ти няма как да ѝ попречиш. От практическа гледна точка, щом смяташ, че няма риск да отвлече детето, ще си спестиш много разправи, ако просто ѝ го дадеш за един ден.

По-добре ли ще бъде за Били да види майка си, или не? Трябва ли да я принуди да действа чрез съда и да я поразиграе малко? Ако постъпи така, ще я изтормози, но и той ще се измъчи не по-малко от нея. Възможно ли е да го отвлече? Когато Джоуана му се обади, той направо я попита:

— Нали не смяташ да го отвлечеш?

— Какво? Тед, ако искаш, можеш през целия ден да ни следваш на двайсет крачки разстояние. Можеш да се криеш зад ъглите и да ме следиш. Аз идвам в Ню Йорк само за няколко жалки часа, отивам в Бостън и оттам се връщам в Калифорния. Това е цялата работа. Искам просто да отида със сина си във „Ф. А. Шварц“^[1] на Коледа и да му купя една играчка, дявол да го вземе! Какво трябва да направя, да падна на колене ли?

— Добре, Джоуана. Събота, в „Американа“, в десет часа.

Тед съобщи на Били, че майка му пристига в Ню Йорк и ще прекара съботния ден с него.

— Моята майка?

— Да, Били.

Детето се замисли.

— Може би тя ще ми купи нещо — каза то.

Тед положи извънредни грижи за Били тази сутрин — среса му косата, сложи му най-хубавата риза и най-хубавите панталони и се постара и той самият да облече най-хубавите си дрехи — този ден не биваше да има нито един пропуск в облеклото. Пристигнаха в „Американа“ и точно в десет часа Джоуана слезе от асансьора. На Тед му се подкосиха краката. Тя изглеждаше великолепно. Беше облечена в бяло палто, на главата си носеше ярък шал и имаше хубав тен посред зима. Момичетата, с които се беше запознавал, хлапачките с памучните ризи, всичките му мимолетни приятелки изглеждаха съвсем невзрачни пред нея.

Джоуана не погледна Тед. Тя се запъти към Били и коленичи пред него.

— О, Били. — Тя го прегърна, притисна главата му с брадичката си и се разплака. След това се изправи, за да го огледа. — Здравей, Били.

— Здравей, мамо.

За първи път тя се обърна към Тед:

— Благодаря ти. Ще се срещнем тук в шест часа.

Тед само кимна.

— Ела. Ще прекараме много хубаво — каза тя, хвана Били за ръка и го изведе от фойето на хотела.

Тед се притесняваше през целия ден. Ако тя спази обещанието си и след срещата с детето веднага замине, нямаше ли Били да се разстрои — все едно, че някой го прегръща и после го отблъсква? Какво право имаше тя да нахлува така в живота им? Юридическо право, признаваше той. Изнервен, Тед отиде да гледа двусериен филм, да зяпа по витрините и се върна да чака във фойето на хотела четиридесет минути по-рано.

Джоуана пристигна с Били малко преди шест часа. Детето изглеждаше уморено от дългия ден, но се усмихваше.

— Виж, татко — каза то и вдигна високо една кутия с пластмасови фигури. — Клатеци се човечета, обаче не падат.

— Клатеци се човечета.

— Мама ми ги купи.

Джоуана погледна за последен път Били и затвори очи, сякаш той я заслепяваше.

— Довиждане, Били — каза тя и го прегърна. — Бъди послушно момче.

— Довиждане, мамо. Благодаря за човечетата.

Тя се обърна и без да поглежда назад, влезе в асансьора.

Значи, Джоуана Крамър не беше дошла в Ню Йорк да отвлече детето си, нито да се сдобри с Тед, нито да остане в града. Просто пътят ѝ минаваше оттук. Беше тръгнала да види родителите си и да прекара един ден с Били. По-късно Тед разбра от майка ѝ и баща ѝ, че тя останала в Бостън един ден, след което се върнала в Калифорния, точно както беше казала. Очевидно Джоуана не е могла да си представи, че ще измине цялото това разстояние, без да види детето, но разстоянието, което трябваше да измине, за да постигне нещо повече, беше прекалено голямо за нея.

Били изкара деня, без да прояви признаци, че се е разстроил, защото децата имат способността да възприемат света такъв, какъвто им се представя. Мама беше тук. Мама си отиде. Небето е синьо. Хората ядат омари. Мама си отиде... Татко е тук. Той има клатещи се човечета. Клатещи се човечета, които обаче не падат.

— Хубаво ли прекара? — попита Тед, опитвайки се да разбере нещо.

— Да, хубаво.

„Мъчно ли ти е за мама?“ Но Тед не зададе този въпрос.

Тед Крамър негодуваше срещу нахлуването на бившата му съпруга в неговото организирано всекидневие и в емоционалния му живот. Срещата с нея го разстрои. Някога той беше женен за най-красивото момиче, но момичето си отиде и сега животът беше досаден. „Серийни връзки“ наричаше Телма техния живот, в който хората преминаваха един след друг, без някой от тях да се задържи по-дълго. Двумесечната връзка на Тед с адвокатката Филис беше продължила повече, отколкото всички останали, взети заедно. Телма казваше, че те били осакатени хора, Чарли твърдеше, че сега бил най-хубавият период от живота му, а Лари продължаваше да установява приятелства само за събота и неделя.

Понякога в събота Тед се озоваваше на детската площадка и люлееше Били на люлката до Телма, която люлееше Ким, а на другия

ден до него заставаше Чарли, който люлееше Ким. Чарли и Телма получиха официално развод и Тед трябваше да присъствува на две последователни унили празненства по случай развода в съответните им жилища.

— Мислиш ли, че някога ще се ожениш пак? — попита Чарли, докато двамата зъзнеха на площадката под невзрачното слънце и наблюдаваха децата си, които играеха на снега.

— Загубена работа. При това с дете; както се казва в рекламното дело, аз съм стока, трудна за продан.

— Аз си мислех... ами ако се оженя отново, ако имам още едно дете и ако пак се разведе и трябва да плащам издръжка и за второ дете...

— Чарли, остави тези „ако“. Аз мисля, че те не са достатъчно уважителна причина, за да не опиташ пак.

— Знам. Но парите! Това са големи разходи.

Телма си имаше своя теория за повторния брак. Тя я разкри по време на един издебнат разговор, когато възрастните едва успяваха да си разменят по някоя дума, защото от стаята на Били Оскар Мърморкото крещеше по грамофона колко много обича да слуша глупости, а децата играеха на криеница.

— Първия път човек се жени по любов, но, разбира се, се развежда. Втория път знае, че любовта е измислица. Затова се жени за други неща.

— Чакай малко — прекъсна я той. — Били и Ким! Или Оскар да говори по-тихо, или вие двамата се укротете!

— Значи... човек сключва брак повторно, за да докаже, че има собствен стил на живот или собствени възгледи. Нали знаеш, че първия път се жениш за майка си.

— Не знаех това, Телма. Но мисля, че няма защо да го разправяш пред хората.

— А втория път се жениш за себе си.

— Ти ми спестяваш по този начин много неприятности. Излиза, че аз вече съм женен.

Лари сам скъса със стария си харемен начин на живот. Той се ожени за Елън Фрайд, двадесет и девет годишна учителка в едно държавно училище в Ню Йорк. Бяха се запознали на Файър Айланд и Лари излизаше с нея, докато ходеше и с други жени, както си му беше

обичаят. Сега беше решил да зареже харема си. Тед беше виждал Елън няколко пъти и беше забелязал, че тя има благородно влияние върху Лари. Говореше тихо, внимателно, беше по-грозна и по-изискана от другите жени, с които Лари обикновено ходеше.

Сватбата стана в един малък апартамент на хотел „Плаца“; присъствуваха няколко приятели и най-близките роднини, които от страна на Лари включваха децата му от първия брак — момиче на четиринадесет години и момче на шестнадесет. Тед ги помнеше като бебета. „Колко бързо минава времето“ — помисли си той.

Веднъж, докато седеше на една пейка в градината, чу как една жена казва на Телма: „Това няма никакво значение. Те не си спомнят нищо, което е станало, преди да са навършили пет години.“ Тед не беше съгласен, не му беше приятно да си мисли, че грижите му ще бъдат забравени. Жената твърдеше, че била слушала предаване по този въпрос по телевизията. „Те имат спомени, свързани със сетивата. Но конкретно не си спомнят нищо. Може би вашето дете няма да запомни нищо от това, което му се е случило днес.“ Точно този ден едно друго дете удари Били по главата с железен камион. „В такъв случай той има късмет“ — каза си Тед. За момента беше точно така. Сега се чудеше какво ще запомни Били от всичко, което му се случва. А след време, когато порасне, когато стане на възрастта на децата на Лари и още по-голям, какво впечатление щеше да остави той у сина си?

— Били, знаеш ли какво прави татко, за да си изкарва прехраната?

— Ходи на работа.

— Да, но знаеш ли точно на каква работа?

— В един кабинет.

— Правилно. Нали си виждал реклами в списанията. Значи, аз карам компаниите да изпращат реклами в списанията.

Изведнъж Тед реши, че е много важно да изясни на сина си с какво се занимава.

— Искаш ли да видиш моята служба? Искаш ли да видиш къде работя?

— Разбира се.

— На мен много ми се иска.

Една събота Тед заведе Били в службата си на Мадисън Авеню и 57-а улица. На входа стоеше униформен пазач и Били, изглежда, се

поуплаши, но Тед показа пропуса си и двамата влязоха в сградата. Няколко точки в полза на големия татко, който не се страхува. Помещенията на компанията бяха заключени. Тед отключи външната врата и запали лампите. Дългите коридори се сториха на детето като пещери. Тед го поведе към кабинета си.

— Виждаш ли? Това е моето име.

— И моето също. Крамър.

Той отключи вратата и Били влезе вътре. Кабинетът беше на четиринадесетия етаж и от прозореца на Тед се откриваше изглед към източната и западната част на 57-а улица.

— О, татко, толкова е високо. И е красиво. — Той залепи лице на прозореца.

После седна на стола на баща си и се завъртя.

— Твоят кабинет ми харесва, татко.

— Благодаря ти, приятелю. Ти си моят приятел.

По отношение на Тед Били беше реагирал точно както се очакваше да реагира едно малко момченце, което гледа с възторг баща си. Били наистина му беше приятел. През последните месеци Тед мислеше постоянно за него. Били може би нямаше, да запомни всичко за баща си от тези години. Може би нямаше и да се интересува от него, колкото и мъчно да му ставаше на Тед при тази мисъл. Но те бяха изживели заедно една загуба. Бяха съюзници.

„Аз ще бъда винаги с теб, мой Били. Винаги.“

— Нещо тук не ми харесва, татко. Не ми харесват картините.

Кабинетът беше украсен с обложки на списания от основаването на компанията.

— Трябва да имаш картини на зебри.

— Защо не ми нарисуваш няколко зебри да си ги закача?

Детето нарисова няколко безформени същества на черти и баща му ги закачи на стената.

Родителите на Джоуана пристигнаха от Бостън. Скритото недоволство от Джоуана, което той беше доловил при последното им идване в Ню Йорк, изглежда, се беше уталожило в тиха скръб.

— Това наистина никъде го няма — каза Хариет, когато Били излезе от стаята. — Бабата и дядото виждат детето по-често, отколкото

майката.

Тед предположи, че те са се надявали Джоуана да остане по-дълго, а не да се върне веднага в Калифорния, както разбра, че е направила.

— Какво прави тя там? Искам да кажа, какво работи?

— Ти не знаеш ли?

— Изобщо не знам как живее, Хариет. Нищо не знам.

— Работи в „Хърц“. Като едно от онези момичета, дето се усмихват и дават коли под наем.

— Наистина ли?

— Остави семейството си, детето си, за да отиде в Калифорния и да дава коли под наем — каза Хариет.

Тед не обърна внимание на лошата оценка, която Хариет даде за работата на дъщеря си, но си представи колко много мъже среща Джоуана в службата си.

— Била самостоятелна, така каза. И играела тенис — намеси се Сам без всякакъв ентузиазъм, опитвайки се да защити дъщеря си въпреки вътрешната си неувереност.

— Това е ясно — каза Тед.

— Да. Излязла трета в някакво състезание. Трета в някакво състезание — баща ѝ съобщи това просто като факт, а не като утешение.

Тед предложи тази вечер да вечерят заедно — за първи път след развода отправяше такава покана към тях и те приеха. Отидоха в китайски ресторант и Сам надви в спора кой да плати сметката с настояванията си, че той е по-старият.

— Имам една хубава идея за реклама — каза Тед, докато ядяха кухи китайски сладки, в които имаше по едно листче с „късмет“ — десерта, — стараяйки се да покаже колко му е приятно в семейната компания. — Сладки без късмет. Отваряш сладката и в нея пише: „Хич не ме питай“ или нещо подобно.

На тях това не им се стори смешно и те се отдадоха на меланхолични мисли за онази, чието място на масата сега стоеше празно.

Когато си пожелаха лека нощ, Хариет целуна непохватно Тед по бузата, тъй като отдавна не го беше целувала. Те имаха намерение да дойдат пак на другата сутрин и да заведат Били да види Статуята на

свободата — идеята им беше твърде амбициозна, но не позволиха на Тед да ги разубеди. Затова били дошли — нали са баба и дядо.

— Яде ли Били много бонбони? — попита Сам. — Не бива да яде захар.

— Свикнах го на дъвка без захар.

— Ами витамини?

— Всеки ден, Сам.

— В тях сигурно има захар.

— Аз мисля, че добре се справяш — каза Хариет.

— Да, добре се справя — добави Сам, който все още не можеше да се обръща към Тед направо.

— Но...

Тед зачака да чуе някоя критика.

— Аз мисля, че детето има нужда от майка.

Гласът ѝ издаваше такава мъка по дъщеря ѝ и отчаяние, че той по никакъв начин не можа да приеме думите ѝ като критика.

На другия ден те пристигнаха рано, готови да открият Статуята на свободата. Тед не си беше направил труда да каже нито на тях, нито на някой друг, че на днешния ден навършва четиридесет години. Нямахме настроение за торта. Те щяха да бъдат навън с Били до късно следобед. Той разполагаше с време, но не можеше да реши как е най-подходящо да отпразнува деня. Първо щеше да се поизлежава в леглото.

Беше мек, зимен неделен ден и тъй като започна да се отдава на размисли за рождения си ден, Тед излезе на улицата да се разходи; изведнъж му се прииска да се върне назад във времето. Понеже беше нюйоркчанин и не беше дошъл тук от друг град, можеше да си позволи такова нещо. Детството му се намираще на половин час с метрото.

Качи се на влака до Фордхам Роуд и Джеръм Авеню в Бронкс. Слезе бавно до основното училище, в което беше постъпил преди тридесет и пет години на петгодишна възраст. Сега отново щеше да се върне от училище у дома.

Пететажните жилищни сгради без асансьор принадлежаха към друга архитектурна епоха и изглеждаха грохнали и стари. Малките дворчета пред входовете, които представляваха неуспял опит да се придаде елегантност, бяха превърнати сега в място за изхвърляне на

смет. Стените на сградите бяха изписани с големи букви. „Тони Д каза да си...“

Тази неделна сутрин по улицата имаше малко хора. Три стари жени, тръгнали на църква, минаха бързо край двама испанци по ризи, които поправяха мотора на една кола. Тед вървеше край изгорели магазини, заобикаляше боклуци и счупени стъкла — градската мръсотия, заляла голяма част от Бронкс, беше стигнала и до неговия стар квартал.

Спря пред дома, в който живееше никога — къща без асансьор на Кръстън Авеню близо до 184-а улица. Седна на малката площадка пред вратата, където седеше като дете. Изненада се, че всичко изглежда толкова малко. Едно време си мислеше, че са запращали топката много далеч, а то се оказа, че е било само на няколко метра. Улицата, където някога играеха десетки деца, беше къса, тясна пресечка. Големият хълм наблизо, по който се пързяха по корем и се забиваха в снежните преспи, представляваше една малка уличка с лек наклон. Всичко това е било много отдавна и той сигурно е бил много млък, щом му се е виждало толкова голямо.

На отсрещната страна на улицата едно време беше училищният двор, където той играеше баскетбол. Баскетболните кошове ги нямаше, децата вече не играеха тук. Мина една жена, която го огледа предпазливо — за нея той беше непознат човек, седнал на площадката, способен да я нападне.

Той седеше и си припомняше как гонеха топката някога, виждаше призраци на ъгъла — момчета, момичета. Веднъж, като се засили, запрати така високо топката, че Стюи Мазлоу, най-добрият играч от тяхната улица, я проследи с гневен поглед как се удари в покрива. Сега той преживя мислено цялата игра. Тези спомени не можеха да се заличат и след тридесет години. А след няколко години Били, който сега е бебе, ще достигне онази възраст, когато баща му е преживял всички тези неща. Тед се замисли дали ще може да издържи подвизите на още едно поколение.

Хубаво беше тук някога, реши той, поне във вън от къщи, на улицата сред игрите. На Били му беше отнето нещо от детството, защото си няма площадка, на която да седи, и улици за игра, които не са задръстени от коли, улици, където вратарят може да спре с ръка някоя

кола, докато някой играч се засилва от другия край на улицата... някога, преди тридесет години.

На Били му липсваше нещо по-важно. Детето има нужда от майка, беше казала баба му. Колко време ще може да издържи той така, без жена в живота си за Били и за себе си?

„Ей, мистър Евънс! — Един стар човек пристъпваше бавно по отсрещната страна на улицата. — Помните ли ме? Аз обичах да идвам във вашия сладкарски магазин. Аз съм Теди Крамър. Братът на Ралф. Много харесвах вашите жълти кремове. Сега работя в рекламата. Жена ми ме остави. Разведен съм. Имам едно малко момченце. Ще стане на пет годинки. И аз бях на пет години, когато живеех тук.“

Беше си подарил за рождения ден подарък за самоубийци.

Тед стигна до Гранд Конкорс и спря пред кино „Рай“ — любимото старо кино със звезди и движещи се облаци по тавана. Сега то беше разделено на три кинозали: Рай Едно, Рай Две и Рай Три.

— Как може да има Рай Две? — попита той един прислужник, който метеше пред киното.

— Не знам.

— Трябваше да го кръстят „Изгубеният рай“.

Човекът за разлика от Тед не изпитваше необходимостта да вижда нещата в исторически план. Той продължи да мете.

Като се запъти към метрото, Тед видя един подпухнал мъж, който вървеше срещу него. Чертите на лицето му бяха познати — Франки О’Нил от съседната улица. Той присви очи, разпознавайки бавно Тед.

— Франки!

— Ти ли си, Теди?

— Аз съм.

— Какво търсиш насам.

— Разглеждам.

— Не съм те виждал от...

— Отдавна.

— Дявол да го вземе! Къде живееш?

— В центъра. А ти?

— На 183-а и Конкорс.

— Сериозно? Виждаш ли някои от старите познати?

— Не.

— С какво се занимаваш, Франки?

— Барман съм. В „Гилиган“. Заведението още съществува. Едно от малкото неща тук, които си останаха същите.

— „Гилиган“. Прекрасно — каза той, защото не искаше да обиди човека, като му каже, че никога не е стъпвал в „Гилиган“.

— А ти?

— Аз работя в рекламата.

— Нищо не знаеш ти. Женен ли си?

— Разведен съм. Имам един син. А ти?

— Имам три деца. Ожених се за Доти Маккарти. Помниш ли я?

— О, разбира се, Франки, помниш ли, че веднъж се бихме двамата? Не можах да си изхлузя пуловера през главата и ти ме наложи здравата. — Деветгодишни. Бой, който Тед никога нямаше да забрави. Хлапетиите по улицата, закърмени със сбивания в петък вечер в Градината, умряха да се смеят на комичната безпомощност на Тед, който размахваше ръце, без да вижда нищо. Още не беше забравил как се изложи тогава, как обявиха технически нокаут, защото пуловерът не можа да се изхлузи през главата му, и прекратиха боя.

— Били сме се? Ти и аз?

— Не си ли спомняш?

— Не. Кой победи?

— Ти победи.

— Е, извинявай тогава.

— Рай Две и Три. Това не е ли срамота?

— Да.

След това и двамата се почувствуваха неловко.

— Теди, наистина много се радвам, че те видях. Ако си още тук, отбий се в бара. Аз съм там от пет часа.

— Благодаря, Франки. Ще се видим.

Не му се искаше на четиридесетия си рожден ден да пие в „Гилиган“, където никога не беше ходил, недалеч от жалките останки от квартала на неговото детство. Върна се в града с метрото и седна пред телевизора в къщи да гледа баскетболен мач. По-късно, след като Били беше заспал, той се поздравя по случай рождения си ден с чаша коняк. Честит рожден ден, четиридесетгодишничко. В такъв момент Тед

най-много би искал да слуша по радиото състава „Гангбъстърс“ и да пие мляко с какао.

---

[1] Известен нюйоркски магазин за играчки. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ДВАНАДЕСЕТА

Джим О'Конър се обади на Тед и го повика в кабинета си; Тед го завари в девет и половина сутринта с бутилка уиски на бюрото и две чаши.

— Компанията черпи.

— Какво става?

— Свършено е тук с теб, Тед.

— *Какво?*

— Свършено е с теб, с мен, е всички ни. Старият продаде компанията. Ще ти платят компенсация за петнайсет дни, а през цялата тази седмица можеш да си търсиш работа. Пий.

Тед си наля една глътка. Потръпна леко, но не усети никакъв особен ефект. Сякаш бе излял алкохола не в гърлото си, а върху попивателна хартия.

— Продад е компанията? Кой е купувачът?

— Една група от Хюстън. Смята се, че най-подходящите места за почивка и развлечения ще бъдат там. Старият им е продал заглавията на списанията и цялата дейност се мести там. А нас не ни искат. Не познаваме територията.

— Но затова пък познаваме работата.

— Те си искат свои хора. Ние оставаме на улицата.

Бюрата за безработни дадоха много слаби надежди на Тед, но той знаеше, че областта, в която работи, е по-специална и че там възможностите са малки. Разбра, че в момента има три подходящи вакантни места, много по-ниско платени в сравнение с това, което получаваше. Той дори не можеше да си представи, че ще заеме някое от тези места. Нямах да има сметка. Въпреки това ходеше да подава молби за работа и да отговаря на въпроси просто за да свикне с процеса на търсене на работа. За човек, който иска да си намери нова служба, преди да е казал на семейството и на приятелите си, че е

загубил старата си работа, този процес действа деморализиращо. Минаваха цели часове и дни, които той прекарваше почти на едно място, докато го прехвърляха от човек на човек в някоя компания. Тед се записа да получава помощ за безработни. Където и да отидеше, носеше една книга, за да не зяпа по стените на чакалните. Бяха изминали три седмици, откакто беше останал без работа; един петъчен следобед, когато разговорите приключиха, когато се оказа, че няма повече уговорени срещи, че не трябва да се обажда на никого по телефона, че не може да прави нищо друго, освен да чака неделните обяви за вакантни служби, той предпочете, вместо да чете или да влезе в някое кино, да отиде на детската площадка за игра при Ета и Били, защото трябваше да прави нещо — и тогава разбра, че е изпаднал в тежко положение.

Опитваше се да контролира чувствата си, стремеше се съзнателно да оползотворява дните, сякаш ходеше на работа. Ставаше сутрин рано, обличаше се, както се обличаше за работа, отиваше в града, използваше като служебно място библиотеката на 42-ра улица, обаждаше се от уличните телефони, запълваше си времето, четеше, докато дойде време за някоя уговорена среща. Преглеждаше обявите, следеше списъците, обикаляше бюрата за безработни. Но вече се беше изтощил. Имаше дни, когато по цяла сутрин не правеше нищо смислено, а чакаше да дойде обяд, за да се обади в някое бюро. Продължаваше играта с обличането, излизаше в града заедно с хората, които работеха, и отиваше в библиотеката, но стигнеше ли там, единственото, което можеше да прави, беше да чете вестник. А в библиотеката на 42-ра улица не разрешаваха да се внася дори вестник — пребъркваха чантите. Трябваше да се крие. Затова се премести в една съседна библиотека; там разрешаваха да се внасят вестници и предлагаха списанието „Съвети за купувачите“. Можеше да прекара времето, получавайки информация за стоки, от които нямаше да има нужда.

Един служител в бюрата за безработни пожела да разбере какво точно е направил Тед предния ден, за да си намери работа, колко телефонни разговори е водил, колко срещи е имал, къде е отбелязано всичко, как може то да се потвърди. Тед беше прекарал деня в библиотеката и беше водил два телефонни разговора.

— Защо не се преквалифицирате, мистър Крамър? Защо не се опитате да продавате двойни прозорци или нещо друго? — попита мъжът.

— Защото възможностите за това са ограничени. Зимите стават все по-топли. Сезоните се уеднаквяват.

— Иронизирате ли, мистър Крамър?

— Аз търся работа. Нужни са ми пари. Имате ли представа колко струва кутия подсладени пуканки?

— Не става въпрос за...

— Петдесет и три цента, а са предимно въздух.

Служителят прие молбата на Тед, но някак си злобарски, като го подложи на всички бюрократични мъки. Сега Тед беше под наблюдение. Всяка седмица трябваше да се нарежда на една дълга опашка, за да отговаря на въпроси и да доказва правото си да получава парите, които му даваха.

Той изчисли, че са му нужни почти четиристотин двадесет и пет долара седмично, за да живее — за наема, за битови нужди, за химическо чистене, за Ета, за телефонни разговори. А като безработен получаваше деветдесет и пет долара седмично. Разходите му бяха големи даже и когато работеше, тъй като дойдеше ли време за заплата, оставаше без пари. Никога не успяваше да пести. В банката имаше общо хиляда и осемстотин долара. След по-малко от два месеца щеше да изхарчи цялата сума.

Той каза на Ета, че е без работа и че си търси нова служба, което й беше съвсем ясно. Тя му предложи да не й плаща засега, но той предпочиташе да й се издължава редовно. Не беше казал на Били. Но неговите кафяви очи не пропусаха нищо.

— Татко, изхвърлиха ли те от работа?

— Това откъде го измисли?

— Понякога си стоиш в къщи. И в „Семейство Флинтстоун“ Фред си стоеше в къщи. Бяха го изхвърлили от работа.

— Знаеш ли какво значи да те изхвърлят от работа?

— Да нямаш работа.

— Е, мене не са ме изхвърлили. Компанията, в която работех, се премести и сега си търся нова работа.

— Оо!

— И скоро ще имам.

— Тогава утре ще можеш ли да си поиграеш с мен?

— По-добре ще бъде, ако отида да си търся работа, Били.

Вече шест седмици беше без работа. Положението ставаше критично, той изпращаше молби за назначение до разни търговски издателства, чиито имена намираше по справочниците.

Уилям Крамър стана на пет години. С неговия рожден ден се навърши една година в техния живот, откакто Джоуана ги остави. Тед организира рождения ден. Изпълни молбата да има торта, украсена с любимото Войниче, и да бъдат поканени шестте му най-добри приятели. Тед направи сметка, че една миниатюрна количка за подарък и един скромен детски рожден ден струват тридесет и осем долара.

Замисли се дали да не започне временно работа като продавач или телефонист в някой универсален магазин, но тогава нямаше да получава помощ като безработен. Не си струваше да се захваща с нещо, което не е по специалността му. Парите се топяха. Всичко беше толкова скъпо.

— Останал си без работа. А-ах!

Той имаше намерение, след като си намери нова работа, да съобщи кротко на родителите си, че е сменил службата си. Когато майка му го попита направо: „Как е положението“, той знаеше, че за да протече разговорът спокойно, трябва веднага да отговори: „Добре е“, но просто не можа да го каже.

— Страхувам се, че компанията вече не съществува, мамо. Всички сме без работа. Аз търся. Ще намеря нещо.

— Изхвърлили са го. Изхвърлили!

Баща му взе телефона.

— Тед, изхвърлиха ли те? Защо те изхвърлиха?

— Слушай, татко. Фред Флинтстоун го изхвърлиха. Мен ме освободиха.

— Кого изхвърлиха.

— Продадоха компанията.

— И не те взеха? Сигурно си направил нещо лошо, за да не те вземат.

— Не поискаха да вземат никой от нас. Преместиха се в друг град.

— И сега?

— Ще си намеря друга работа.

— Изхвърлили са го. А-ах! — Майка му се беше появила отново на сцената. — Тед, ти имаш да изхранваш едно дете и да плащаш на онази жена, а днес всичко е толкова скъпо. Сам си, нямаш съпруга да ти помага, да не дава господ да ти се случи нещо, а какво ще стане с детето? И си без работа! Какво правиш със себе си?

Като че ли той не си задаваше същите въпроси. Приключи разговора с уверенията, че хората, които зависят от него, ще оцелеят; през това време баща му крещеше по телефона, че Тед трябва да отиде във Флорида и да стане шофьор на такси — толкова много възрастни хора не шофирали и не можели да ходят пеша, от тази работа се изкарвали добри пари, — което Тед схвана като доказателство, че баща му има съвсем погрешна представа за сина си.

Една служителка от бюро за безработни, която беше приела ентузиазирани документите му и беше казала, че ще му намери работа в срок от една седмица, не се беше обадила от три седмици. Лятото приближаваше. Вакантни длъжности нямаше, хората чакаха да излязат в отпуска. Парите му в банката бяха намалели на деветстотин долара.

— Били, дявол да го вземе, казах ти да се махаш оттук! Играх вече с теб! След вечеря играх цял час, дявол да го вземе! Повече не мога да играя с теб. Иди си разглеждай някоя книга.

— Недей да ми крещиш.

— Недей да хленчиш.

— Аз не хленча.

— Изчезвай оттук! Върви си в стаята!

Той го сграбчи и го изтика от спалнята, като го стискаше толкова силно, че палецът и показалецът му се отпечатаха върху ръката на детето.

— Заболя ме! — разплака се то.

— Не исках да те заболи. Но не искам и да хленчиш. Играй си сам, дявол да го вземе. Остави ме на мира.

Самочувствието му се подхранваше от работата. Той не смяташе, че има някакви особени способности. Трябваше да минат години, докато намери една тясна област в търговията, където можеше да се изявява. Продаваше идеи за реклами, осигуряваше места за отпечатването на тези реклами. Службата му, костюмите и връзките му, името му, напечатано на служебни бланки, секретарките, модерните кабинети, парите, които му даваха възможност да живее по този начин, да се опитва да забрави Джоуана, да наема домашна помощница, да купува вино — във всичко това го крепеше само работата. Останал без работа, той се чувствуваше безсилен.

Въпросът не търпеше отлагане заради детето, то беше толкова зависимо от него, от таткото. И друг път беше оставал без работа, но никога не бе изпитвал това чувство на тревога. Ако се събудеше нощем, после не можеше да заспи часове наред.

Започна да се обажда отново в бюрата за безработни, чиито служители бяха изпратили на погрешно място документите му или загубили данните му, или забравили за него сред потока от нови безработни — „Кога казахте, че сте идвали тук, мистър Крамър?“.

Били, който искаше да помогне, предложи утеха — направи сравнение със съдбата на един от героите в света на рисуваните филми.

— Спомняш ли си, че и Фред Флинтстоун го изхвърлиха от работа?

— Да, ти ми каза.

— Е, аз сега гледах една нова серия и Фред си намери работа. Това нали е хубаво, татко? Значи, че и ти също ще си намериш нова работа.

Обади му се Джим О'Конър. Той беше ходил на обиколка из Европа с жена си и беше решил да се върне в света на трудещите се, за да поработи още малко, преди да се пенсионира. Беше постъпил в едно ново списание, наречено „Мъжка мода“. О'Конър искаше да знае дали Тед е „на топло“ или „на студено“. Изразът „на студено“ му се стори крайно неподходящ, тъй като този ден времето беше непоносимо горещо — тридесет градуса, и Тед се влачеше по влажната жега, за да отиде на среща в търговското издателство „Комплексни доставки“.

О'Конър каза, че най-дългият му период „на студено“ по време на една криза през петдесетте години е продължил цяла година — голямо успокоение за Тед.

О'Конър не можеше да обещае нищо — той току-що беше постъпил на нова работа, — но искаше да вземе Тед при себе си, ако успее да убеди шефовете си да открият още едно място, ако осигури достатъчно пари, ако Тед може да изчака най-малко четири седмици, докато той се опита да уреди нещата.

— Не е много сигурно. Ще поговорим пак.

— Обещай ми само, че няма да приемаш никакви загубени предложения, преди да разбера дали мога да направя нещо.

— Ще се опитам да не приемам никакви загубени предложения.

Вече разполагаше само с шестстотин долара. „Комплексни доставки“ проявяваха „голям интерес“ към него и бяха готови да му дадат деветнадесет хиляди годишно, може би двадесет хиляди, което беше по-малко, отколкото беше получавал досега. Освен това го подлагаха на тежко изпитание. Той трябваше да подготви вариант за продажба, все едно, че работеше при тях — въображаемият клиент, един мазен шестдесетгодишен мъж, който завеждаше рекламния отдел и беше собственик на изданието, държеше сметка за всички разходи.

— Много добре. Ще ви съобщим резултата след около седмица.

Той се чувствуваше така, сякаш току-що се беше явил на прослушване с песента „Прави се на щастлив“.

— Не сме уточнили заплатата.

— Осемнадесет хиляди и петстотин плюс комисионните.

— Казахте ми деветнадесет хиляди, евентуално двадесет.

— Така ли? Сигурно съм сгрешил. Не. Осемнадесет хиляди и петстотин. А можем да си намерим човек и за по-малко.

— Доста е мизерно.

— Е, това не е списание „Лайф“.

Ироничната забележка, тъй като списание „Лайф“ беше закрито, а „Комплексни доставки“ продължаваше да съществува. И така, той имаше възможност да започне работа, по-лоша от най-лошото, което допускаше. Освен предложението на Джим О'Конър това беше всичко, на което можеше да разчита. Ако приемеше, вероятно трябваше да се премести да живее в по-стара сграда за по-нисък наем. Ако се преместеше, разносните по пренасянето щяха да покрият разликата за

една година. Щеше да получава почти толкова пари, колкото ако се хванеше да кара такси. Да се кара такси в Ню Йорк обаче, е рискована дейност. Шофьорите на таксите често стават жертва на грабежи. Забавно, ако това се приеме като аргумент в полза на собствената му професия. Защото много малко рекламни агенти са застрашени от грабеж по време на работа. И тогава той започна да мисли какво ще стане, ако наистина нещо му се случи. Къде ще отиде Били? Сети се, че не си е направил завещание. Ами ако умре внезапно? Кой ще вземе детето — неговите родители? Немислимо. Родителите на Джоуана? Невъзможно. Тед Крамър се отдаде на мисли за собствената си смърт. Тогава реши да предостави детето си на единствения човек, на когото чувствуваше, че може да се довери в това отношение.

— Телма, ако умра...

— Не говори така.

— Изслушай ме. Ако се случи нещо непредвидено и аз умра, ще вземеш ли Били?

— Това е най-трогателното...

— Ще го вземеш ли?

— Сериозно ли говориш?

— Да, сериозно. Знам, че не е лесно да се отговори на такъв въпрос.

— Тед...

— Ще си помислиш ли?

— Много съм развълнувана.

— Значи, ако смяташ, че можеш да направиш това, искам да го напиша в завещанието си.

— Тед, не говори така.

— Искам да го напиша в завещанието си.

— Можеш да го напишеш, Тед. Можеш.

— Благодаря ти, Телма. Благодаря ти много, много. С вас ще му е хубаво. Ти си добра майка.

Обзет от черни мисли, той се обади на адвоката и поиска от него да напише завещание, според което Били трябва да се даде на Телма; след това отиде при лекаря; когото не беше посещавал от две години, за спешен преглед, за да се увери, че няма да умре до вторник. Лекарят го уведоми, че изглежда здрав и че изследванията ще бъдат готови до няколко дни. Следващата неделна сутрин, окуражен от доброто си

здраве, той отиде с Били на детската площадка, където двамата се впуснаха в една разгорещена игра на маймуни — това забавление се ценеше все още високо от Били; Тед си представяше как синът му идва при него и го моли да не умира, преди да отидат на площадката и да изиграят набързо една игра на маймуни.

Той не можеше да си позволи Ета да остане при тях повече от една-две седмици. Макар че тя му беше предложила да ѝ плати заплатата по-късно, Тед не беше в състояние да приема подаяния от тази жена за това, че е безработен. А ако положението не се оправеше, той щеше да задлъжнеее към нея. Една година! О'Конър е бил без работа цяла година. Може би ще трябва да гледа Били през деня и да взима жена за гледане на дете само когато излиза да си търси работа. Може би вече е стигнал дотам, че ще трябва да дава Били в благотворителна детска градина, за която не се плаща, и да си купува храна с купони за намаление, като крайно нуждаещ се.

Брат му Ралф се обади от Чикаго. Попита го как вървят нещата, трябва ли му пари. За него щеше да бъде лично поражение, ако приемеше каквото и да е от брат си. Каза му, че няма нужда от никакви пари. Ралф щеше да идва по работа другата седмица и предложи да излязат заедно, да отидат на мач. В разговора се включи Санди, която напомни на Тед, че не са се виждали повече от една година. Тя и Ралф щяха да ходят през лятото във Флорида с децата си — може би и Тед ще заведе там Били, ще се събере цялото семейство. Той каза, че ще помисли по този въпрос. Но не знаеше, как би могъл да си позволи едно пътуване до Флорида.

Кухненският бюфет беше почти празен. От разходите за храна му се завиваше свят. С инстинкта си за самосъхранение, развит от училищния двор в Бронкс (победителите остават, победените си отиват, човек трябва да опита всичко възможно, за да оцелее), Тед Крамър приложи „номера на чревоугодника“, както той го наричаше. Взе цяла шепа кредитни карти за разни универсални магазини, останали от Джоуана, но все още валидни, тъй като той не дължеше никакви пари на магазините, и се впусна в безумни покупки. Ходеше във всички магазини, където се продаваха хранителни стоки или имаше щандове за деликатеси. Тед Крамър, който не можеше да си

купи кайма от месарницата или да прави големи покупки в супермаркета, знаеше, че може да пазарува неща за ядене от универсален магазин, който му изпращаше сметката няколко седмици по-късно; можеше да я плати постепенно, на части. Той започна да купува първокачествено месо, което не трябваше да плаща веднага, замразени зеленчуци, прекрасен грах на двойно по-висока цена, отколкото го купуваше обикновено, пъстърва от Колорадо, съомга от Вашингтон, деликатесни стоки, тестени изделия от Италия, сладки от Шотландия. „Мадам, този хляб наистина ли е изпратен със самолет от Париж? Удивително. Ще го взема.“ Някои от стоките му препращаха в къщи, други вземаше сам, но за нищо не плащаше в брой. Цели замразени вечери, телешко с винен сос, испански специалитети, приготвени от някоя си мисис Уърдингтън. Бъдете благословена, мисис Уърдингтън, за вашите произведения. Купуваше даже най-необходимите продукти — пресни яйца от Ню Джърси, фъстъчено масло. „Замразена пица? Хубава ли е или като всички замразени пици? Добре. Дайте ми четири.“ Той натъпка хладилника, препълни долапите, натрупа кашони в килера. Ако не успееше да си намери работа, щяха поне да си имат пиле по италиански, не трябваше да плаща нищо засега, достатъчно беше от време на време да дава по малко пари, колкото да не е без нищо. Магазините просто искаха да знаят, че клиентът все още съществува. А той все още съществуваше.

Тед се срещна с брат си Ралф в бар „Бларни Стоун“ на Трето Авеню. Щяха да прекарат една старомодна вечер: бира и сандвичи с пушено говеждо месо, след което щяха да отидат на стадион „Ший“, за да гледат отбора на „Мете“ срещу „Доджърс“. Ралф беше висок, добре сложен, хубав, с малко гангстерска външност. Носеше костюм от копринен шантунг, тънка раирана вратовръзка и мокасини. Приличаше на телевизионен актьор, който се опитва да мине за бандит.

— Изглеждаш много слаб, Теди.

— Постарах се да намаля килограмите.

— Я донесете на този приятел един сироп за подсилване.

— Няма нужда. Ще пия бира.

— Ама колко отдавна не сме се виждали!

— Знам.

Ралф се загледа в краката на едно момиче, което мина пред прозореца, след това сведе поглед към чинията си. Задушевността никога не е била отличителна черта на тяхното семейство и тази вечер тя също не се проявяваше. Тед имаше неприятното усещане, че след като отхапят по веднъж от сандвича, няма да има какво друго да си кажат.

— Ей, Теди, спомняш ли си едно време, когато „Джайънтс“ и „Доджърс“ играха една серия от три мача? В петък вечерта на „Поло Граундс“ или на „Ебетс Фийлд“? — подхвърли Ралф, който очевидно изпитваше същото напрегнато чувство.

— Славно време беше.

Добре, че бейзболът се оказа благородна тема за разговор; после си припомниха Ърни Ломбарди и подвизите му, мачовете, на които бяха ходили като млади. Така стигнаха до стадиона, а след това самият мач ги увлече, говориха за играчите и за двубоя, който се разиграваше. При едно подаване на топката Ралф каза:

— Я погледни това място. И всички тези загубени тъпанари. Какво разбират те от бейзбол?

— И тази тържествена музика.

— Ела в Чикаго, Теди. Мога да те уредя в един магазин за алкохолни напитки.

— Благодаря, Ралф, но това не ми е работата.

— Нямам пред вид точно в Чикаго, а в някое предградие.

— Трогнат съм, Ралф, но не мога, благодаря.

Продължиха да следят мача, а след това претъпканото метро им спести задължението да разговарят, докато стигнат до Таймс Скуеър. По пътя към „Хилтън“, където Ралф беше отседнал, подновиха темата за бейзбола от едно време.

— Какво ще кажеш да пийнем по нещо?

— Много е късно. Били става рано.

— Добре ли е той?

— Изглежда добре.

— Имаш ли някакви перспективи за работа?

— Имам две.

— Теди, ще ти трябват пари за хляб.

Неговият хляб беше докаран със самолет от Париж.

— Аз наистина съм добре.

— Как е възможно?

— Добре съм.

— Само кажи.

— Не, всичко е наред, Ралф.

Парите са време, той имаше нужда от време. Имаше крайна нужда от пари и въпреки това не можеше да си наложи да поиска. Смяташе, че ще му струва прекалено много, ако си признае.

— Прекарахме една приятна вечер, Ралф. Трябва да я повторим, когато дойдеш пак.

Стиснаха си ръцете, но Ралф неочаквано задържа ръката му и не я пусна.

— Всички в нашето семейство сме така отдалечени един от друг, Тед...

— Ти сега си тук, Ралф. Прекарахме приятно вечерта.

Вените по челото на Ралф започнаха да се издуват.

— Теди! Ти сигурно имаш нужда от нещо!

— Нали ти казвам, Ралф...

Ралф бръкна във вътрешния джоб на самото си и извади оттам чековата си книжка, а с другата ръка продължи да стиска Тед за лакътя.

— Не казвай нищо, Теди. Не мърдай.

— Ралф, няма да приема.

— Теди, позволи ми да направя това.

— Не, Ралф.

— Аз трябва да направя това. Нека да го направя за теб. — Той написа припряно един чек, преди Тед да се отскубне от него, бързо го сгъна и го набута в джоба на Тед.

— Можеш да ми се издължиш, когато забогатееш.

Ралф понечи да прегърне брат си, но само го притисна, каза „това са просто пари“ и си тръгна.

Тед не погледна чека. Не можеше да се насили да го погледне. Отиде в къщи, седна на масата в трапезарията и най-сетне разтвори чека. Погледна го и се хвана за главата. Беше за три хиляди долара. Брат му му осигуряваше възможността да печели време. На другата сутрин можеше да се обади на „Комплексни доставки“ и да им каже да вървят по дяволите с тяхната загубена работа.

Обадиха му се от списание „Таймс“ и той прекара няколко дни в срещи със служители на компанията, които изглеждаха много

заинтересовани. Имаше обаче един проблем. Техен представител по западното крайбрежие, който първоначално заявил, че не иска да дойде в Ню Йорк, сега размислял върху тази възможност. Той се ползуваше с предимство пред Тед.

Положението беше влудяващо. Тед имаше дете, за което трябваше да се грижи. Чувствуваше, че не изпълнява основната си функция — задължението да осигурява прехраната на семейството си.

Започна да ходи пеша, като изминаваше по тридесет преки до библиотеката и после се връщаше пак пеша, за да поддържа форма и да не харчи пари за транспорт. Чарли му даде насила един телефонен номер. „Тя е красива. Има фантастични зъби. Правя й коронка.“ Той му каза, че няма пари, нито желание, нито сила да започне с някого отначало и да задава отново всички изтъркани въпроси като „Какво харесваш?“ и „Какво не харесваш?“.

Джим О’Конър се обади и започна да му обяснява надълго как е говорил с директора на компанията и как те не искали да взимат нов рекламен агент, който да работи с комисионни, тъй като трябвало да намаляват разходите, и Тед отдалечи слушалката от ухото си. „Предпочитам някой веднага да ми откаже — помисли той. — Някой, който да каже набързо «не». Не издържам това чакане.“

— И така или иначе, Тед, аз трябваше да се съглася. Значи, пак ще се осигурява място за реклами плюс всички онези неща, от които ти така добре умееш — проучвания, разговори с разпространители...

— Ясно.

— Просто няма да има комисионни. Не знам как се нарича такава длъжност. Продажби и административна работа. Предполагам, че ще се водиш помощник на завеждащ рекламния отдел. Като начало двадесет и четири хиляди долара.

— И кога ще се уреди това?

— То е уредено.

— И на кого трябва да се представя?

— На никого.

— Стига, Джим!

— От мен зависи.

— Джим...

— Ти си моят пръв помощник, Тед. Искаш ли това място?

— Да, искам го!

— Тогава го имаш. Назначен си. Тед, ще се видим в понеделник в девет и половина.

Той затвори телефона и подскочи във въздуха. „Ура-а-а!“ — крещеше и скачаше като водач на група футболни запаянковци. Били изтича от стаята си, където правеше фабрика от строителя си.

— Какво има, татко?

— Имам работа, човече! Баща ти вече не е на улицата!

— Това е хубаво — каза той невъзмутимо. — Нали ти казах, че ще си намериш работа.

— Разбира се, че ми каза. — Той го вдигна и го завъртя из стаята. — Татко ти се грижи за всичко. Да, грижи се. Ще бъдем м-н-о-г-о д-о-б-р-е!

„Но това не бива да се повтори никога вече, моето момче. Не искам никога да преживея това отново.“

ГЛАВА ТРИНАДЕСЕТА

Списание „Мъжка мода“ беше елегантно издание с много цветни снимки и се продаваше по будките. Компанията беше част от южноамерикански конгломерат със средства в текстилната индустрия и директорите на компанията искаха списанието да съдействува за развитието на мъжката мода. Тед предлагаше рекламни модели на стоки и от самото начало се прояви много добре, като сключи няколко договора. Приятно му беше да си припомни, че е добър в професията си.

Върна трите хиляди долара на брат си заедно с една книга за подарък, която откри в някакъв антикварен магазин — „Имена в бейзбола. 1944 г.“ „Какво стана със Сейнт Луи Браун?“ — написа той в краткото писмо до брат си. Когато стигна до поздравите, си спомни колко хладно се беше подписвал в писмата си едно време — „Всичко най-хубаво“, „Поздрави“, „До скоро виждане“. Този път можеше да напише: „С обич, Тед“.

По препоръка на Телма той записа Били на дневен лагер през лятото. Ким беше ходила на такъв лагер миналото лято, последното лято от брака на Телма и Чарли.

— Чарли не е много доволен, че трябва да харчи пари тази година — каза тя. — Мисля, че му се иска да стоим цяло лято в апартамента, без да пускаме климатичната инсталация.

Един ден през обедната си почивка Тед отиде на родителска среща на „петгодишните“. Оказа се, че на срещата присъствуват само майки — той беше единственият мъж в стаята. Седна с жените и се запозна с възпитателите на Били — едно момче и едно момиче, които учеха в колеж и бяха според Тед на четиринадесет години. Тед си водеше бележки — Били трябваше да има лепенки с името си, резервен чифт гуменки и дрехи за преобличане. Той усещаше как другите го гледат. „Какво си мислите, приятели, че съм вдовец ли? Или безработен, чиято жена работи? Хващам се на бас, че няма да познаете.“ Когато главната възпитателка започна да разказва как ще се

прекарва времето в лагера, Тед се притесни. Плувен басейн, че това не е ли опасно? Няма ли на Били да му стане мъчно, след като по цял ден ще бъде сам? Неговият Били ще тръгне от града с автобус с разни непознати, до някакво място извън града, по-далече, отколкото може да се отиде с такси. А през есента Били ще тръгне на училище, на истинско училище, по дръжките на вратите ще пише „Министерство на образованието“, ще се свикват училищни събрания и ще се полага „клетва за вярност“. Други хора ще го поемат. Неговото малко съкровище ще бъде записано в учебно заведение, крилцата му ще бъдат подрязани, ще се нарежда като всички деца на опашка за чаша мляко в междучасието. Били отива на лагер, след това тръгва на училище и Тед вече преживяваше предстоящата раздяла.

Сутрин Тед чакаше с Ета автобуса за лагера, но Били вече се срамуваше да целува баща си за довиждане пред другите деца. На Тед му се струваше, че ръкостискането подхожда на възрастни хора, и още не беше готов за такъв поздрав. Затова се задоволи само да потупва Били по гърба.

Външният свят налагаше своето присъствие, децата задаваха въпроси и Били също задаваше въпроси:

— Татко, къде е мама?

— Майка ти е в Калифорния.

— Тя омъжена ли е повторно?

— Омъжена ли е повторно? Не, доколкото знам, не е. Кой използва този израз?

— Карла от лагера. Нейните родители са разведени и майка ѝ е омъжена повторно.

— Да, това се случва. Някои хора се женят втори път.

— Ти ще се жениш ли втори път?

— Не знам.

— Ще се жениш ли втори път за Филис?

Филис? Адвокатката. Той почти я беше забравил.

— Не, Били.

— Татко?

— Да, Били.

— Ти и мама ще се ожените ли втори път?

— Не, Били. Татко и мама няма никога да се оженият втори път.

Джим О'Конър каза на Тед да си вземе две седмици отпуска и да замине някъде.

— Ще видим.

— Тед, работиш като луд. Няма ли някой в целия свят, който да ти каже, че си преуморен?

Той изключи Файър Айланд като възможност, защото не желаше да става свидетел на повече нервни разстройства. Прелисти рекламите за курорти, видя какви са възможностите за летуване за двама. Ето какво му трябваше на Тед — летуване за двама — за него и неговата сянка. Ако отиде някъде, Били щеше да бъде все пред очите му, освен когато Тед уговореше с някоя камериерка да стои при детето, за да си потърси компания в бара. Това не би било идеален курорт. Той се чувствуваше уморен. Безработният период го беше изтощил, напоследък бе работил много и знаеше, че ако прекара почивката си само с Били, който ще предявява типични детски изисквания към него, няма да си почине и да се възстанови. Най-накрая реши да си вземе две седмици отпуска през август и да прекара първата седмица с Ралф и родителите си във Флорида, с които трябваше отдавна да се съберат, а след това да се върне в Ню Йорк. Докато Били ходи по цял ден на лагер, той щеше да остава сам да си почива, да спи, да ходи на кино, да се мотае из къщи, да яде шоколадов сладолед в леглото, да гледа филми по телевизията и просто да се отпусне.

По пътя към летището той съобщи голямата новина, която беше обсъдил със снаха си:

— Били, когато стигнем във Флорида, ще отидем в царството на Уолт Дисни.

Очите на детето се разшириха. То беше гледало телевизионните реклами за царството на Уолт Дисни.

— Да, Уилям Крамър. Ще се запознаеш с Мики Маус.

На летището ги посрещнаха Ралф и Санди и Дора и Харълд, които отрупаха Били с неподправени целувки, с шоколади и с една торбичка бонбони, при вида на които другите му баба и дядо биха получили удар. С уста, пълна с бонбони, той каза, че Форт Лаудърдейл му харесва много. Решиха да спят в един близък мотел и да прекарват времето всички заедно край басейна във владението на Дора и Харълд. След като се настаниха, отидоха да видят племенника и племенничката

на Тед. Санди, бивша статистка от Чикаго, с дълги крака и червеникава коса, щом се появеше, създаваше опасност за нормалната сърдечно-съдова дейност на възрастните мъже около басейна. По-голяма им дъщеря Холи беше също висока, с привлекателни черти, и на шестнадесет години бе заела позата на мълчалива мечтателка. Младият спасител от басейна беше влюбен — някой можеше да се удави пред очите му. Другото им дете, петнадесетгодишният Джералд, беше здраво, високо и слабо момче, което правеше скокове в басейна. И двамата поздравиха Тед съвсем по младежки: „О, здрасти.“

— Били е чудно красиво дете — каза Санди. — Но ти изглеждаш ужасно.

— Дай ми малко време. Майка ми още не е започнала да ми готви. Тогава ще изглеждам по-зле.

— Да готвя? Никакво готвене — каза през рамо Дора, която следеше всяка тяхна дума, както разговаряше с приятели пред басейна. — Няма да готвя за толкова много хора.

— Ралф ни кани всички на вечеря — обяви Харълд.

— Ралф, не искам да ми плащаш престоя тук — каза Тед.

— Не се тревожи. Ще минем голяма част по сметката за служебни разходи.

— Как ще го направиш?

— Лесно.

Ралф се приближи към един от приятелите на Дора и Харълд, костелив осемдесетгодишен старец, който се приличаше на слънцето в шезлонг.

— Мистър Шлосър, исках да ви питам нещо. Интересувате ли се от редовни доставки на алкохол в Чикаго?

— Ти да не се шегуваш? Аз вече и до кварталната бакалница не ходя.

— Благодаря ви. Ето, Тед, всичко се записва. „Обсъдена доставка за алкохол със С. Шлосър във Флорида.“ Аз съм дошъл тук в служебна командировка.

— В нашето семейство има някакво чувство за хумор. — Той посочи родителите си. — То невинаги се проявява съзнателно, но го има.

— Това е синът ми Ралф, той е голям търговец, занимава се с продажба на алкохол — започна да обяснява след малко Дора. — А

това е синът ми Тед, той продава мъжки дрехи.

Били играеше в единия край на басейна с една лодка, но когато няколко деца скочиха и разплискаха водата, той бързо се върна на старото си място до стола на Тед.

— Ние сме неразделни — каза Тед на Санди със смесено чувство на гордост и безпокойство.

Преди да разпуснат детската градина, Тед поиска да се срещне с учителката на Били, която каза, че според нея детето се е приспособило добре. „Той изглежда съвсем нормално дете.“ Тед се замисли върху думата „изглежда“, „Забелязали ли сте да има някакви проблеми?“ — „Не“ — отговори тя. „А това, че е много срамежлив?“ — „Всяко дете е различно. Някои родители смятат, че децата им са прекалено агресивни.“ Ето че сега Били седеше в скута му и съвсем не беше агресивен. Тед си помисли, че може би го наблюдава много отблизо, но това беше неизбежно при положение, че детето седи на коленете му.

Тази нощ той спа около три часа, Били хъркаше, климатичната инсталация шумеше. В единадесет часа на другата сутрин Били откри, че и той може да прави скокове във вода при положение, че Тед го хване, преди да е потънал. След половин час упражнения Тед се изтощи толкова много, че ръцете му се разтрепераха. Били се сдърпа няколко пъти с други деца за играчки. Едно дете му взе лодката и Тед се намеси грубо, тъй като не издържаше да гледа как жално плаче детето му за загубената играчка.

— Щом като е твоя, не си я давай! — изкрещя му той.

— Нямах право да ми викаш — взмути се Били със сълзи на очи.

След като беше водил служебни преговори в Ню Йорк за сключване на сделки със списанието, сега във Флорида водеше преговори за детски лодки, но не се справяше успешно. Санди, която ги наблюдаваше, накара Холи да заведе Били на близките люлки.

— Осигурих ти десет минути.

— Благодаря, Санди.

— Не ми харесва това, което виждам. Говорих с Ралф... и мисля, че имаш нужда да останеш малко сам. Детето също. Понякога

родителите и децата имат нужда от малка раздяла.

— Много си изнервен — каза Ралф.

— Слушай сега какво ще направим и недей да възразяваш. Всички ще отидем да видим Уолт Дисни и ще вземем и Били. Ти можеш да правиш каквото си искаш. Да останеш тук, да идеш в Маями, да се преместиш в хотел. На него ще му бъде добре с нас. Ще прекараме хубаво.

— Не съм сигурен. Нека да помисля.

Нежеланата полова възбуда, в която изпадна, го накара да вземе решение. С найлоновия си бански и с Били, който се местеше в скута му, Тед изпита нежелана полова възбуда. Почувствува се неудобно и притеснено и когато Били отново се покатери в скута му и Тед изпадна в същото състояние, стремежът да се избави от подобни неприятни усещания стана непреодолим. Нека Били да поседи малко в скута на Мики Маус.

Когато Тед съобщи на Били, че ще отиде в царството на Уолт Дисни с другите роднини, а Тед ще остане сам няколко дни, детето прие това като предателство.

— Нали щяхме да бъдем заедно този път?

— Ние прекарахме заедно много време.

— Аз не искам да отида.

— В царството на Уолт Дисни? В истинското царство?

Такова изкушение. Той не можеше да устои на царството на Уолт Дисни. Семейството се настани в огромен автомобил, взет под наем за пътуването на север; Дора се опита да повдигне настроението на Били с голям плик шарени бонбони.

— Не се тревожи. Той ще бъде добре — извика Дора. — Яж си бонбоните.

Били махна тъжно с ръка през прозореца; баща и син се разделяха за първи път.

Те щяха да останат в царството на Уолт Дисни три дни. Тед можеше да се върне, когато и те се върнат, а можеше и да не се връща до края на седмицата, защото Санди щеше да остане. Можеше да удължи престоя си с още една седмица, но това означаваше, че Били ще бъде изключително на грижите на родителите му, а на Тед не му се

искаше да го оставя толкова дълго в царството на бонбоните. Харълд не беше никакъв педагог. При един от споровете за играчки край басейна, когато Тед се чудеше какво разрешение да намери, Харълд извика: „Каж ми да рѳга в корема. Това помага. Трябва да научиш това дете как се рѳга в корема.“ Но сега беше свободен. Вече не можеше да си спомни откога не е имал такава свобода. Можеше да изпада в полова възбуда, *когато си пожелае*, да спи до десет часа сутрин. Можеше да установи любовна връзка с вдовицата Грац, все още млада жена — според него тя нямаше дори петдесет години, — най-хубавата местна дама край басейна, с елегантна фигура, съблазнителна, като се изключеше изкуствената коса, лепната на главата ѝ. Беше се усетил, че заглежда вдовицата Грац, но ако родителите му научеха, че е извършил такова прегрешение, щяха жив да го оплачат. „Какво е направил?“ Въпреки това той беше свободен да си мисли всякакви неща.

Тед реши да не губи повече време в района на Форт Лаудърдейл — Маями. В Ню Йорк беше видял една поредица реклами за някакъв нов хотел на западния бряг на Флорида на име „Шелс“, направен като средиземноморските клубове — в цената се включваха всички удобства. Хотелът изглеждаше привлекателен и се намираше в Сарасота, докдето се стигаше бързо със самолет. Щеше да остави вдовицата Грац на мистър Шлосър. В неделя сутрин се обади по телефона и си запази място в хотела. Полетът беше рано вечерта и той тръгна от Форт Лаудърдейл с много по-малко багаж, отколкото беше пристигнал.

„Шелс“ представляваше модерна конструкция на морския бряг, стаите, обърнати към морето, бяха свързани една с друга, като в мотелите, имаше преградена тераса с ресторант и бар и плувен басейн. Въведоха го в ресторанта, където беше подреден студен бюфет за вечеря и веднага ставаше ясно, че хотел „Шелс“ е току-що боядисан и полупразен. Хората, разпръснати из залата, приличаха на група пилоти, всичките бяха с еднакво приятна външност. Той седна на една маса при петима мъже и три жени, които изглеждаха в отлично здраве, и се почувствува едновременно грозен и прежълтял.

Той научи, че „Шелс“ е станал курорт за служителите от местния клон на авиокомпаниите „Делта“ и „Ийстърн“, а хората на неговата маса, които изглеждаха като пилоти, бяха наистина пилоти. Тъй като

беше пристигнал във вторник, не беше запознат с отношенията в самолетния екипаж — на масата като че ли се бяха оформили няколко двойки. Дискотеката започваше работа в десет и половина вечерта. Той не знаеше дали ще може да остане буден до толкова късно. Поръча си едно питие на бара и забеляза друга демографска прослойка сред гостите на хотела — това бяха нюйоркчани, около дванадесетина души, по-ниски, по-пълни, по-нервни от самолетния екипаж, които се скупчваха на едно място за повече топлина. Не искаше да се включва в никакви нюйоркски разговори. Когато в дискотеката се появиха само няколко души, предимно двойки, той се върна в стаята си, където очакваше, че ще спи до обяд. Но по някаква вътрешна нагласа, подхранвана от Били в продължение на пет години, се събуди в седем и петнадесет.

Тед закуси в празната трапезария и след това отиде на плажа, който изглеждаше приказен на утринната светлина. Царството на Уол Дисни се грижеше за Били. Никой не дърпаше Тед за ръката. Никой не му искаше нищо. Той нямаше задължения към никого освен към себе си. Хвърли се във водата и заплува блажено сам. Когато излезе от морето, застана на брега и наслаждавайки се на свободата, изрева „а-ах-а-ах-ах“ също като Джони Вайсмюлер и подплаши ято малки птички по дърветата, които не бяха гледали никога филм за джунглата и затова отлетяха по посока на Маями.

По време на престоя си той не спомена нито веднъж за Били. Няколко пъти, когато разговорът засягаше лични теми, каза, че е разведен. Не искаше никой да знае повече от това — никакви сложни разисквания, никакви обяснения, никакъв Били. Обаче осъществяваше намерението си само външно. Иначе не спираше да мисли за Били. На няколко пъти беше готов да се обади, да попита добре ли е, да говори с него. Но се въздържа. Беше оставил телефонен номер, за да му се обадят, ако има нужда.

Няколко пилоти организираха волейболни мачове на плажа и Тед със своя опит от Файър Айланд спечели веднага тяхното уважение. За Бил, Род и Дон той стана „Тед, приятелю“; за Мери Джо, Бети Ан и Дори Ли, които участваха в смесените волейболни игри, беше „Тед, миличък“. Дните не се различаваха един от друг. Той плуваше, играеше волейбол, плуваше, играеше волейбол, ядеше, плуваше. Нощите преминаваха с Дори Ли, симпатична млада жена на двадесет и

четири години от Джаксънвил, която никога не беше ходила на север по-далеч от Вашингтон и работеше като стюардеса по линията „Атланта-Маями“. Любеа се в неговата стая и после тя се връщаше в своята стая, където спеше с Бети Ан, тъй като не искаше да ѝ излезе лошо име. По-късно на Тед щеше да му бъде трудно да си припомни за какво конкретно бяха говорили. Разговорите им бяха съвсем непосредствени, най-обикновени — колко е хубаво времето, колко приятно е да се играе волейбол, колко хубава е вечерята. За професиите си говореха много малко. Той не ѝ каза за Били. В събота сутринта, когато си тръгна, за да отиде на работа, тя му благодари, че е допринесъл за прекрасната ваканция, и той ѝ благодари за същото. Размениха си телефоните и си обещаха да си звънят, ако се случи тя да отиде в Ню Йорк, а той в Джаксънвил, и по този начин сложиха край на една почти идеална кратка курортна връзка, полутропична и полуромантична.

В неделя той се върна във Форт Лаудърдейл. Слезе от едно такси пред къщата и се запъти към басейна. Санди го видя първа ѝ му махна. Били изникна изпод един плажен стол и се затича. Той тичаше с всичка сила, подскачайки рязко и неравномерно по дългата алея от басейна, и крещеше: „Татко, татко!“, докато накрая се озова в прегръдката на баща си. Детето разправяше как се е ръкувало с Мики Маус, а Тед го носеше на ръце по алеята и знаеше, че въпреки голямата необходимост да замине, да остане сам, да се освободи от него, въпреки всичко, той много му беше липсвал.

ГЛАВА ЧЕТИРИНАДЕСЕТА

Той беше в клас с тридесет и две деца и вече не беше единственият Били в заобикалящия го свят — това щяха да разберат и Били Р., и двете момиченца на име Саманта. Първия ден Тед отиде с детето в училище, пред входа се тълпяха деца, които се прегръщаха, подскачаха, блъскаха. Родителите стояха като външни лица, повтаряха: „Стига, стига, достатъчно“, но никой не обръщаше внимание на думите им. Били беше напрегнат и Тед го поведе по стъпалата на сградата на началното училище към стая 101 — струваше му се, че и неговият живот е бил свързан някога със стая 101. Тед постоя няколко минути и си тръгна. „Мисис Вилевска ще те вземе. Ще се видим покъсно с моето голямо момче.“ Били навлизаше вече в живота. Независимо от тревогите си, че ще бъдат разделени, че времето минава, Тед имаше чувството, че е постигнал нещо — беше опазил Били дотук. Той изглеждаше съвсем като другите деца. По нищо не се отличаваше от тях.

Телма се изказа много лошо за социалния живот на Тед през тази есен.

— Затваряш се в себе си. Пак никъде не излизаш.

— Имам шест телефонни номера, познавам едно момиче, което мога да видя винаги когато пътувам по линията Атланта-Маями, и съм хвърлил око на една от майките от класа на Били, която прилича на Одри Хепбърн във „Ваканция в Рим“ и не носи брачна халка.

— Важното е да има някаква обмяна. Хубаво е за...

— Какво, Телма?

— Не знам. Майка ми винаги така казваше. Предполагам, че е хубаво за кръвообращението.

Една сутрин той спря майката на Саманта Дж. и я попита има ли време да изпият чаша кафе. Отидоха в едно близко кафене, където започнаха да говорят за децата, и след това тя го уведоми, че е разведена, но се среща с някакъв мъж, а после попита не може ли домашните помощници да събират децата им да си играят заедно. И

така неговата Одри Хепбърн се беше съгласила да пие кафе, за да уреди забавление за дъщеря си. Той я разбираше. Децата също имаха нужда от социален живот.

Тед се включи в родителския комитет, за да покаже, че е родител, който се интересува от детето си, и се записа в комисията за организиране на извънучилищни мероприятия; заслугата му се изразяваше в това, че помоли художествения отдел в службата си да му нарисува афиш за откриване на учебната година. На една родителска среща Тед Крамър седна на мъничко столче под едно табло на тема „Нашите приятели, сезоните“. Учителката на Били се казваше мисис Пиърс, млада жена с индийска рокля. Тя разбуди старите спомени на Тед, свързани с неговите учителки от мисис Гарът до мисир Бийнщок, и той изпита желание да се озове с мисис Пиърс в гардероба и да я притисне, сред миризливите изпарения от радиатора и мокрите галоши.

В службата на Тед започнаха да се носят слухове. Говореше се, че директорите на компанията били недоволни от печалбите, реализирани от американските списания. Разправяха, че председателят на компанията казал на някого, че може би ще спрат издаването на списанието до един месец. Тед беше вбесен. Можеше да остане пак без работа. Силно го тревожеше фактът, че решаването на такъв важен въпрос като собственото му съществуване зависи толкова малко от него самия. Беше работил старателно и успешно, а сега можеше да остане на улицата и да изпадне отново в онова отчаяно положение.

Джим О'Конър се свърза с председателя на управителния съвет в Каракас. На другата сутрин пристигна телеграма, чието съдържание трябваше да се разпространи в компанията и извън нея — в телеграмата се съобщаваше, че не съществуват никакви планове за закриване на списанието. Въпреки това рекламодателите бяха дочули слуховете и станаха предпазливи. Някои от тях оттегляха поръчките си. Получили уверението на ръководството, че списанието ще продължава да съществува, Тед и О'Конър се опитаха да възвърнат доверието на рекламодателите. Тед щеше да спаси компанията със собствените си сили и да гарантира работата си. Докато О'Конър се свързваше с агентите си, Тед се зае да прави колкото е възможно

повече нови заявки за стоки, представи нов вариант за разширяване на продажбите, ускори едно проучване за положението на пазара и въз основа на резултатите направи предложение за нови продажби, даже замисли организирането на мъжко модно ревю на открито на Мадисън Авеню, като доказателство, че списанието продължава да съществува. В продължение на три седмици той работи денем и нощем, постепенно слуховете заглъхнаха и започнаха да пристигат нови поръчки. Тед помогна да се избегне една криза. Компанията все още действуваше и Тед щеше да има работа още известно време. Само че нямаше начин да разреши насъщните си парични проблеми. Възможността да остане отново без работа все още съществуваше, а сметката му в банката възлизаше само на хиляда и двеста долара. В една статия в „Ню Йорк Таймс“ се изчисляваше, че издръжката на едно дете в Ню Йорк до осемнадесетгодишна възраст струва осемдесет и пет хиляди долара. А разходите за домашна помощница изобщо не се включваха.

През това време неговият приятел Лари преуспяваше. Той и Елън бяха купили къща във Файър Айланд.

— Как ги правиш тия работи, Лари?

— Ами в службата ми потръгна. А и не забравяй, че сме на две заплати.

Две заплати, магическа цифра. Тед беше започнал да се среща с една жена със собствен доход, която работеше като дизайнер в някакво ателие. Вивиан Фрейзър беше привлекателна, тридесет и една годишна жена, уравновесена, изискана и според изчисленията на Тед може би печелеше двадесет хиляди долара годишно. Тя сигурно щеше да се ужаси, ако разбереше, че въпреки всичките грижи, които полага за външността си, един мъж я оценяваше само като платежоспособна.

Без Вивиан да подозира, Тед я включи в съревнованието „Каква майка би била тя“. Беше му любопитно да си представи, че външен фактор би могъл да внесе в дома му душевно равновесие и едновременно с това да поеме финансова отговорност. Но която и жена да поканеше в къщи, тя в края на краищата оставаше в спалнята, където домашният детектив и неговите „хора“ можеха да се появят всеки момент, подгонени от жажда или от лош сън, и Тед никога не

беше сигурен, че собствените му хора ще се сработят с „хората“ на Били, и дори не знаеше как да постъпва, за да избягва, такива срещи.

След като Били и Вивиан се бяха видели за малко една вечер, Тед попита Били: „Харесва ли ти Вивиан?“, съзнавайки, че въпросът е безсмислен, тъй като отговорът, който в същност искаше да чуе, беше: „О, да, симпатична жена. Чувствувам, че ще успея да установя равностойни отношения с нея, а, както, знаеш, един дизайнер може винаги да увеличи дохода ни, да не говорим за емоционалното ѝ присъствие.“

Отговорът на Били гласеше: „Ъхъ.“

Лари и Елън поканиха Тед и Били във Файър Айланд, за да видят новата им къща и да изкарат там края на седмицата. Беше поканено и едно друго семейство с десетгодишната си дъщеря. Децата играеха на плажа, а възрастните пиеха шампанско. Тед се отпусна, но непрекъснато го обземаха разни желания. Много му се харесваше този лукс — да има къща край морето и кола, готова да го закара някъде за събота и неделя, да прекарва зимните ваканции на някое топло място, да разполага с целия онзи лукс, който никога нямаше да има... осемдесет и пет хиляди долара до осемнадесетгодишна възраст — без някой друг освен него да осигурява издръжка на детето. Ако някоя добра фея от детските приказки на Били се появеше пред къщата, облечена в яке и качулка, и го попиташе: „Кое твое желание да изпълня?“, той щеше да ѝ отговори: „Да съм си разчистил сметките за шест месеца напред.“

Времето в града застудя. Почивните дни, прекарани на открито, щяха да намалют и родителите на градските деца трябваше да разчитат на собственото си въображение и на музеите. Тед реши в събота да покани на гости трима приятели на Били — Ким и две момченца от класа му; щяха да обядват заедно и да прекарат следобед в игри. Детето щеше да си има приятели, чиито родители щяха също да го поканят на гости. Той изпълни ролята на рефер в няколко спора, но през повечето време седеше в стаята си и четеше, потискайки изкушението да провери дали Били не се разпорежда с другите деца. Всички изглеждаха доволни. Оставени да се забавляват сами, те започнаха да се маскират, да играят на криеница и да изпълняват един

по един приключенията на Човекоядеца. Той чуваше шум от дъвчене, но предполагаше, че това е приятелско дъвчене. В продължение на няколко часа апартаментът се превърна в детска градина. Когато майките дойдоха да приберат своите съкровища, които щяха да им струват по осемдесет и пет хиляди долара до навършване на осемнадесет години, той им ги върна непокътнати, доволен, че денят е минал прекрасно.

— Представям ви фантастичния суперреактивен самолет и тайната на неговата фантастична скорост — заяви Били от стаята си.

Докато децата играеха, Тед беше чул как обсъждат конструкцията на самолета на Били — очевидно бяха разгласили на парчета металната играчка, сякаш вършеха научен експеримент.

— Ето го — втурна се Били в стаята, издавайки бръмчащ звук, хванал в ръка разглобената играчка, с която замахваше във въздуха. Когато стигна вратата, той се спъна на прага и полетя напред. Тед стоеше в коридора на няколко крачки от него и го видя как полита точно насреща му — сякаш това бяха последователни действия, които той не можеше да прекъсне — политащото напред тяло, падането, ударът, лакътят, който се забива в пода и след това се повдига, металното парче в ръката, писъкът „Татко!“, металът, остър като бръснач. Той се вряза в кожата на детето и разряза бузата му нагоре към косата, а кръвта рукна в очите и по лицето му. За миг Тед се парализира. Видя всичко, но все едно, че не беше видял. „Татко, тече ми кръв“, извика детето и Тед се втурна към него, прегърна го, понесе го, сграбчвайки кърпи. „Няма нищо, миличък. Всичко е наред, скъпи.“ Борейки се с чувството, че ще припадне, люлеейки го... лед, трябва му лед, ледът помага при раните... галеше го по главата, целуваше го, притискаше леда към раната и попиваше кръвта с кърпите, а собствената му риза беше цялата в кръв. Недей да припадаш — мисля, че ще припадна — разглеждаше го, опитвайки се да види през кръвта колко голяма е раната. „Кръвта спира, Били. Всичко ще се оправи.“ И се втурна на улицата, спря едно такси за болницата и продължи да прегръща хълцащото дете, люлеейки го на ръце.

В отделението за бърза помощ чакаше едно дете със счупена ръка и една възрастна жена, която беше паднала, но дежурната сестра каза, че Били е следващият пациент по ред, „защото той е за хирург“. Хирург? Кръвта спря толкова бързо и той смяташе, че положението

може би не е чак толкова лошо. Тед беше довел Били в болницата, където неговият детски лекар завеждаше кабинет, и помоли сестрата да провери дали лекарят е там. Били вече не плачеше и следеше всяка стъпка на хората около себе си, в очакване да му се случи нещо още по-ужасно.

Трябваше да се направят десет шева, за да се затвори раната, която започваше от горната част на бузата и слизаше надолу почти успоредно с линията на косата. Хирургът направи превръзка на главата и каза на Били:

— И повече да не си удряш главата в някакви стени, приятелю. И няма да се къпеш под душ, нали разбра?

— Добре — каза той с уплашен, тих глас.

По една случайност детският лекар беше в кабинета си и дойде при тях. Той даде на Били една захарна пръчка затова, че се е държал геройски; след това Тед накара Били да го почака за малко отвън.

— Имали сте късмет. Това е най-добрият ни хирург — каза детският лекар.

— Ще остане ли лош белег, как мислите? — попита Тед шепнешком.

— Винаги когато кожата се разкъса, може да остане белег — отговори хирургът.

— Разбирам.

— Направих всичко, което беше по силите ми, но белег ще остане.

— Помислете, мистър Крамър — намеси се детският лекар. — Детето ви е имало голям късмет. Още един сантиметър само, и можеше да си извади окото.

Тази вечер Били не си изяде кюфтето. Тед си наля двойно уиски с лед за вечеря. Извършиха редовните ритуали като миене на зъби, четене на приказка — и двамата се опитваха да прекарат нормално вечерта, за да заличат случилото се. Тед сложи детето да си легне рано и изтощено от напрегнатия ден, то не се възпротиви.

Аз бях толкова наблизно. Ако го бях хванал само.

Тед обиколи апартамента, за да избърше петната от кръв. Взе дрехите на Били, които беше захвърлил заедно с ризата си и хавлиените кърпи, и ги натъпка в кофата за боклук. Не можеше да ги гледа. В единадесет часа вечерта, докато гледаше новините, той си

представи отново всичко, стана и повърна в клозетната чиния изпитото уиски и стомашен сок.

Не можа да заспи. В съседната стая Били сънуваше нещо неприятно и стенеше насън. Тед отиде в стаята му и седна на пода до леглото.

Белязан за цял живот. Белязан за цял живот. Повтаряше си тези думи, сякаш изразът „за цял живот“ имаше допълнително значение. Започна да си представя отново падането — ако беше влязъл в стаята по-рано, ако беше видял играчката, ако беше предвидил какво ще направи Били, ако беше застанал по-близо, ако го беше хванал, ако не му беше поканил гости този ден, детето нямаше да се преумори, може би нямаше да се спъне...

Той седеше, бдеше и размишляваше. Как стана така, че той сега е тук с това дете, което е така свързано с него? В началото, когато Джоуана беше бременна, бебето сякаш нямаше нищо общо с него, а сега детето бе част от нервната му система. Тед усещаше толкова остро болката от раната, че тялото му просто не можеше да я поеме. Имаше ли някаква повратна точка, някакъв момент, от който нататък животът му можеше да бъде различен? Ако беше останал с някоя от другите жени? Какви бяха тези други жени? Какъв щеше да бъде той? Какво щеше да бъде детето му? Щеше ли да има и други деца? Или нямаше изобщо да има деца? Какво щеше да стане, ако не беше отишъл на гости една вечер в една къща на Файър Айланд? Ако не беше казал точно онези думи на мъжа, който беше с Джоуана? Ако не й се беше обадил, с кого щеше да бъде сега? Щеше ли да бъде различен животът му? По-добър? Предопределено ли беше всичко? Щеше ли да бъде по-щастлив, ако всички тези неща не бяха станали точно така? Тогава Били нямаше да съществува. Щеше ли да му бъде по-добре, ако Били не съществуваше? Детето стенеше насън и той искаше да го вземе на ръце и да направи съня му по-спокоен, но това не беше по силите му.

Той реши, че в живота му не е имало момент, когато е било възможно всичко да стане по-различно или по-хубаво. Нещата не са толкова прости. А неприятности винаги могат да се случат. Били, Били, ако можех, щях да те хвана.

След като постоя няколко дни в къщи, Били отиде на училище с бялата превръзка, която носеше като символ на храброст. „Имал си десет шева?“, попита Ким с благоговеен страх. „Раната е зараснала добре“, заяви хирургът. Детето остана с белег от дясната страна на лицето, дълъг около девет сантиметра, който не го загрозяваше, но все пак беше белег. Болката на Тед от преживяното зарастваше по-бавно. Той често мислеше за падането. Тази мисъл прорязваше съзнанието му в най-неочаквани моменти и тогава той потръпваше, сякаш забиваха нож в стомаха му. За да отреагира, разказа на някои познати за случилото се, като изтъкна, че всичко е свършило благополучно. „Невероятен късмет. Можеше да си загуби едното око.“ След време щеше да разкаже на бабите и на дядовците му.

Тед беше в зоологическата градина с Чарли, а децата се забавляваха на една въртележка с кончета.

— То е също като със зъбите — каза Чарли. — Някой си счупи зъб и си мисли, че целият свят го гледа в счупения зъб. Или има сребърна коронка на кътник и си мисли, че всички я виждат.

— Ти нямаше ли да забележиш белега? Сериозно, Чарли?

— Ако не ми беше казал, нямаше да го забележа.

— Аз го виждам. Понякога го виждам и със затворени очи.

— Татко, едно дете в училище ми каза, че брат му казал, че един хокеист имал двадесет шева.

— Хокеят е груба игра. Хокеистите получават рани понякога.

— Може ли да имам стик за хокей?

— Не знам. Стикът е за по-големи деца.

— Аз няма да играя на лед. Само в къщи.

— На терена излиза Бум-Бум-Крамър.

— Какво значи това, татко?

— Бум-Бум Джефриън — това е името на един хокеист. Като пораснеш малко, ако все още искаш стик, ще го имаш.

— Колко голям трябва да станеш, за да не спиш повече с мечето и с „хората“ си?

— Няма определена възраст. Когато сам поискаш.

— Аз мисля, че съм достатъчно голям. Мисля, че ще се опитам да не спя с тях.

— Щом искаш.

— Виж какво, те могат да си останат в моята стая. Нещо като статуи. И мога да си играя с тях през деня. Но ще ги държа на библиотеката и те ще ме гледат, докато спя.

— Кога искаш да стане това?

— Тази вечер.

— Тази вечер?

Вечерта, когато детето се отказа от своето мече, бащата преживя раздялата по-тежко до сина си. На другата сутрин Били беше много горд, че е изкарал цялата нощ без своята бебешка охрана. Той преодоляваше един кризисен период. Дните му минаваха с пълна скорост, той не взимаше никакви предпазни мерки. Когато тичаше из къщи или в парка, Тед ставаше неспокоен. „Внимавай, Били, по-бавно.“ „По-бавно“ не означаваше нищо. Били беше забравил падането, шевовете. Той беше на пет години и растеше.

Но за Тед споменът избледняваше бавно. Той никога нямаше да забрави онзи миг. Металното парче, което като бръснач разряза лицето на детето. Кръвта. И краят на самоилюзията — че детето му е неузнаваемо, че по неговото красиво лице няма да има белези, че то изобщо няма да има белези. Неговият син, когото той обичаше толкова силно, не беше застрахован, можеше да пострада. Можеше пак да се удари. Можеше да умре. Тед Крамър си беше представил, че ще гарантира на сина си сигурност в живота, че ще бди над живота му. Раната, която детето получи, беше доказателство, че Тед не може да постигне това.

ГЛАВА ПЕТНАДЕСЕТА

След среща с един клиент Тед Крамър се върна в службата си и разбра кои хора са го търсили по телефона. Беше се обадила Джоуана Крамър. Беше помолила той да я потърси и беше оставила телефонен номер в Ню Йорк. От този момент нататък Тед не можа да се занимава повече със служебна работа.

— Тед се обажда.

— О, здравей, Тед. Как си? — каза тя любезно. — Нова работа ли имаш?

— Да, нова работа. Как откри телефона?

— Даде ми го домашната ти помощница.

— Обаждала си се у дома?

— Не съм разстроила Били, няма защо да се тревожиш. Обадох се, когато той беше на училище.

— Да, той е на училище.

— Да, знам.

— Джоуана, кажи какво има. Аз съм много зает.

— Ами аз съм в Ню Йорк и бих искала да поговоря с теб за някои неща. Мисля, че не са за телефон. Може ли да се срещнем някъде да пийнем нещо?

— Какви неща?

— Кога е удобно да те видя?

Той можеше да поспори с нея по телефона, да отложи разговора, да го прекъсне, но тъй като от момента на нейното обаждане работният му ден бе приключил, смяташе, че трябва по-скоро да разбере защо го търси.

— Може би днес е най-удобно.

— Добре. Има едно ново заведение — „Слатъри“, на Четиридесет и четвърта улица...

— Добре.

— Да се видим там в шест часа, а?

— Добре.

— Приятно ми е да си поговоря пак с тебе, Тед.

— Така ли? Защо?

Той размести книгата на бюрото си, обади се на Ета и я помоли да остане, прегледа някои документи и напусна работното си място в пет часа. По пътя се отби в един бар да пийне нещо, за да се подготви за предстоящото пиене.

„Слатъри“ представляваше тесен бар с няколко маси в дъното на помещението. Той мина край бара и видя, че Джоуана е седнала на една маса в дъното. Тя нямаше тен както последния път. Беше облечена с пуловер и пола и можеше да мине за жена, излязла току-що от работа, като останалите жени в заведението, само че, разбира се, беше най-красивата сред тях.

— Здравей, Тед. Изглеждаш добре.

— Ти също.

Поръчаха на келнера коктейл от водка и мартини и Тед се отпусна на стола си, оставяйки я тя да поведе разговора. Джоуана изглеждаше нервна.

— Как е новата ти работа, Тед?

— Добре.

— Това е хубаво.

Той беше сигурен, че тя ще иска нещо.

Близко до тях седна една двойка.

— Виж ни, Джоуана. Също като някоя стара семейна двойка, дошла тук да пийне нещо. Кой би повярвал?

— Е, сигурно искаш да знаеш защо те извиках да дойдеш? — Тя се усмихна, но той не отговори, мускулите на гърлото му се бяха свили от напрежение. — Тед, аз живея в Ню Йорк от два месеца.

— Така ли?

— Имам апартамент на 33-а улица...

— Това е невероятно. Ти живееш тук?

Тя се притесняваше, въртеше чашата в ръцете си. Това предисловие ли беше? Дали не е дошла да иска помирение, помисли си той. Миналия път тя явно нямаше такова намерение, но оттогава беше минала почти една година.

— Нещата се променят. Аз работя към Централния тенисклуб. Нещо като партньор по тенис. И имам право да играя безплатно.

— Струва ми се, че направи толкова мръсотии на толкова хора само за да си осигуриш да играеш тенис безплатно.

— Предполагам, че така си мислиш. Как е Били?

— Много е добре... само че... той падна... — Изпитваше нужда да ѝ каже, едва ли не да се изповяда. — И си раздра лицето. Той има белег, Джоуана, отгук дотук.

— О-о.

— Можеше да бъде и по-лошо.

И двамата замълчаха, за първи път след раздялата споделяха общи чувства.

— От разстояние не си личи, Тед.

— Какво?

— Аз съм го виждала.

— Ти си го виждала?

— Няколко пъти седях в една кола срещу училището и гледах как го водиш на училище.

— Наистина ли?

— Той изглежда прекрасно дете.

— Седяла си в кола?

— За да гледам собствения си син...

Гласът ѝ замря. Джоуана, седнала в някаква кола срещу училището — тази сцена беше толкова тъжна, че Тед се разчувствува и поклати глава.

— Не можех да направя нищо друго. Премислях, опитвах се да взема решение...

Значи, тя иска да се помирят! Затова се опитва да се държи толкова приятелски.

— Тед... аз искам Били. Можем да се споразумеем ти да го виждаш в събота и неделя, но аз искам да получа родителски права.

— Искаш детето?

— Установила съм се в Ню Йорк. Ще живея тук с него. Няма да е честно да разделям двама ви.

— Ти шегуваш ли се?

— Аз си искам сина. Няма да седя повече в разни коли и да го гледам през улицата.

— Ти сигурно се шегуваш.

— Не се шегувам.

— Какво само ми е струвало всичко това през цялото време! Какво съм преживял! И сега ти си *го искаш*? — Той повиши глас.

— Можем да говорим и спокойно!

Хората бяха започнали да се обръщат към тях — семейна двойка като всяка друга двойка в бара, само че се проявяваше по-различно от останалите.

— Аз най-после започвам да си уреждам живота, най-после, а ти сега искаш да ми го вземеш?

— Аз не те отстранявам. Ти пак ще го виждаш. В събота и неделя. Ще го виждаш, Тед, Ти си му баща...

— А ти каква си му?

— Аз съм му майка. Още съм му майка. Никога не съм се отказвала от това. Човек не може да се откаже от такова нещо.

— Джоуана, върви по дяволите!

— Тед, опитвам се да бъда откровена с теб. Има други начини, които бих могла да използвам.

— Аз говоря сериозно. Може би не използвам най-подходящия израз, но това е положението. Върви по дяволите!

— Тед, има съдебни зали. Мога да потърся правото си по съдебен ред...

— Не желая да обсъждам този въпрос. Интересува ме само кой плаща пиенето.

— Какво приказваш?

— Кой плаща сметката тук? Аз ли? Пак аз ли трябва да уреждам въпроса? Каниш ме да пийна нещо с теб само за да чуя какво искаш, и това означава, че аз трябва да платя. Така ли?

— Кой ще плати пиенето, е без значение. Аз ще платя.

— Да. Правилно. Ти ще платиш. Келнер!

Келнерът беше застанал наблизко, за да може да следи любопитния разговор на трета маса.

— Още една водка. Веднага!

— Да, сър.

— Ти плащаш. Аз пия.

— Тед, ти просто си ядосан...

— Какво друго мога да поръчам? Може ли да си взема един сандвич? Ще мине ли и той към сметката, или ще платиш само пиенето?

— Поръчай си каквото искаш.

— Много си щедра.

— Тед, аз вече приключвам с този въпрос. Имах време да размисля. Преживях някои промени. Научих някои неща за себе си.

— Какво си научила? Наистина ми е интересно да знам.

— Нищо особено.

— Поне едно нещо. Кажете ми едно нещо, за което аз съм си платил и което ти си разбрала.

— Че не е трябвало никога да се омъжвам за теб.

Тя изрече тези думи тихо, без някаква особена жестокост в гласа си, а просто като факт, отнасящ се колкото до нея, толкова и до него. Той беше така сломен от категоричността на чувствата ѝ, че гневът му се изпари моментално. Келнерът дойде и остави чашата пред Тед, който просто не помръдна, а само втренчи поглед в нея.

— Включете я към сметката на дамата — каза той. — Тя плаща. Стана, излезе и остави Джоуана сама.

Тази вечер той се скара на Били за различни дребни прегрешения и го изпрати да си легне, без да има търпението да му прочете приказка или да удовлетвори молбите му за ябълков сок, с който детето запълваше времето си.

— Ти си в лошо настроение.

— Имах лош ден. Искам денят да свърши колкото се може по-скоро. Ти ще ми помогнеш, като си легнеш веднага.

Тя иска да си го вземе! А той искаше да бъде пак в бара и да излее чашата в лицето ѝ.

Телефонът иззвъня, обади се Вивиан за някакви билети за балет, които се опитвала да осигури; в първия момент той не можа да схване коя е тя и какво говори. Билети за балет нямало, но може ли да отидат на кино? Кино, балет, има ли някаква разлика? Никак не го интересуваше какво ще прави в петък вечерта в осем часа.

— Добре, добре, на кино. Чудесно.

— Добре ли си?

— Не се чувствавам прекрасно.

— Какво има?

— Нищо. Ще говорим, като се видим в края на седмицата.

— Какво има, Тед?

— Нищо...

— Наистина...

— Бившата ми съпруга се появи в Ню Йорк и иска да вземе сина ми.

— О-о-о...

Вивиан вероятно щеше да се задоволи, ако Тед ѝ беше казал „Настинал съм“ или дори „Не съм спал“, но това, което чу, надхвърляше предположенията ѝ.

— Какво ще правиш сега?

— Още нищо не съм решил.

— Мога ли с нещо да ти помогна?

— Да, можеш да я убиеш вместо мен.

Той отиде до барчето, извади бутилка коняк и една чаша. Закрепи чашата върху дланта си и след това изведнъж я захвърли с всичка сила, пращайки я в стената на всекидневната; из цялата стая се разхвърчаха стъкла. Никога досега не беше правил такова нещо. Една-две секунди се чувствуваше добре. Но не прекрасно. Преди да си легне, събра стъклата с метла, което му осигури някакво занимание.

На другата сутрин Джоуана се обади в службата му, но той отказа да го свържат с нея. По-късно същия ден тя се обади отново и той отново отказа да го свържат. Тя помоли секретарката да му предаде следното: „Кажете на мистър Крамър, че нищо не е решено.“ Джоуана беше казала, че има съдебни зали и че може да потърси правото си по съдебен път. Тед си даде сметка, че като отказва да разговаря с нея по телефона, не печели нищо.

Той отиде при адвоката Джон Шонеси. Адвокатът си записа най-важните според него факти, уточни някои дати — кога е напуснала дома, кога е била за последен път в Ню Йорк.

— Тя обича да забива странични удари — каза той, използвайки както винаги футболната терминология. След това пожела да разбере какво точно е казала Джоуана на Тед и си го записа в бележника.

— Добре, Тед, какво искаш да правиш?

— Какви са юридическите възможности?

— Говориш като адвокат. Въпросът не е какво гласи законът. Важното е *ти* какво искаш да правиш. Искаш ли да задържиш детето при себе си и да живееш, както си живял досега? Или искаш да се откажеш от детето и да промениш начина си на живот?

— По гласа ти долавям, че се мъчиш да ми внушиш нещо.

— Нищо подобно. Тед, човек печели, като трупа точки. Но трябва да знае дали иска да участвува в играта.

— Аз си искам сина. Не искам тя да го вземе.

— Това вече е отговор.

— Тя няма право на него.

— Тед, това не е отговор. Тя е права, разбираш ли? Има съдилища и до този момент тя действа много разумно.

— Как можеш да кажеш такова нещо?

— Тактически е запланувала добре играта си. Според мен има някой, който я съветва. Не е предприела никакви прибързани стъпки, не е направила нищо през главата ти. Намерила си е работа, жилище, и то в щата, в който живееш ти. Казала ти е, че няма да те отстрани от детето. Всичко е добре премислено.

— Какво да направя, ако пак се обади?

— Кажи ѝ, че ти трябва малко време да помислиш. Тя вероятно не иска да води дело, освен ако не е принудена.

— Виж какво, аз няма да се предам...

— Тед, недей да прибързваш. Аз правя нещо много полезно в такива объркани случаи. Преценявам положителните и отрицателните страни. Просто ги написвам и ги сравнявам. Ти трябва да направиш същото.

— Аз знам какво искам.

— Направи ми тази услуга. Напиши всички доводи „за“ и „против“. И ако след това си наистина сигурен, че държиш детето да остане при теб, аз ще знам какво искаш, ти също ще знаеш какво искаш и тогава вече ще се захванем за работа и ще им видим сметката на ония.

Макар че имаше доверие на Шонеси, Тед искаше да е напълно сигурен в него. Джим О'Конър беше казал на Тед, че има братовчед адвокат, и Тед помоли О'Конър да провери, ако може, с какво име се

ползува Шонеси. Все още не се беше обадил на Джоуана. Свърза се с нея и ѝ каза, че му е нужно време, за да обмисли „молбата ѝ“, като подбираше внимателно думите си, защото не знаеше дали тя не записва всичко, каквото ѝ казва, за да го съобщи на своя адвокат. Джоуана попита може ли да види Били.

— Не, Джоуана. Това ще създаде твърде много проблеми в този момент. Не искам да го виждаш.

— Прекрасно. Трябва ли да заведа дело, за да получа разрешение да купя един кренвирш на сина си?

— Слушай, сладурче, не съм виновен аз, че си изпаднала в това положение, ти си виновна. А между другото, защо все още носиш името Крамър?

— Просто ми харесва как звучи. Затова не го смених.

— Ти си просто трогателна.

С тези язвителни думи Тед затвори телефона. От своя страна той не можеше да направи нищо повече, за да се помирят. О'Конър установи, че сред адвокатите, които се занимават с бракоразводни дела, Джон Шонеси е високо ценен. Тед приключи с въпроса за адвокатите и се опита да насочи вниманието си към други дейности — опита се да върши служебната си работа, да бъде баща, да бъде любовник, но не постигаше особени резултати в нито една от тези области. Отиде на срещата с Вивиан, но отказа да обсъди с нея въпроса за Били, макар че тя му предложи да се разтвори. „Не тази вечер, каза той, и без друго мисля прекалено много за това.“ Гледаха някаква комедия, която той наблюдаваше със същото весело настроение, с каквото би изгледал и някой филм на Ингмар Бергман. След това в нейния апартамент той се прояви като любовник, чиято страст можеше да се сравни със страстта на механична играчка.

На другата вечер в къщи той се събуди през нощта, стреснат от нещо, целият в пот. Стана и отиде в стаята на Били. Детето спеше спокойно и за първи път в живота му Тед го събуди от дълбок сън.

— Били, Били — каза той, като го разтърсваше. Детето го погледна със сънени очи. — Обичам те, Били.

— О, аз също те обичам, татко. Лека нощ. — То се обърна и се отпусна пак в съня си — изобщо не се беше събудило и нямаше да си спомня нищо на сутринта.

— Лека нощ, Били.

Чарли беше поканил Тед да го запознае с новото му „приятелче“, както той се изразяваше. В неделя следобед, той даваше коктейл и искаше Тед да присъствува. Тед не беше в настроение да яде солените бисквити на Чарли, по начало нямаше настроение за нищо. Същият следобед Били беше поканен на гости у свой приятел и Тед можеше да отиде на коктейла спокоен, че там ще има толкова много зъболекари, приятели на Чарли, че ако му влезе нещо между зъбите, ще получи компетентен съвет какво да направи.

Чарли го посрещна с предизвикателните си ергенски дрехи — спортен костюм и шалче около врата. Той поведе Тед край зъболекарите, които се опитваха да танцуват бавен фокстрот с младите жени в стаята — този ритуал за намиране на партньори изглеждаше съвсем не на място в претопления апартамент в неделя в три часа следобед. На барчето, което беше заредено с бяло вино и няколко вида солени бисквити, Чарли го запозна с висока, пищна жена.

— Ето го моето приятелче. Сондра Бентли — Тед Крамър.

— Чарли ми е разказвал за теб, Тед. Знам, че сте добри приятели от детската площадка.

— Такива сме ние. Царе на люлките.

Не можеше да си представи как този дявол Чарли е успял да намери такава привлекателна жена и се опита да прикрие усмивката си, за да не създава впечатление, че се отнася покровителствено към приятеля си. Чарли се извини и отиде да отвори вратата, а Сондра, сякаш четеше мислите му, обясни нещата от своя гледна точка.

— Чарли не е много изискан човек. Но е много искрен.

— Да, искрен е. Добър човек е той.

Жените изглеждаха много млади, зъболекарите се въртяха около тях, той не искаше да знае нищо повече за отношенията между Сондра и Чарли — може би Чарли извършваше безплатно скъпи зъболекарски услуги; това беше неговото цинично предположение. Той се извини, отиде в банята, и тъй като нямаше какво друго да прави, изми лицето си. Излезе, облегна се на стената и се загледа в двойките, които в следобедните часове на деня танцуваха под звуците на песента „В малките часове на утрото“. Апетитна жена с лъскава блуза и джинси,

около тридесетгодишна (а това означаваше, че е една от най-възрастните жени в стаята), застана до Тед.

— Вие на кого от домакините сте роднина?

Ала-бала. Светски приказки. Ако успее да измисли подходящ отговор, елементарният разговор ще потръгне.

— Аз съм бащата на младоженеца. — Не беше остроумно, но тя се засмя.

— Вие също ли сте зъболекар? — попита тя.

— Не, пациент съм.

Тя пак се засмя.

В другия край на стаята Сондра хвана Чарли под ръка и му зашепна нещо интимно. Може би тя бе искрена. Във всеки случай Чарли беше свободен да създава връзки с такива като Сондра, независимо дали срещу това прави безплатни зъболекарски услуги; беше свободен да кани гости. Тед никога не беше правил коктейл в неделя — не че това му се струваше приятно, но ако някога все пак поискаше да направи такова нещо, трябваше да се съобрази със сина си. Той разполагаше с около един час за себе си, преди да отиде да вземе детето. Тед изпадна в двойна депресия. От една страна, беше потиснат, че е дошъл на коктейла, а от друга страна, беше потиснат, че трябва да си ходи.

— Попитах какъв пациент — на зъболекар или на психиатър?

— На зъболекар или на психиатър? Добре го казахте. Аз в същност се занимавам с продажба на реклами. Вижте какво, разполагам само с един час. Мисля, че не можем да свършим кой знае какво за един час.

— Какво ще стане след това? Да не сте наркоман? Или трябва да разхождате кучето?

— Вие сте красива жена, но аз трябва да вървя. Изпаднал съм в такова бедствено положение, че сигурно имам право на федерална помощ. — Тя пак се засмя и той изпита чувството, че е вършил тежък физически труд. — От милиони долари — каза Тед уморено.

Сбогува се с Чарли и Сондра и отиде да вземе Били. Той не смяташе, че е привързан към детето си повече, отколкото някой друг самотен родител, не повече от Телма например. Но повече от всички мъже, които познаваше, тъй като всички разведени мъже просто оставяха децата на майките. В къщи Били рухна от умора и от

настъпващата настилка и отказа да вечеря каквото и да е с изключение на парче торта. „Полезно е за теб. Направена е с яйца. Видях това по телевизията.“ Той се разплака, защото преди три дни беше пропуснал една серия от Човека-прилеп и най-накрая легна да спи, като преди това си затвори устата, за да не глътне сиропа за кашлица, и заля с него цялата си пижама, без изобщо да подозира, че по съвета на някакъв адвокат личността му може да бъде подложена на най-старателно проучване. Тед не допускаше, че въпросът дали да се бори за родителски права, или не, ще се разреши, като се изброят всички доводи „за“ и „против“, но тъй като адвокатът му, изглежда, вярваше, че това ще изясни тяхната позиция, той взе бележник и писалка, за да види докъде ще го доведе един такъв списък.

ЗАГУБАТА НА СВОБОДА беше първата причина, която се сети да изтъкне като нежелание Били да остане при него. Хиляди разведени мъже като Чарли се подвизаваха наоколо; те приемаха полудобросъвестно полагаемите им се в края на седмицата часове с децата си; мъже, които можеха след работа да легнат в чието легло си пожелаят.

СЪНЯТ беше следващата, полусериозна точка в списъка. Без Били той можеше да каже „сбогом“ на двадесет и четири часовия ден, да става в неделя сутрин в девет часа, а дори в девет и половина.

ПАРИТЕ. Джоуана без съмнение щеше да го съди за издръжка на детето. Но тя вероятно ще работи и той ще обжалва, като изтъкне, че трябва да плаща и на домашна помощница. Предполагаше, че както и да се разреши този въпрос, разноските му пак ще бъдат по-малки, отколкото ако финансира всичко сам.

СОЦИАЛНИЯТ ЖИВОТ. Социалният му живот не вървеше, но съвестта не му позволяваше да обвини Били, че е главен виновник за това. Тед знаеше, че установява трудно връзки с хората. Просто с Били и с неговото постоянно присъствие ставаше още по-трудно.

ЕМОЦИОНАЛНАТА ЗАВИСИМОСТ. Той и Телма бяха обсъждали този въпрос — как сами родители с деца могат да използват децата като извинение да не се свързват с други хора и да се самоизолират. Стигнаха до заключението, че известна зависимост е неизбежна просто защото живееш с друг човек под един покрив. Но той се чудеше дали тази зависимост не се простира и в **СОЦИАЛНИЯ**

ЖИВОТ, където човек трудно издържа на най-различни чужди домогвания.

В ИНТЕРЕС НА БИЛИ. Той ще бъде с майка си, както е обикновено с децата на разведени родители. Ще расте, без да се налага да обяснява въпроса за родителите си. Ще заприлича повече на другите деца. Едно дете има нужда от майка си, беше казала Хариет, а това можеше да се уреди само с един телефонен разговор.

Когато започна да пише причините да задържи Били при себе си, мисълта му вече не течеше толкова леко.

ПРОФЕСИОНАЛНИ ПРЕИМУЩЕСТВА — написа той като начало. Тед смяташе, че грижите около Били го бяха направили потговорен и му бяха помогнали да напредне в работата си.

Опита се да измисли още нещо, но не успя. В главата му нямаше мисъл. Не можеше да изтъкне никакви други причини за това, че трябва да задържи Били при себе си. Никакви причини. Нищо разумно. Само чувства. Часовете, прекарани заедно, дългите, уморителни, съкровени часове, прекарани от тях двамата. Опитите да промени живота си, след като Джоуана ги остави. Опитите да променят заедно нещата. Смешните истории. Трудните моменти. Раната. Пицата. Онази част от живота му, в която детето беше навлязло по свой начин.

„Той е част от живота ми сега. И аз го обичам.“

Тед взе листа и го смачка в ръката си. А след това се разплака. Толкова отдавна не беше плакал, че му се струваше странно. Едва си спомняше какво значи да плачеш. И не можеше да спре.

„Няма да се откажа от теб... няма да се откажа от теб... няма да се откажа от теб...“

ГЛАВА ШЕСТНАДЕСЕТА

Адвокатът посъветва Тед да направи списък на хората, които ще могат да потвърдят пред съда, че той е съвестен и грижовен родител. Тед трябваше да уведоми Джоуана за решението си и след това да изчака, за да се разбере дали тя действително ще заведе дело за получаване на родителски права. Тед се изкушаваше да се скрие някъде. Да избегне конфликта и да я остави тя да ги търси, а той и Били да отидат някъде сред природата, където животът е по-естествен. Но не познаваше нито един природен кът, където можеше да се оттегли освен Сейнт Джеймс парк в Бронкс. Беше се сраснал с градските условия на живот. Нямахше да издържат само на горски плодове.

Той ѝ се обади в Централния тенис клуб.

— Джоуана, удобно ли ти е да говориш?

— Да.

— Аз взех решение, Джоуана. Няма да ти позволя да вземеш Били, нито сега, нито в бъдеще, нито до края на живота си, нито когато и да е. Каквото и да кажеш или да направиш, не ще ме разубедиш. Няма да ти го дам.

— Тед...

— Ние невинаги сме се разбирали. Но се надявам, че сега ме разбираш ясно.

— Тед, аз не съм била лоша майка. Просто не можах да се справя с положението. Сега знам, че мога.

— А ние трябва да те изчакваме, докато решиш, че можеш. Какво си въобразяваш? Кацваш и отлиташ...

— Аз съм в Ню Йорк. Тук живея.

— Защото така имаш по-големи шансове да спечелиш делото? Джоуана, ако искаш да бъдеш майка, стани майка. Омъжи се, имай си деца. Или не се омъжвай и не си имай деца. Прави каквото искаш. Само не ме намесвай. И не намесвай детето ми.

— Аз съм го родила. То е мое дете.

— Доколкото си спомням, ти пожела да пренебрегнеш този факт.

— Аз дори му избрах име. Били беше *мое* име. Ти искаше да се казва Питър или нещо такова.

— Това е било преди сто години.

— Ти пак ще го виждаш.

— Да. И то всяка вечер. Кажи на адвоката си какво съм казал.

— Друго не ми остава. Значи, ще се видим в съда?

— Това си е твоя работа. Аз ще ти кажа следното. Ако заведеш дело, няма да го спечелиш. Аз ще те победя, Джоуана.

Той се надяваше, че тя ще се откаже, като разбере колко е непреклонен. Някога се беше стъписал, когато тя си отиде. Сега се надяваше, че тя пак ще си отиде.

Тед Крамър може би очакваше, че ще има изпълнителен и послушен син като отплата за това, че се посвещава на детето си, но думите, които получи за благодарност, докато спореха преди лягане, бяха: „Татко, много си гаден!“ След което съвсем неочаквано Били излезе от стаята и целуна баща си, но не защото се разкайваше за думите си, а защото не беше изпълнил едно, свое задължение за деня: „Забравих да те целуна за лека нощ. Искам да кажа, че ти ме целуна, но аз не те целунах“, обясни той и се върна с провлечени стъпки в стаята си, а Тед, развеселен, се замисли какво ли ще стане, когато синът му навлезе в юношеската възраст, искаше тогава да го види и се надяваше, че е сплашил Джоуана, че тя е променила решението си, след като е разбрала, че едно дете ще ѝ пречи да ходи на тенис.

— Оставам без работа, така ли, дявол да го вземе? Проклети идиоти!

— Извинявай, Тед — каза О'Конър. — Аз бях този, който те доведе тук.

Хората от компанията си шушукаха какви са причините за провала. Тед не участвуваше в тези разговори — той знаеше причините. Директорите на компаниите отпуснаха малко финансови средства за списанието, но не бяха способни да предотвратят последиците от този риск.

— Аз вече наистина смятам да се пенсионирам, Тед. Но ти обещавам, че преди да помисля за себе си, ще се постарая да ти намеря работа.

— Благодаря, Джим. Но аз имам намерение да си намеря работа в близките четиридесет и осем часа.

— Как, дявол да го вземе, ще направиш това?

— Не знам.

Няколко отмъстителни служители, разярени, че компанията се разтуря точно преди Коледа и че остават без хонорари и без компенсация за уволнението, откраднаха всичко, каквото можеха да изнесат от кабинетите: машинки телбод, индига, пишещи машини. Тед остави бюрото си непокътнато, без дори да подреди книгата си. След като приключи разговора с О'Конър, каза „довиждане“ на няколко души и излезе от службата.

— Весела Коледа! — му пожела пред сградата един слабичък Дядо Мраз с камбанка и комин в ръка.

— Мошеник! — отговори Тед. — Най-сетне мога да ти го кажа.

Момчето, което приемаше документите за работа, сигурно си мислеше, че мъжът, седнал на съваем стол до ксерокса, захванал се да надраска набързо автобиографичната си справка, е ненормален.

— Искам това да стане до един час!

— Сър, първо трябва да се препише на машина и тогава...

— До един час! Плащам тройно.

Докато чакаше документите му да се преснимат, Тед започна да си урежда по телефона срещи в бюрата за безработни.

— Кажете му, че трябва да ме види днес в три часа, иначе ще се обадя на друго място.

— Положението ви, изглежда, е много напечено.

— Точно така, точно така.

Това беше най-лошото време от годината да те уволнят — работата беше замряла по празниците, хората не си сменяха службите. Той грабна документите си и целия следобед търча по разни бюра за безработни, после взе такси до административната сграда на „Ню Йорк Таймс“, за да провери всички обяви за работа от миналата седмица. На другата сутрин излезе от къщи в осем и половина, като потропваше нервно с крак, когато влакът намаляваше скоростта между

две спирки на метрото, след това тичаше по стълбите на метрото, за да бъде пръв на опашката от безработни, и после пак тичаше, за да бъде пръв на следващата опашка. Тичаше, въртеше телефони, подаваше документи. Щеше да си намери работа. Щеше да си намери бързо работа. Докато тичаше, нямаше време да спре, за да осъзнае колко е изплашен.

През първите двадесет и четири часа от четиридесет и осемте, в които съвсем налудничаво беше решил да си намери работа, той откри, че в търговията с реклами има две свободни места: „Комплексни доставки“ — мазният издател не беше назначил все още никого или вече беше уволнил някого — и списание „Маккол“, където имаше свободна длъжност от два месеца. От бюрото за безработни му съобщиха, че работата била съмнителна. Може би нямали сериозни намерения да назначават човек на това място. Той се намираще в телефонна кабина и потропваше с крак — беше се сдобил с този нервен тик на четиридесетгодишна възраст.

— Джон, тя още не ми се е обадила.

— Може би си я сплашил — отговори Шонеси.

— Мисля, че трябва да ти кажа нещо — положението ми се промени. Останах без работа. Компанията фалира.

Последва дълга пауза, твърде дълга за Тед.

— Няма нищо. Ще се справим. Ако се стигне до дело, не се тревожи за парите. Ще гарантирам за теб. После винаги можеш да се издължиш, Тед.

— Колко ще ми струва всичко?

— Скъпо е, Тед. Зависи колко ще продължи делото, ако изобщо има такова. Грубо пресметнато, пет хиляди.

„Джоуана, няма ли да престанеш да ме тормозиш!“

— Ако загубиш, ще трябва да платиш и нейните разноски, но да не мислим за това.

— Божичко, Джон!

— Какво да правя? Това е положението.

— Ами какво ще правим, като съм без работа? Съвсем не е в моя полза. Искам детето да бъде при мен, а дори заплата не получавам.

Последва втора дълга пауза.

— Ще бъдем в по-изгодна позиция, ако работиш. Имаш ли някакви перспективи за работа?

— В момента имам. Благодаря, Джон — каза той, потропвайки с крак.

Тед хукна от телефонната кабина към следващото бюро за безработни и изведнъж спря. Вече беше ходил там. Намираше се на ъгъла на Мадисън Авеню и Четиридесет и пета улица, дишаше тежко и потрепваше с крак.

Беше убедил служителя в бюрото за безработни да му уреди среща в списание „Маккол“ в четири часа следобед същия ден. Завеждащият отдел „Реклама“ беше към петдесетгодишен мъж, който очевидно броеше часовете до края на работното време и мислеше за празниците. Най-голямото му желание, изглежда, бе да приключи набързо с тази среща. Тед рекламираше. Той рекламираше работата си в други списания, като си служеше с факти и цифри от търговията, използваше демографски понятия, сравняваше рекламите в печата с рекламите в другите средства за информация (това му беше направило впечатление, когато сключваше една сделка) и точно когато успя да заинтригува завеждащия, му зададе един въпрос, с който го хвана натясно — попита го необходимо ли е да се срещне с някой друг и не могат ли да уредят въпроса веднага.

— С нашия директор по рекламата. Но той заминава.

— Може ли да го извикате тук, моля? Или ние да отидем при него?

— Това е малко прибързано от ваша страна, мистър Крамър.

— Но аз искам да заема тази длъжност.

Мъжът изгледа Тед за момент, след това излезе от стаята с досието му. Десет минути по-късно той се върна с друг мъж, който беше над петдесет години. Ръкуваха се и директорът се отпусна на един стол.

— Значи, вие сте този амбициозен човек?

— Може ли пак да си изпеете песента? — каза завеждащият рекламата.

Тед започна да изрежда собствените си достойнства, като този път стигна по-бързо до същността на въпроса.

— Разбирам, че плащате от двадесет и пет до двадесет и шест хиляди годишно. За човек с моя опит смятам, че ще дадете двадесет и шест.

— Двадесет и пет — каза предпазливо директорът по рекламата.

— Добре, тогава дайте да се разберем. Ще приема за двадесет и четири хиляди и петстотин. Това е с петстотин долара по-малко, отколкото сте готови да платите. Само че трябва да се съгласите веднага. Не утре или другата седмица, или след празниците. За мен е важно сега да кажете „да“ и приемам с петстотин долара по-малко. Смятам да ги наваксам с комисионите.

— Вие сте опасен рекламен агент, Мистър Крамър — каза директорът.

— Само днес. Предлагам един-единствен път, за двадесет и четири хиляди и петстотин.

— Ще ни извините ли за момент? — каза директорът и посочи на Тед да ги почака отвън.

„Дявол да го вземе? Аз съм се побъркал. Какво се опитвам да направя? Сигурно съм обезумял. Аз съм обезумял.“

Извикаха Тед да влезе пак в кабинета и завеждащият рекламата хвърли последен поглед върху досието му.

— Ще проверим две ваши препоръки — каза той.

— Проверете ги. Моля.

— Но съм сигурен, че ще бъдат отлични.

— Мистър Крамър, назначаваме ви със заплата от двадесет и пет хиляди и петстотин — каза директорът по рекламата.

„Успях! Мили боже!“

— Е, господа, много съм доволен, че ще работя с вас.

Той хукна по улицата обратно към сградата на „Мъжка мода“. Слабичкият Дядо Мраз стоеше на своя пост и размахваше камбанката пред комина си. Тед му даде една петдоларова банкнота и във възбудата си стисна толкова силно ръката му, че Дядо Мраз изохка.

По празниците търговските операции в „Маккол“ бяха в затишие и той можа да свикне лесно с новата си служба. Спря да потропва с крак. Беше попаднал в стабилно предприятие и още през първия работен ден след Нова година се запозна подробно с всички варианти

за продажба на реклами. Беше уредил новото си назначение толкова бързо, че парите, изплатени като компенсация за уволнението, стояха непокътнати, предназначени да покрият разходите по евентуалното дело. Джоуана все още не го беше потърсила.

Телефонът иззвъня една вечер след десет часа.

— Мистър Крамър, обажда се Рон Уилис. Аз съм приятел на Джоуана.

— Е?

— Мисля, че мога да помогна за разрешаването на това безизходно положение.

— Не съм знаел, че положението е безизходно.

— Смятах, че ако двамата се срещнем, бих могъл да изясня някои въпроси.

— Вие адвокатът на Джоуана ли сте?

— По една случайност съм юрист. Не съм адвокат на Джоуана.

— Тогава кой сте?

— Просто неин приятел. Смятам, че ако се срещнем, бих могъл да спестя на вас и на Джоуана някои неудобства.

— Обаждате се, за да ми спестите някои неудобства? Това сигурно е поредният ѝ номер.

— Не е така, повярвайте ми.

— Защо трябва да ви вярвам?

— Джоуана дори не ме е карала да ви се обадя.

— И дори не знае нищо за това, така ли?

— Знае. Но идеята беше моя.

Беше му еднакво любопитно да види приятеля на Джоуана и да разбере какви са плановете на противника.

— Добре, мистър Уилис. Ще се срещнем пред „Мартел“ на Осемдесет и трета улица и Трето Авеню в петък в осем часа. Ще пием по една бира и ще си побъбрим.

— Много добре, мистър Крамър.

— Да, прекрасно, нали?

Джон Шонеси не се противопостави на подобна среща с трето лице, тъй като по този начин можеше да се получи информация, но предупреди Тед срещата да не се състои в бар, където се пие. За предпочитане е чаша кафе в някое пълно с хора кафене или любезен кратък разговор пред службата на Тед. Целта е да не попадне в клопка

— да не започне спор или юмручен бой, да не го заговори някой хомосексуалист, да не го арестуват. Той се извини, че допуска нещата да се развият толкова грубо, но искаше да подчертае, че такива случаи има и един съдия едва ли ще се отнесе благосклонно към подобни обвинения.

На другата сутрин Тед не можа да повярва, че е чул добре какво го пита Били. По телепатия ли се предаваха мислите у децата? Той винаги внимаваше да обсъжда положението само когато Били спи. Най-неочаквано, на път за училище, докато чакаха светофарът да светне зелено, детето попита:

— Кога ще видя пак мама?

— Не мога да ти кажа със сигурност.

— Искам да видя мама.

— Знам, че е тежко така, Били, съзнавам това.

Продължиха да вървят мълчаливо. Когато стигнаха училището, детето, измислило някакво обяснение за себе си, погледна баща си.

— Мисис Вилевска е нещо като майка. Тя не е точно майка, но е нещо като майка. Нали разбираш какво искам да кажа?

— Да, ти си гениално дете, Уилям Крамър.

Смятайки, че е успокоил достатъчно баща си, той пое по стълбите на училището.

Вечерта Били пожела да чуе приказката „Избягалото зайче“ за едно малко зайче, което иска да избяга и чиято майка-зайка, въпреки всички трудности, винаги го намира. След като Джоуана си отиде, Тед скри книжката. Щеше да му бъде непоносимо тежко да я чете на Били. Каза му, че книжката вече й няма й вместо нея четяха историите за стария Бабар. Преди да заспи, Били започна да си говори сам — някакъв въображаем разговор между една майка и едно момченце. Тед, който обичаше детето, не беше в състояние да го възпира повече да види майка си, щом то искаше да я види. На другия ден се обади на Джоуана в службата — разговаряха хладно и кратко като непознати. Тя можеше да види Били, когато пожелае, и да го заведе на вечеря някой от следващите дни. Тед щеше да уреди това с домашната помощница. Уговориха се Били да се срещне с майка си за вечеря на другия ден в пет часа следобед. Тед й каза също така, че нейният приятел трябва да

го чака пред службата му, а не пред бара. „Това не беше моя идея“, обясни Джоуана. „И на мен така ми казаха“, отговори той. И повече нямаше какво да си кажат.

Тед стоеше пред службата си и чакаше представителя на Джоуана. Той пристигна с такси — беше висок, рус, строен млад мъж. Тед смяташе, че е на не повече от тридесет години, имаше тен, носеше костюм и вратовръзка и беше праметнал през ръката си тънък шлифер, което изглеждаше неуместно и глупаво, тъй като в дъждовния Ню Йорк в този момент беше минус пет градуса.

— Мистър Крамър, аз съм Рон Уилис. Къде можем да поговорим?

— Тук.

— Щом така искате, добре. Ще започна с това, че Джоуана и аз сме добри приятели.

— Моите поздравления.

— Аз мисля, че я познавам добре. В някои отношения по-добре от вас, ако позволите да се изразя така. Убеден съм, че Джоуана е друг човек, откакто не живеете заедно.

— Браво на нея.

Тед го мразеше. Мразеше го заради външния му вид, заради способността му да не отмества поглед от събеседника си, сякаш иска да докаже превъзходството си над него чрез непоклатимото си самочувствие, мразеше го и заради това, че спи с бившата му съпруга.

— Сближихме се с нея, след като тя преживя калифорнийския си период, така да се каже. Тя работеше в компанията „Херц“, заемаше чиновнически длъжности на непълен работен ден, занимаваше се с най-различни неща. Ходеше в някакви групи по психотерапия, познаваше разни мъже. Нищо постоянно.

Значи, Джоуана също не можеше да поддържа трайни връзки. За Тед това беше една малка утеха.

— Но аз знаех, че тя не е просто някоя смахната. В Калифорния ги има много такива.

— Сигурно се събират там да ядат сушено грозде.

Тед нямаше намерение да улеснява разговора. Той по никакъв начин не смяташе този мъж за свой приятел.

Уилис, който беше облякъл шлифера си, започна да трепери от студ и Тед, като разбра, че той няма намерение да парадира с

физическа издръжливост, прецени, че е безсмислено да продължават разговора на улицата. Той предложи да се отбият в едно близко кафене, където Уилис, победен от атмосферните условия, изгълта една чаша горещ шоколад.

— Може ли да говорим направо, мистър Крамър?

— О, моля. И щом искате да говорим направо, казвайте ми Тед.

— Аз мисля, че Джоуана е имала наистина отвратителен брак с вас. Той се е запечатал неприятно в съзнанието ѝ — бракът и детето. Мисля, че тогава е реагирала болезнено и сега съзнава това. Направила е много голяма грешка.

— Тя искаше да бъде свободна. Сама взе това решение.

— Знаете ли, вечерта, когато ми каза за първи път за детето, плака три часа. Сякаш язовир се беше отприщил, като разкри истината за детето, което беше крила от мен и от себе си.

— Това дете трудно може да се скрие.

— Вижте какво, Джоуана е имала възможност да поживее самостоятелно. И сега е разбрала нещо. Че е направила голяма грешка. Че е реагирала болезнено. Вие бихте ли искали да живеете с грешка, която може да се поправи?

— Не вярвам, че може да се поправи. Рон, вие явно не познавате нюйоркския климат, но може би не познавате и Джоуана. Тя е живяла лесно...

— Наричате това, което е преживяла, „лесно“?

— Вижте, единственото, което тя трябва да направи, е да каже „съжалявам“ и веднага се намира някой като вас, готов да ѝ се притече на помощ. Кажете ми, ще се жените ли за нея?

— Това засяга ли ви? Да не сте ѝ баща?

Значи, ясно. И той не изпитваше симпатии към Тед.

— Ние се виждаме от шест месеца.

— Колко мило. — На Тед му се прииска да го изкара пак на улицата с шлифера му.

— Аз реших да дойда в Източните щати, за да открия тук клон на нашата фирма и да помогна на Джоуана да разреши този проблем.

— Предполагате, че може да ме убедите, така ли?

— Мислех, че мога да помогна. Изглежда, че вие двамата вече не умеете да контактувате. Тед, ще имате право да виждате детето. А

помислете и за още нещо — Джоуана ще бъде прекрасна майка заради онова, което е направила. Сега тя наистина е избрала пътя си в живота.

— Не съм убеден.

— Може би не сте добре осведомен. Ако тя заведе дело, вие ще загубите.

— Аз не мисля така. Адвокатът ми не мисли така.

— Това си е негова работа. Как смятате да докажете в съда, че жена като Джоуана не е годна да се грижи за детето си?

— Може би ще докажа, че аз съм годен.

— Тед, това отнема време, средства, изнервя всички и е много неприятно. Аз не искам Джоуана да се измъчва, ако не се налага. За вас никак не ме е грижа, но съвсем по човешки ви казвам, че просто не разбирам защо и вие не си го спестите.

Тед му повярва. Той се убеди, че Уилис се беше намесил именно поради тази причина и разбира се, поради желанието си Джоуана да спечели спора извън залите на съда.

— Рон, всичко, което казвате по всички въпроси, може и да е вярно. Но не ме убедихте за най-важното. Защо трябва да се отказвам от някого, на когото държа толкова много? Ако му бяхте баща, щяхте да разберете какво ви казвам. Аз съм му баща. Ако той беше моето избягало зайче, щях да го намеря.

Джоуана остави бележка за Тед при секретарката му. „Може ли да видя Били в събота в единадесет часа и да го върна в пет?“ Тед предаде на телефонистката в службата на Джоуана: „Добре, единадесет часа.“ В събота тя звънна отдолу и той изпрати Били при нея. В пет тя пак звънна и изпрати Били горе. Те не се виждаха. Детето преминаваше от единия в другия.

Били изглеждаше доволен от прекарания ден. Родителите на Джоуана бяха дошли в града и отидоха с Джоуана и Били в зоологическата градина. Тед смяташе, че може да се примири с това положение, колкото и неустановено да беше то. Били щеше да си остане при него както досега и въпреки това Джоуана можеше да вижда сина си. В понеделник сутринта, след като остави Били в училище, един човек го спря на улицата.

— Мистър Крамър, поръчано ми е да ви предам това.

Той му връчи една призовка. Джоуана Крамър завеждаше дело срещу Тед Крамър, за да получи родителски права над детето си.

ГЛАВА СЕДЕМНАДЕСЕТА

На процеса *Крамър срещу Крамър* Джоуана отправи молба към съда да преразгледа първоначалното ѝ решение да остави детето си на грижите на баща му. Тя пишеше, че решението е било взето „под натиска на душевно терзание по време на мъчителен брак“.

„След като се възстанових физически и емоционално чрез смяна на местожителството, аз се върнах в Ню Йорк, където сега живея и работя — твърдеше тя. — На времето, когато оставих детето на грижите на баща му, не се чувствавах сигурна в себе си. Направих грешка, като оставих детето. Да се греши, е човешко. Но да си майка в добро психическо и физическо здраве, икономически независима и заради една допусната грешка да си лишена от всекидневни контакти със сина си е нечовешко. Моят син е само на пет години и има нужда от специално внимание и грижи, с каквито може да го обгради само една майка. Като родна майка на детето, тласкана към него от дълбоки и искрени чувства, аз моля да получа родителски права. Искам обичта и сговорчивостта, които детето вече показва при последните ни срещи, да продължават и да не се лишават майка и дете от силната и естествена взаимна любов.“

— Действуват съвсем директно — каза Шонеси. — Право на целта.

Тед Крамър прекара три часа в кантората на Джон Шонеси — адвокатът се трудеше, за да изкара хонорара си, като обясняваше на клиента си основните положения в едно съдебно дело за присъждане на родителски права. Първата стъпка беше да се отговори на молбата и да се настоява първоначалното решение на съда да не се преразглежда. Според Шонеси този опит едва ли щеше да успее, тъй като съдията вече беше дал ход на молбата. Той беше убеден, че делото е неизбежно.

Самото дело, както го описа Шонеси, щеше да прилича на съдебен процес. Двете противни страни трябваше да изложат

исканията си пред съда. Всеки имаше право да призове свидетели, които да бъдат разпитани от адвоката му и от адвоката на противната страна. След изслушване на заключителните изказвания съдията оповестяваше решението си не веднага, а след няколко дни или няколко седмици.

Докато премисляха кои подробности от брака да изтъкнат и обсъждаха евентуалните свидетели, Тед загуби нишката на разговора. Фактът, че седеше в кантората на един адвокат и обмисляше каква да бъде стратегията му, за да запази сина си, му се струваше чудовищен. Той не можеше да се съсредоточи.

— Тед?

— Няма начин да се скрия някъде, нали? — попита той, връщайки се към действителността.

— Не, щом искаш детето. Някои хора просто не се явяват пред съда.

— Не.

— Е, топката е у теб. Тя ще трябва да се потруди, за да ти я отнеме.

Шонеси познаваше адвоката на Джоуана, който се казваше Пол Гресен. Смяташе го за много способен. За съдията, един мъж на име Хърман Б. Аткинс, имаше впечатление, че е „доста хуманен човек“. Делото щеше да струва на Тед пет хиляди долара, независимо дали го печели, или губи, и приблизително още толкова, ако Джоуана спечелеше и той трябваше да ѝ плати разносните. „Каква е цената на едно дете?“ — мислеше той. Щеше да намери пари. Знаеше това. Парадоксалното беше, че онзи, на чиято глава бе лепнат етикет с цената, имаше съвсем неточна представа за това кое колко струва и нямаше да може да различи цената на новото си зимно яке от цената, срещу която ще остане при баща си.

Ще остане ли Уилям Крамър при него, или не, щеше да реши съдът, ръководейки се от традиционния юридически принцип „в интерес на детето“.

— Това, което трябва да направим, Тед, е да покажем, че в интерес на детето е то да остане при теб.

Те се опитаха да докажат, че Тед е добър родител, изброявайки качества, за които той никога не би помислил, че му правят особена чест — не беше алкохолик, наркоман, хомосексуалист или бивш престъпник, имаше работа (беше предвидил сам този момент) и не можеше да бъде обвинен в „сериозно снижен морал“.

Тед си даде сметка, че не може да бъде обвинен дори и в най-обикновена любовна връзка. Последната му приятелка, Вивиан, не беше свободна последните няколко пъти, когато ѝ се обади. Може би тя имаше лоши предчувствия за разрешаването на неговите проблеми, а може би я плашеше охладняването му, появило се в резултат на същите проблеми. Но той не можеше да се задълбочава в този въпрос, който изглеждаше толкова маловажен сега.

От своята гледна точка на неспециалист Тед смяташе, че срещу Джоуана има много силен аргумент, тъй като тя беше оставила детето си, но Шонеси му разясни делото *Хаскинс срещу Хаскинс* — в този случай една майка, отказала се от родителски права, след време поиска да си вземе детето. Съдията направил прецедент, удовлетворявайки искането на майката, като заявил, че „една майка не може да се отрече лесно от детето си“.

Шонеси смяташе, че Джоуана ще бъде уязвима по отношение на миналите си действия, че нейните появявания и изчезвания ще я поставят в неизгодно положение от емоционална гледна точка, но че техният основен аргумент трябва да бъде Тед Крамър. Той беше съвестен, любещ баща, посветил се на детето си, и в интерес на детето беше то да не се лишава от грижите на баща си.

— Освен това ми се струва, че трябва да премислим въпроса за психическото ѝ здраве. Говорила ли си е някога сама?

— Джоуана ли?

— Тед, захванали сме се с една мръсна работа. Те ще използват срещу теб всичко, което могат. Затова измисли нещо мръсно. За нас ще бъде полезно, ако покажем, че не е била съвсем наред, щом е оставила детето си, макар това да не е официално потвърдено.

— Тя никога не си е говорила сама, Джон.

— Това е много лошо.

Чудейки се кои хора биха го подкрепили, той се замисли дали домашната помощница може да му стане свидетел. Тя познаваше Били по-добре от всеки друг и беше наблюдавала как живеят бащата и синът в къщи, но той се колебаеше да поиска от нея такова нещо. Жената беше толкова наивна, че ако я изправеше пред съда, щеше да има чувството, че я експлоатира. Тед обясни това на Шонеси.

— Стига, Тед. Трябва да се включиш в играта. И папагал да имаш, и него трябва да доведеш, щом може да каже нещо в твоя полза.

— Тя е съвсем невинна жена.

— Пиши я. Ние ще я научим какво да приказва.

Но Ета Вилевска беше смутена от това, което предстоеше.

— Мисис Крамър иска да вземе Били?

— Тя има право да се опита да го вземе.

— Той ви обича толкова много.

„Хайде, Тед, включи се в играта.“

— Мисис Вилевска, бихте ли заявили това пред съда?

— Да говоря пред много хора?

— Да. Да им кажете как живеем ние тук.

Тед разпита адвоката за Били. И Били ли трябва да се яви в съда? Може ли той да бъде свидетел? На кого?

— Не, Тед. Съдията би могъл да го повика в съда, но аз се съмнявам. Детето е *non sui juris*. Много е малко, за да дава свидетелски показания. То още не разбира.

— Добре, че не го знае — отговори Тед с облекчение.

Той беше решил да не съобщава на Били, че родителите му ще се съдят заради него. И в службата си не казваше нищо по този въпрос. Там нещата бяха съвсем навързани — ако мислеше само за делото, рискуваше да загуби работата си, а ако останеше без работа, рискуваше да загуби делото.

В деня, когато молбата на Джоуана трябваше да се върне обратно в съда, Тед намери време между служебните задължения да се отбие при адвоката си. Шонеси му каза, че не е нужно да присъствува, че адвокатите обикновено извършват тези процедури без клиентите си, но Тед искаше да бъде в течение на всичко и затова държеше да се срещне с адвоката си пред залата за бракорастводни дела. Джоуана не присъствуваше на тази съдебна процедура — беше упълномощила адвоката си да действа бързо пред съдията. Адвокатът поиска

молбата на Джоуана да бъде удовлетворена въз основа на нейното изложение и детето да ѝ бъде присъдено, без да се води дело. Съдията, около шейсетгодишен, дребен, плешив мъж, отхвърли искането със същата лекота, с която отхвърли и настояването на Шонеси да не се води дело и детето да остане при баща си.

Пол Гресен беше към петдесетгодишен изискан мъж с костюм в елегантна кройка с подходяща копринена кърпичка и вратовръзка. Имаше тих глас и иронична усмивка, които тактично използваше. Джон Шонеси не му отстъпваше по маниери и облекло. Той представляваше висока внушителна фигура със своята посивяла коса и адвокатска премяна — син костюм от три части с бял карамфил на ревера. Но в края на краищата позите на адвокатите и предприетите от тях юридически маневри не промениха резултата, предварително предвиден от Шонеси — съдебно дело. Съдията изрази желание делото да се ускори, имайки пред вид „крехката възраст на детето“. Той насрочи датата на делото, то щеше да се гледа след три седмици.

Шонеси излезе с Тед в коридора и се извини, че трябва да го остави, тъй като имал работа с още клиенти. Щяха да поговорят на другата сутрин. Тед се запъти към изхода и се спусна по стълбите на съда, където беше обявен за „ответник“ в делото, заведено от „ищцата“.

Съдията поиска един психолог да посети домовете на двете страни в спора и да се срещне с всеки поотделно. Д-р Алварес, около четиридесетгодишна закръглена дама, която никога не се усмихваше, пристигна една вечер, след като Тед се беше върнал от работа. Тя обиколи апартамента, отвори долапите, хладилника, гардеробите, шкафчето за лекарства в банята. Помоли Били да отиде да си поиграе в стаята за няколко минути и извади тефтер и писалка, за да разпита Тед. Искаше да знае как той прекарва деня си, как е разпределено времето му с Били, какви общи занимания имат, какво прави той, когато е сам, живее ли някой друг с него в апартамента. Тед спомена Ета, но въпросът имаше чисто интимен характер, защото в следващия момент жената го запита направо:

— Мистър Крамър, водите ли си тук някоя приятелка?

„Когато мога, госпожо. Да не би да искате да ми предложите нещо?“

— Д-р Алварес, старая се животът ми извън дома да бъде съвсем дискретен. В момента не се срещам с никого.

— Това тревожи ли ви?

— Не особено.

— А кое ви тревожи?

— Кое ме тревожи?

„Вашето присъствие тук, това дело, Джоуана, нейният адвокат, съдията, това, че някой ще преценява най-съкровеното в живота ми.“

— Не знам как да отговоря на този въпрос. Обикновените неща, от които се тревожат хората. Тревожи ме фактът, че животът е скъп, тревожа се, когато детето ми е болно...

— Много добре. Бих искала да поговоря с детето, ако може. Насаме.

В стаята си Били строеше цял град — супергерои караха детски колички, коженият колан служеше за пътна магистрала, кубчетата представляваха сгради и всичко това не позволяваше вратата да се затвори. Тед можеше да чува разговора от всекидневната.

— Какво е това, Били? — попита тя.

— Детройт.

— Бил ли си някога в Детройт?

— Не, но съм бил в Бруклин.

На Тед му беше любопитно дали тя си записва всичко това.

Жената попита Били кои са любимите му игри, занимания, хора. Към любимите си хора той причисли Ким, Телма, мисис Вилевска, татко и Войничето.

— Ами майка ти?

— О, разбира се. Моята майка.

— Обичаш ли да бъдеш с майка си?

Тед започна да се притеснява. Той искаше да я прекъсне и да й каже, че подвежда свидетеля.

— О, разбира се.

— А какво обичаш най-много, когато си с нея?

— Да обядвам в ресторант.

— А какво обичаш най-много, когато си с татко си?

— Да играя.

— Кажи ми, бие ли те понякога татко ти?

— Много пъти.

При тези думи Тед се озова пред вратата.

— Кога те бие?

— Когато съм лош.

„Били, какво правиш!“

— Бие ме, когато играем на Планета Кританиум и аз открадна заровеното съкровище от прочутата фабрика за фъстъчено масло.

— А кога те бие истински?

— Моят татко не ме бие, глупачке. Защо ще ме бие татко ми?

Тук разговорът приключи. Д-р Алварес каза „довиждане“, хвърли последен поглед на апартамента, а Тед и Уилям Крамър приключиха вечерта, след като изпратиха Фред Флинтстоун да излети със самолета на Войничето за Детройт.

В понеделник преди делото Тед отиде при завеждащия рекламата и му каза, че трябва да отсъства няколко дни за сметка на отпуската си, тъй като бившата му съпруга води дело, за да вземе детето. Беше се въздържал да разправя за това в службата, за да избегне клюки и приказки по свой адрес, така че сега, докато се водеше делото, служебното му положение нямаше да пострада. Той се зае с работата си, захвана се да проверява предложенията за реклами, но действуваше неуверено, защото способността му да се съсредоточава намаляваше с всеки изминал час. В пет часа следобед се върна у дома при сина си, който все още нямаше никаква представа, че на другата сутрин в девет и половина в съда ще се гледа делото *Крамър срещу Крамър*.

На фасадата на съдебната палата пишеше: „Истинската справедливост е най-здравата опора на доброто правителство“. Добро правителство? Аз си искам само детето.

Тед Крамър влезе в залата, където щеше да се гледа делото. Когато се озърна, много се развълнува, като видя хората, неговите хора, дошли да му помогнат. Телма, Чарли — божичко, Чарли, колко ли пари ще загубиш, докато си тук — Телма и Чарли седяха един до друг, събрани в този момент заради Тед; Ета, сложила на главата си някаква

празнична шапка; жената на Лари, Елън, която смяташе, че нейното присъствие като учителка може да се окаже полезно; снаха му Санди, която беше дошла със самолет от Чикаго, и Джим О'Конър, подстриган, с нова връзка и риза — всички те го обичаха и искаха да му помогнат да запази сина си.

Джоуана, с вълнена плетена рокля, влезе, придружена от Рон Уилис и от адвокатата си. Тя и адвокатът заеха места на масата срещу съдията. Когато Тед се придвижи напред, за да отиде при адвокатата си на другата маса, вратата се отвори и в залата влязоха родителите на Джоуана. Те извърнаха очи от него, сякаш бяха дълбоко смутени. Очевидно бившите му роднини бяха тук, за да свидетелствуват против него. Те седнаха назад, далеч от хората на Тед.

Залата беше величествена, с висок таван, дъбови пейки и добре запазени мебели от махагон; на стената срещу присъстващите пишеше: „На бог се доверяваме“, а отстрани беше поставено американското знаме. Влезе съдията, облечен в тога, съдебният чиновник извика „Всички да станат!“, стенографът зае мястото си близо до свидетелската банка и делото започна. Тед въздъхна дълбоко и предпазливо, сякаш не знаеше дали ще му стигне въздух.

Ищцата имаше право да говори първа; адвокатът веднага даде думата на Джоуана да предяви лично исканията си. Нямаше нужда да се привличат второстепенни участници в делото. Основният аргумент беше майчинството — майката като понятие и като конкретна личност беше призована за свидетел.

Показанията на Джоуана започнаха бавно, адвокатът ѝ изреждаше внимателно дати, проследяваше годините с Тед, после с Били, докато стигна до сегашния момент. Тед усети, че се е отдал на спомени — безумни, несвързани спомени как той и Джоуана се любеха за първи път, как тази красива жена, която вече не познаваше, обвиваше краката си около него. Как държеше Били за първи път, колко мъничко му изглеждаше тогава момченцето. Как гледаше за първи път Джоуана да кърми бебето. Тези неща не можеха да се включат в показанията. Той беше забравил това.

Гресен започна да разпитва Джоуана за работата ѝ и за служебната ѝ отговорност. Той пренесе въпроса към по-далечно време.

— Мисис Крамър, работехте ли, докато бяхте омъжена за бившия си съпруг?

— Не, не работех.

— Искяхте ли да работите?

— Да.

— Споделяхте ли с бившия си съпруг желанието да работите?

— Да, споделях. Той не беше съгласен. Противопоставяше се силно на това мое желание.

Преминаха към Тед, мъжа, който се беше противопоставил съпругата му да се развива като личност. Стремяха се да оправдаят постъпката на Джоуана. Тед наистина не беше съгласен тя да работи. Не му се вярваше, че е бил толкова ограничен. От описанията почти не можеше, да познае себе си. И въпреки това знаеше, че е бил такъв, какъвто го представяха, макар че оттогава се беше променил. Съдията обяви обедна почивка и Тед се загледа в Джоуана, която се съветваше с адвокатата си. Чудеше се дали и тя също се е променила, дали в тази зала сега не се намират двама съвсем различни хора от онези, които някога са били женени, дали ако сега се харесат, ако сега се запознаят такива, каквито са, ще стигнат пак до тази зала?

Шонеси започна да събира книгата от масата — екземпляри от молбата, отчета на психоложката, разни листове, стенографския запис, който се беше провесил от машината като дълъг език, хартия за писма, юридически документи.

Джоуана напусна първа залата с адвокатата си. Тед също напусна залата със своя адвокат, след като двамата тактично се забавиха, за да не се озоват всички в един асансьор — преди да се съберат отново в тази внушителна зала, в това брачно гробище, ищцата и ответникът щяха да бъдат разделени от хора, документи, професионални юридически изрази и време.

ГЛАВА ОСЕМНАДЕСЕТА

Адвокатът на Джоуана продължи да набляга върху явно недопустимата постъпка на клиентката си — факта, че е напуснала детето си. Той се опитваше да представи този факт в нейна полза, да покаже, че решението ѝ доказва колко дълбоко е било отчаянието ѝ, предизвикано от ответника, който я бе оставил без избор.

— Бихте ли казали пред съда обичахте ли да играете тенис?

— Да.

— А как се отнасяше вашият бивш съпруг към желанието ви да играете тенис?

— Той мразеше това. Казваше пред хората, че е мъж, изоставен от жена си заради тениса.

Към емоционалното терзание се бяха прибавили и тежките задължения към малкото дете.

— Обичахте ли детето?

— Много.

— Как го хранехте, когато беше бебе?

— Кърмех го. Така можех да бъда по-близо до него като майка.

Такова обстоятелство не биваше да се пренебрегва, от него можеше да се извлече евентуална изгода.

— И въпреки това вие решихте да оставите детето си?

— Не успях да овладя тежкото положение, в което се намирах. Ако съпругът ми беше проявил разбиране към моите интереси, аз нямаше да изпадна в такова отчаяние.

— Това е вярно само отчасти — прошепна Тед на адвоката си. — Тя не е била принудена да си отиде.

Шонеси кимна. Той беше присъствувал и на други дела.

— Ш-ш-т — каза адвокатът и сложи ръка на рамото на клиента си, за да го успокои.

— Всичко се сля в едно — бракът, съпругът, напрежението, детето. Сля се в едно, защото положението беше такова. Съпругът ми ме беше оставил без право на избор.

— И какво направихте тогава?

— Предприех единствената стъпка, която следваше да направя при тези обстоятелства. Тъй като за мен всичко беше едно, не можех да разгранича отделните части от цялото и да поправа счупеното. Трябваше да се освободя от цялото, от всичко. Затова заминах да търся по-добър живот за себе си.

— И се отказахте от детето си?

— Не, не от детето си само по себе си, а от брака, от съпруга, от отчаянието и от детето. Оставих целия този товар, който съпругът ми така здраво ми бе окачил.

— Мисис Крамър, защо сте се установили да живеете тук, в Ню Йорк?

— Защото детето е тук. И баща му е тук. Аз, като майка, не искам детето ми да е разделено от баща си.

— Какво лицемерие — измърмори Шонеси на клиента си.

Гресен я попита кога за първи път е изпитала чувството, че е загубила детето си. Тя уточни, че това е станало на сутринта след заминаването ѝ.

— Какво направихте, когато се почувствувахте така?

— Тогава не направих нищо. Още не се бях освободила от мъчителните преживявания на брачния живот.

— Възраavam. Това е отклонение от въпроса.

— Възражението се приема.

— Обадохте ли се на вашия съпруг, за да изкажете чувствата си към детето?

— Да, обадох се. На Коледа, преди една година.

Гресен внесе в протокола на съдебното дело телефонната сметка на Джоуана, където бяха отбелязани телефонни разговори до Тед от Калифорния; Джоуана заяви, че целта на тези разговори била да уреди среща с детето.

— Какво каза бившият ви съпруг за тази среща?

— Той беше враждебно настроен. Отначало каза, че ще помисли. После, когато се съгласи, ме попита дали не възнамерявам да отвлека детето.

— Вие отвлякохте ли го?

— Не, купих му една играчка, който то искаше.

Дойде ред на доклада на психоложката. Д-р Алварес беше дала положителна оценка и за двете страни по делото. Джоуана беше представена като „самоуверена“, а обстановката, която смяташе да създаде за сина си, беше „подходяща за нуждите на детето“, адвокатът използваше доклада като доказателство, че Джоуана е добра майка. След това бяха възпроизведени обстоятелствата на последната ѝ среща с Били, като Джоуана разказа колко доволно е било детето, че е с нея.

— Детето изрази ли това с думи? — попита Гресен.

— Да. То каза: „Наистина колко хубаво си прекарваме, мамо.“

Ентусиазмът на Били беше използван като доказателство.

Накрая Гресен я попита:

— Може ли да кажете на съда защо искате да получите родителски права?

— Защото аз съм майка на детето. При нашата първа среща, мистър Гресен, вие ми казахте, че има случаи, когато децата се дават на майката дори след като тя е подписала документ, с който се отказва от тях. Не знам какви са юридическите закони в такива случаи. Не съм адвокат. Аз съм майка. Знам какви са законите на сърцето. Аз обичам детето си. Искам да бъда с него колкото се може повече. То е само на пет години. Има нужда от мен. Не казвам, че няма нужда от баща си. Но се нуждае от мен *повече*. Аз съм му майка.

Гресен беше подготвил добре клиентката си и беше изчислил точно времето. Показанията на Джоуана бяха продължили до четири и половина следобед. Съдията Аткинс обяви почивка до следващия ден, оставяйки спора в полза на майчинството, отстоявано от една спокойна, привлекателна майка, чиито права никой нямаше да оспорва в продължение на една нощ.

— Не се тревожи, Тед — каза Шонеси. — Ние залагаме на теб. Утре ще се опитаме да я стреснем малко.

Разпитът, на който адвокатът подложи Джоуана, в същност се състоеше от серия предварително подготвени въпроси, целящи да доведат до желаното от адвоката и неговата клиентка заключение. Джоуана не беше толкова спокойна при кръстосания разпит. Там, където Гресен заобикаляше ловко нещата, Шонеси действуваше направо от позицията на по-възрастния, опитен мъж. Той не се спря на

молбата на Джоуана, а я накара да разкаже колко време се е минало, откакто е напуснала дома си, до коледните разговори по телефона, от срещата на Коледа до последното ѝ завръщане в Ню Йорк.

— Когато заминахте за първи път и преживяхте чувството, че сте загубили нещо, за което вече споменахте, изпратихте ли на детето си писма, подаръци?

— Не, аз...

— Изпратихте ли нещо?

— Аз все още се възстановявах след преживяванията, които имах със съпруга си.

— Вие не сте изпратили на детето си нищо, за да изразите обичта си към него?

— Изпращах всичко в мислите си.

— В мислите? И това малко дете можа ли да схване символичната ви постъпка?

— Възраждам. Адвокатът се опитва да подведе ищцата.

— Може ли да повторите въпроса? — каза съдията на стенографа и Тед се размърда на стола си. Нима съдията не слушаше? Нима седеше и се разсейваше, докато тук се решаваше този важен въпрос? Или искаше да се увери във всичко, преди да вземе решение. В края на краищата той беше съдия. Можеше да прави каквото си иска в тази съдебна зала. Стенографът прочете отново въпроса.

— Възражението се отхвърля. Ищцата може да отговори.

— Знам само, че Били е бил винаги щастлив, когато ме види.

— Колко време смятате да живеете в Ню Йорк, мисис Крамър?

— Постоянно.

Шонеси се хвана за думата „постоянно“, използвайки я като оръжие.

— Колко постоянни приятели сте имали?

— Не си спомням.

— Колко любовници — постоянни?

— Не си спомням.

— Повече от трима, по-малко от тридесет и трима — постоянни?

— Възраждам.

— Възражението не се приема. Моля за отговор.

— Някъде между...

Шонеси беше казал на Тед, че ако започнат да обвиняват майката в разврат, ще спечелят много малко, освен ако тя не е стигала до крайности, което те биха доказали много трудно. Той явно имаше други намерения, задавайки тези въпроси.

— Имате ли сега любовник?

— Имам един приятел.

— Той любовник ли ви е? Трябва ли сега да дефинираме тези понятия, или да смятаме, че сте непорочна като дева Мария?

— Възраждавам!

— Възражението се приема. Мистър Шонеси, наистина ли очаквате отговор на въпрос от такова естество?

— Настоявам за конкретен отговор на конкретния въпрос. Има ли тя любовник в момента?

— Разрешавам въпроса. Отговорете, моля.

— Да.

— Това за постоянно ли е?

— Аз... не знам.

Той продължи натиска. Колко служби е заемала за постоянно; когато е отишла в Калифорния, за постоянно ли е било; когато се е върнала в Ню Йорк да види детето си, за постоянно ли е било; когато се е върнала пак в Калифорния, за постоянно ли е било; когато се е върнала втори път в Ню Йорк, за постоянно ли е било? Шонеси подлагаше на изпитание нейната устойчивост и Джоуана се обърка, започна да заеква, да отговаря неясно.

— Не знаех... тогава... — Гласът ѝ се сниши и съдията трябваше да я помоли да говори по-високо.

— В такъв случай, когато казвате „постоянно“, ние наистина не знаем действително ли смятате да останете в Ню Йорк и да вземете детето при себе си, тъй като през целия си живот не сте правили нищо продължително или стабилно, което да може да се приеме като „постоянно“.

— Възраждавам! Моля адвокатът да бъде предупреден да не обърква ищцата!

— Тук има един въпрос, на който трябва да се даде отговор — каза съдията. — Мисис Крамър, възнамерявате ли да останете постоянно в Ню Йорк?

— Да — отговори тя тихо.

— Засега други въпроси нямам.

След кръстосания разпит Гресен имаше право да разпита отново довереничката си и разигра внимателно основния си коз — майчинството; „майка“ беше ключовата дума; изразите „Като майка, аз чувствавах...“ и „Да си майка, означава...“ се използваха непрекъснато и от двамата сякаш за да предизвикат спонтанна реакция у съдията. Те проследиха стъпките, които Джоуана беше предприела, за да получи родителски права над детето, завръщането ѝ в Ню Йорк, търсенето на работа, намирането на апартамент, където „Като майка...“ тя знаела, че Били ще се чувства добре, опитите да получи законно своите права — наемането на адвокат, подаването на молба, явяването ѝ пред съда на днешния ден — и всички тези подробности, за да се покажат майчинските ѝ чувства, да се докаже дълбоката привързаност на една разумна, съвестна майка към малкото ѝ дете.

Шонеси направи последен кръстосан разпит.

— Мисис Крамър, как може да се считате за добър родител, след като буквално всичко, което сте предприели в живота си като възрастен човек, е претърпяло неуспех?

— Възразявам!

— Възражението се приема.

— Ще поставя въпроса по друг начин. Коя е най-продължителната ви лична връзка в живота освен с родителите и с приятелките ви?

— Трябва да кажа, че с детето ми.

— Което сте видели два пъти за една година? Мисис Крамър, най-продължителната ви лична връзка не е ли била с бившия ви съпруг?

— Да.

— Колко време продължи тя?

— Бяхме женени две години, преди да се роди детето. И четири много трудни години след раждането му.

— Значи, вие се провалихте при най-продължителната, най-важната връзка в живота ви?

— Възразявам.

— Отхвърлям възражението.

— Аз не съм се провалила.

— А какво му казвате вие на това? Успех? Бракът е завършил с развод!

— Аз смятам, че това е по-скоро негов провал, отколкото мой.

— Поздравявам ви, мисис Крамър. Вие току-що създадохте нов брачен закон. Нали сте разведени и *двамата*, мисис Крамър?

— Има ли адвокатът други въпроси? — попита съдията.

— Искам да попитам какво е постигнала тази жена, представена като олицетворение на сигурност и съзнателност. Мисис Крамър, претърпяхте ли провал в най-продължителната, най-важната лична връзка във вашия живот?

Тя седеше мълчаливо.

— Моля, отговорете на въпроса, мисис Крамър — каза съдията.

— Тя претърпя неуспех.

— Не тя, а *вие*. Провалихте ли се *вие* в най-важната си лична връзка в живота?

— Да — каза тя едва чуто.

— Повече въпроси нямам.

Джоуана напусна свидетелската банка с изтощен вид.

— Правото на майчинство, трудно се оспорва — каза Шонеси на своя клиент. — Но все пак ги поизмъчихме малко.

Следобед разискванията по делото продължиха с показанията на бащата на Джоуана, Сам Стърн, който свидетелствуваше в полза на ищцата. Неговата задача беше да потвърди като пряк наблюдател отношенията между майка и син. Гресен ограничи въпросите си само в тази област и дори наблегна върху неотдавнашната съботна среща на Джоуана с Били, когато към тях са се присъединили Сам и Хариет. Като чу как Сам разказва колко приятно са прекарали следобеда и с каква непринуденост Джоуана се е отнасяла към детето си, Тед разбра, че са го измамили. Този ден те му бяха устроили засада. Бабата и дядото бяха дошли с конкретната задача да осигурят тези свидетелски показания. Шонеси се опита да направи кръстосан разпит, но не можа да постигне нищо с толкова ограничени показания. Човекът казваше какво е видял със собствените си очи — майката и детето се разбираха много добре.

Оттегляйки се от свидетелската банка, Сам се опита да мине край масата, където седеше Тед, без да го погледне. Тед се протегна и хвана Сам за ръката.

— Сам?

Сам Стърн наведе глава. Без да вдига очи, той каза:

— Тед, ти би направил същото за своето дете, нали? — И бързо се отдалечи.

Гресен не призова други свидетели. Той действуваше съвсем целенасочено. Майчинството беше главният аргумент. Майката беше главното доказателство.

Започнаха изказванията на ответната страна. Първият свидетел беше Чарли, когото Шонеси наричаше постоянно „Доктор“, за да придаде по-голяма тежест на показанията. Докторът заяви, че гарантира за Тед и за отличните му качества като родител.

— Вихте ли поверили детето си на неговите грижи?

— Вече съм го поверявал. Много пъти.

Той описа няколко разходки из града с децата, където беше наблюдавал непосредствено взаимната привързаност между бащата и детето. С развълнуван глас Чарли заяви:

— Аз мисля, че при такива обстоятелства не бих могъл да бъда толкова добър баща.

Гресен отказа да го подложи на кръстосан разпит. Усмивайки се, той просто отхвърли показанията като неуместни. После приложи същата тактика при показанията на следващия свидетел — снахата на Тед, Санди, която разказа впечатленията си от грижите на Тед за Били и добави:

— Детето го обожава.

Сега дойде ред на Телма, която беше превъзбудена. Шонеси я попита:

— Кое според вас може да докаже, че мистър Крамър изпълнява добре ролята си на баща?

— Отношенията между него и детето — отговори тя и почти се разплака.

— Възраждавам, Ваша Светлост. Отговорът е, меко казано, доста неясен.

— Възражението се приема.

— Можете ли да си спомните някоя конкретна случка, която показва грижите на мистър Крамър към детето?

— Той чете на Били, къпе го, играе с него, той е много добър човек... и ако ги бяхте видели някога заедно... — това дело изобщо нямаше да се води... — И тя се разплака.

Шонеси Каза, че няма повече въпроси. За миг Гресен като че понечи да продължи разпита, но тъй като разчиташе да спечели делото, позовавайки се на майчинските чувства, той знаеше, че сълзите на една майка трябва да се уважават и затова отказа да продължи разпита.

Джим О'Конър заяви, че Тед Крамър е високо ценен в професионалните среди и е човек, когото той „дълбоко уважава“. Когато довърши портрета на Тед като компетентен, уважаван специалист в своята област, Гресен реши да не го отминава като предишния свидетел.

— Мистър О'Конър, този човек, за когото казвате, че се проявява отлично в работата си и има забележителни професионални качества, не е ли бил уволнен от вас, и то два пъти?

Тед се обърна да погледне Шонеси. Откъде бяха получили тази информация?

— Не е съвсем вярно — отговори О'Конър.

— Кое не е съвсем вярно?

— Компаниите фалираха. Всички бяхме освободени.

— Даже и нашият гениален служител?

— Възразявам!

— Възражението се приема.

— Нямам други въпроси.

Дойде ред на Елън — говорейки като начална учителка, тя заяви, че интелигентността и характера на Били, които е наблюдавала, са резултат от отличното възпитание на Тед. Гресен я остави да се изкаже спокойно. След това Шонеси представи доклада на психоложката, в който се даваше положителна оценка и на ответника — „добър родител“, чийто апартамент е „удобен за детето“.

Беше призована Ета Вилевска. Шонеси й зададе серия въпроси за впечатленията ѝ от живота в дома на Тед. Нервна, несигурна в езика, тя говореше простишко за атмосферата в къщата.

— Той е много сладко дете. Трябва да видите как обича баща си. Аз бих могла да го водя на училище, но те двамата обичат да ходят заедно.

Гресен, разтревожен от тези свидетелски показания, реши да разпита жената.

— Мисис Вилевска, вие сте наета на служба от мистър Крамър нали?

— Извинете?

— Той ви плаща, нали?

Тя изобщо не схвана саркастичния въпрос, с който той искаше да докаже, че са ѝ платили, за да се изкаже.

— Да, но днес сестра ми се грижи за Били, докато аз съм тук.

— Този човек ви дава пари, нали така?

— Да, но за днес не знам — отговори тя смутено. — Може би ще трябва да плати на сестра ми.

Като забеляза, че и съдията, и стенографът се усмихват на тази неподкупна наивност, Гресен реши да оттегли въпросите си, вместо да поражда допълнителна симпатия към свидетелката.

— Повече въпроси нямам — каза той и се усмихна лекичко на Шонеси, изразявайки колегиалното си уважение: тук ме пипна натясно, Джон.

Следващото и последно изказване беше на Тед Крамър. Делото щеше да продължи на другата сутрин.

Разискванията започнаха в девет и половина. Продължиха ден и половина. Изложеното пред съда не беше нищо друго, освен описание на един човешки живот. Върнаха се към момента, в който Джоуана си отиде, спряха се на решението на Тед да задържи детето при себе си, да намери домашна помощница, да поддържа атмосфера на сигурност в дома, проследиха ежедневните грижи по детето, вирусните заболявания през зимата, социалния живот на малкото момченце, дъждовните съботи и кошмарните сънища в четири часа сутринта. Шонеси задаваше въпросите си с чувство и разбиране, сякаш професията му да разрешава дребнави спорове между ненавиждащи се хора неочаквано се беше извисила благодарение на клиента му, чието право защитаваше. Той сякаш подканяше съдията: дайте на този човек

детето му. Вижте какво е направил. Припомниха дългите съботни и неделни дни, закупените дрехи, прочетените книги, изиграните игри, постоянната привързаност, силата на обичта и към края на показанията в залата се почувствува някаква промяна. Джоуана Крамър, която през цялото време беше седяла безизразно, подражавайки на адвоката си в неговата поза на безразличие, се заслуша, заинтригувана от показанията, от всички подробности, без да сваля очи от ответника. Тед Крамър отговори на последния въпрос защо иска да запази родителските права над детето си.

— Аз не храня никакви илюзии за това, че детето ми ще бъде благодарно. Просто искам да съм с него както досега, защото го обичам.

Преди кръстосания разпит беше обявена почивка, съдията се оттегли в кабинета си, а Тед Крамър премина от свидетелската банка в прегръдките на адвоката и на близките си.

При кръстосания разпит адвокатът на Джоуана засипа Тед с въпроси за часовете, дните и нощите, прекарани без Били, поиска да научи колко често Тед е викал някой да гледа детето, кога го е оставял, за да спи с жени, опитвайки се да опровергае моралния облик на ответника и неговата привързаност към сина си.

— Сигурно ще се съгласите, че към грижите за детето не следва да включваме времето, когато сте били в дома си, но детето е спяло?

— Човек и тогава трябва да е нащрек.

— Освен ако в леглото ви няма някоя жена.

— Възразявам!

— Възражението се приема.

— Мистър Крамър, били ли сте някога с жена в леглото, докато детето ви е спало в съседната стая?

— Сигурно.

— И аз така мисля.

Тед смяташе, че това е грубост, косвено обвинение и полуистина, но неговият адвокат беше атакувал Джоуана по същия начин — нали Шонеси го предупреди, че ще участвуват в една мръсна игра. Сега Гресен се нахвърли върху служебното досие на Тед по дати и

месторабота. Тед разбра, че те са били наели частен детектив, за да съберат информация, която да използват срещу него.

— Колко месеца продължи това, мистър Крамър? Колко служби сте сменили през последните две години?

Тед беше вярвал, че намирането на работа е геройство, а адвокатът се опитваше да го превърне в недостатък на характера му, наблягайки преди всичко на това, че ответникът е бил без работа.

— Аз съм сега в „Маккол“. Не вярвам това списание да фалира.

— Откога сте там?

— От два месеца.

— Ще изчакаме.

— Възразявам, Ваша Светлост!

— Аз просто проследявам служебното досие на този човек, Ваша Светлост! Той претендира за устойчивост, а не може да се задържи на една и съща работа. Ако ответникът желае да оспорва цитираните дати...

— Точни ли са датите, мистър Крамър?

— Да, но това не е цялата...

— Повече въпроси нямам.

При повторния си разпит Шонеси се опита да затвърди позицията на клиента си — нима сменянето на работното място не е характерно за тази професия, нима през тези години той не е израснал в професионално отношение, нима използването на жени за гледане на деца не е общоприето явление в социалния живот на възрастните хора и нима тази вечер след делото той няма да се върне у дома и няма да задоволи нуждите на детето си, както е правил през цялото време, откакто бившата му съпруга го е напуснала?

Адвокатът на ищцата имаше възможност да направи последен кръстосан разпит.

— Мистър Крамър, вярно ли е, че детето ви за малко не е ослепяло с едното око, докато е било под вашите грижи?

В първия момент Тед не можа да схване какво го питат. Те говореха за падането на Били.

— Мистър Крамър, питам ви, нарани ли се детето, докато беше под вашите грижи и има ли сега белег за цял живот?

Тед Крамър изведнъж почувствува, че му прилошава на свидетелската банка. Той погледна към Джоуана. Тя беше закрила

очите си с ръце.

— Възразявам, Ваша Светлост. Адвокатът повдига въпрос, който няма пряко отношение към делото.

— Докато е било оставено на грижите на ответника, детето се е порязало лошо и сега има на лицето си белег.

— Вие поставяте тук въпроса за нехайно отношение към детето?

— Да, Ваша Светлост.

— Ясно. Но това не е достатъчно. Разполагате ли с някакви потвърждения за нехайно отношение?

— Не, Ваша Светлост, но...

— Това е изолиран случай, освен ако можете да докажете обратното.

— Отрича ли ответникът, че детето се е наранило?

— Адвокатът ще трябва да оттегли въпросите си във връзка с този случай.

— Други въпроси нямам.

Тед слезе от свидетелската банка, но все още се чувствуваше зле. Запъти се бавно към Джоуана и застана пред нея.

— Много подло, Джоуана. Много подло...

— Съжалявам — каза тя. — Аз просто го споменах мимоходом. Не допусках, че той ще го използва.

— Ах, така ли?

— Повярвай ми, Тед. Никога не бих повдигнала този въпрос. Никога.

Но събитията се бяха развили извън нейния контрол. И двете страни по делото имаха адвокати, адвокатите си имаха своя тактика и всеки действуваше по своите собствени закони. Ето че сега и двете страни уязвяваха и бяха уязвени.

Делото приключи с излагането на заключителните аргументи от адвокатите, които обобщиха най-важните моменти в позицията на своите клиенти. Ищцата и ответникът нямаше да говорят повече в съдебната зала нито пред съдията, нито помежду си. Адвокатът на ищцата апелира в полза на майчинството, „тази уникална, животворна сила, в сравнение с която на земята няма нищо по-естествено“. В подкрепа на своите аргументи той заяви, че „не е естествено детето да

остане при баща си, когато майката е явно годна, готова и способна да предостави майчинската си любов и грижи“. Адвокатът на ответника апелира в полза на бащинството. „Бащината любов е много силно чувство — каза той. — Тя може да се прояви не по-слабо от майчината любов и ние се убедихме в това от показанията, направени в тази зала.“ Той апелира конкретно към бащинството на Тед Крамър. „Би било жестоко и несправедливо да отнемем родителските права в този случай — заяви той в края на речта си. — Детето трябва да остане в уютния дом при любещия баща, който е човек, доказал способността си да се грижи за детето със самото си поведение в живота.“

И така делото приключи. Съдията щеше да вземе решение. Да анализира показанията, да се ръководи от фактите и законите и да реши. Делото нямаше да завърши с драматична кулминация. Нямаше да има сцени като във филмите, където хора с напрегнати лица, стиснали здраво масата за опора, чакат да чуят решението. То нямаше да бъде оповестено в съдебната зала. Щеше да се появи официално в един юридически вестник, адвокатите щяха да получат вестника и да се обадят на клиентите си. Съобщението кой от родителите ще се грижи за детето щеше да е написано равнодушно и безстрастно, но със силата на неотменимо задължение.

ГЛАВА ДЕВЕТНАДЕСЕТА

Тед не си позволяваше да се отдели от телефона за повече от петнадесет минути. Освен това изпълняваше ролята на телефонист — обаждаха се разни хора, които се тревожеха. Сред тях беше майка му, която звънеше всеки ден от Флорида.

— Разбра ли вече нещо?

— Ще ти кажа, когато разбера.

— Кажи ми, когато разбереш.

— Мамо, така напрежението се засилва още повече. Може би трябва на нея да ѝ се обадиш.

— На нея? Никога няма да ѝ се обадя. Аз на теб ще ти позвъня.

Той си припомни цялото дело, предвиди повторно стратегията на адвоката си, разкритикува реакциите си на свидетелската банка и в края на краищата остана доволен от начина, по който бе представена защитата му.

През дните след делото, той водеше същия живот, който беше описан в съдебната зала, т.е. живееше нормално. Прекарваше дните си в службата, а вечерите — в къщи със сина си. Но часовете минаваха по-бавно от всеки друг път, по-бавно, отколкото когато беше без работа, дори по-бавно, отколкото през онези три седмици във Форт Дикс, когато бяха объркали заповедта му и той остана в базата за приемане на новобранци — официално беше в казармата, а в същност не беше, защото времето от редовната военна служба не течеше. Сега положението беше същото, дори по-лошо — времето течеше само за да може съдията да вземе своето решение.

Предстояха три дни празници по случай рождения ден на Вашингтон и Лари и Елън предложиха да разтворят вратите на къщата си във Файър Айланд. Тъй като нямаше вода и отопление, щяха да живеят навън като на къмпинг и да спят в спални чували. За Били това беше „голямо приключение“, а за Тед възможност да изкара дългите

празнични дни по-леко и да дочака първия работен ден, за да започне да дебне отново кога ще се обади адвокатът.

Колкото повече приближаваше времето да тръгват, толкова по-малко се радваше той, че ще прекарват нощите в една неотоплена лятна вила през зимата край океана, но Били много се вълнуваше и проверяваше дали има здрави батерии за фенерчето си, за да може да вижда нощем пред къщата скункси и миещи се мечки, и остреше пластмасовия си скаутски нож, за да се сражава с диви мечки. Тед си представяше със задоволство възможността делото да се преразгледа въз основа на ново доказателство — бащата е измръзнал заради детето си.

В петък преди празниците адвокатът се обади.

— Тед, Джон е.

— Да?

— Решението е обявено, Тед.

— Да?

— Ние загубихме.

— О, божичко...

— Не мога да ти опиша колко съжалявам.

— О, не.

— Съдията се е хванал за майчинските права още от самото начало.

— О, не. Мисля, че сърцето ми ще се пръсне.

— Аз също съм разстроен. Много съжалявам, Тед.

— Как можа тя да спечели? Как?

— Тя е майката. В деветдесет процента от случаите детето се дава на майката. А когато децата са малки, процентът е даже по-висок. Смятах, че веднъж, че само този път ще можем да направим изключение от правилото.

— Не!

— Ужасно е.

— Значи, аз го загубих. Загубих ли го?

— Направихме каквото можахме, Тед.

— Не е честно.

— Знам.

— Не е честно, Джон!

— Ето, да ти прочета решението. За съжаление постановката е съвсем традиционна.

„В случая *Крамър срещу Крамър* ищцата е рождена майка на детето Уилям, на пет години и половина. Майката завежда дело срещу бащата за родителски права над детето, което година и половина след развода на родителите е гледано от бащата. Съдът, действайки в интерес на детето, решава, че за детето, което е в крехка възраст, ще бъде най-добре да се върне на майката.

Ищцата живее сега в Манхатън и се е погрижила да създаде удобен дом за детето. Съдът счита, че първоначалното решение детето да се даде на бащата подлежи на оспорване (виж съдебно дело *Хаскинс срещу Хаскинс*). Майката, преживяла нервно напрежение по време на брака, сега доказва, че е добър, съзнателен родител. Бащата също е признат за добър, съзнателен родител. Съдът трябва да направи възможно най-правилния избор между двамата способни, грижливи родители (съдебно дело *Бърни срещу Бърни*). Съдът, действайки в интерес на детето, което е толкова малко (съдебно дело *Роулбайн срещу Роулбайн*), постановява то да бъде дадено на ищцата.“

„Съдът нарежда, отсъжда и предопределя ищцата да получи родителски права над малолетното дете, което решение влиза в сила от понеделник, 16 февруари. Ответникът се задължава да изплаща четиристотин долара месечна издръжка на гореспоменатото дете. Бащата има следните права да вижда детето: неделя от единадесет часа сутринта до пет часа следобед и две седмици през юли или август. Разходи по делото няма.“

— Това е, Тед.

— Това е? Значи, аз какво получавам — всяка неделя от единадесет до пет? Само тогава мога да бъда с детето си, така ли?

— Поне не трябва да й плащаш разноските по делото.

— Какво значение има това? Аз загубих детето. Загубих го.

— Тед, ти пак ще присъствуваш в живота му. Понякога родителите се карат като обезумели кой да получи родителски права и онзи, който загуби делото, после изчезва някъде и изобщо не вижда детето.

— И в единия, и в другия случай ние с него ще се отчуждим.

— Не е задължително.

— Понеделник — решението влиза в сила от понеделник. Значи, незабавно.

— Това не означава, че нещата са окончателно решени. Ако условията се променят, можеш да искаш решението на съда да се преразгледа.

— Разбира се.

— Може също да обжалваме делото. Но въпреки това решението трябва да се спази. И съдът обикновено го потвърждава.

— Значи, аз трябва просто да й го дам, така ли? Просто да го дам?

— Тед, много съжалявам. Искрено съм убеден, че направихме всичко възможно.

— Моят Били. Моят малък Били. О, божичко...

— Не знам какво друго бихме могли да направим...

— Прекрасно. И сега този, за когото се смята, че не е достоен да го гледа, т.е. аз, трябва да му съобщя това. О, божичко...

Тед Крамър излезе от службата ся, тъй като в такова отчаяно настроение не можеше да работи. Отиде в къщи и започна да рови из стаята на Били, като се мъчеше да реши как да постигне това, което му предстои. Можеше ли да опакова целия му живот в кашони? Трябваше ли да остави нещо за случаите, когато той ще идва тук на гости? Опита се да намисли какво да му каже, как да му обясни.

Рон Уилис, изпълняващ ролята на посредник на Джоуана, се обади в къщи, след като се беше опитвал да се свърже с Тед в службата. Той беше любезен по телефона — победителят се държеше снизходително с победения. Искаше да знае дали понеделник, десет часа сутринта, е удобно време за Тед и дали Тед може да събере в един-два куфара най-необходимите вещи на Били. За пренасянето на останалите играчки или книги щяха да се уговорят друг път.

Ета се върна от пазар и Тед й съобщи, че Джоуана е получила правото да вземе детето. Той каза, че времето, през което Ета е била с Били, е неоценимо и че Били ще има винаги голяма полза от обичта, с която тя го е обградила. Беше решил да помоли Джоуана да вземе Ета като домашна помощница и жената, разбира се, каза, че ще се грижи с удоволствие за Били. След това тя се захвана да подрежда продуктите, които беше купила. Малко по-късно той я чу. Тя плачеше в банята.

Учебният ден на Били скоро щеше да свърши и Тед помоли Ета да заведе детето в парка. Той трябваше да уреди някои неща и нямаше сили да види Били точно сега. Започна да се обаждат по телефона на разни хора — надяваше се да се свърже със секретарки, с трети лица, с домашни телефонни служби, защото предпочиташе просто да съобщи факта, а не да влиза в разговори. Реши, че най-добре ще бъде да замине, както беше запланувал, поне за събота и неделя. Така щеше да се отърве от телефона, а и Били щеше да се разочарова много, ако приключението се отменеше. След като предаде какво да съобщят от негово име, след като разговаря с приятели и прие тяхното съчувствие, той се обади на майка си. Дора Крамър не нададе вик, както Тед очакваше.

— Джоуана спечели делото — каза й той.

— Страхувах се, че така ще стане — отговори тя тихо и попита: — Аз никога ли няма да го видя вече?

В първия момент Тед не можа да й каже какво право имат бабите и дядовците да виждат детето.

— Обещавам ти, мамо, че ще го видиш. Поне когато аз го взимам.

— Горкото ми дете — въздъхна тя. Тед точно щеше да й каже нещо успокоително за Били, когато майка му запита: — Какво ще правиш сега? — И той разбра, че тя има пред вид него самия.

Ета беше голяма грижа на Тед. Той искаше да се свърже с Джоуана, преди тя да е предприела нещо. Ако изпратеше веднага бързо писмо, Джоуана щеше да го получи на другата сутрин. Освен това имаше да й съобщи и други неща, свързани с Били. Не можеше да му закачи бележка на якето, сякаш детето беше бежанче. Затова написа следното:

„Джоуана, това е един вид справка за Уилям Крамър. Той е чаровно дете, както сама ще видиш. Алергичен е към гроздов сок, но компенсира тази загуба с ябълков сок. Към грозде обаче не е алергичен. Не ме питай защо. Изглежда, е алергичен също така и към фъстъчено масло, купено от магазин за диетични храни, съвсем прясно, но понася добре същото това масло, купено от супермаркет и пак не ме питай защо. Понякога нощем му се явяват разни чудовища или едно определено чудовище. То се нарича лицето. Лицето, доколкото мога да схвана, прилича на цирков клоун без тяло и според

детския лекар, а и според това, което съм чел, може би е израз на някакъв страх от сексуален характер или страх от това, че го е яд на нещо, или просто цирков клоун, който някога е видял. Между другото лекуващият му лекар се казва Файнман. Най-доброто лекарство за Били против настинки е «Судафед». Любимите му приказки до сега бяха за Бабар и Мечо Пух, но историите за Човека-прилеп започват да ги конкурират. За него се грижеше Ета Вилевска и главно заради нея пиша това писмо. Тя е сърдечна жена, съвестна, много грижлива към Били, опитна, изобщо отговаря на всички изисквания за отлична домашна помощница. Най-важното е, че Били я обича и е свикнал с нея. Надявам се, че при такава безупречна репутация няма да отхвърлиш кандидатурата ѝ. Препоръчвам ти да я вземеш. Телефонът ѝ е 555–7306 и мисля, че ако ѝ предложиш, тя ще приеме. Сигурен съм, че ще възникнат и други неща. Обади се, ако има нужда от нещо, предполагам, че ще можем да поговорим. Това е всичко, за което се сещам в момента. Опитай се да се изказваш добре за мен в негово присъствие, а аз ще се опитам да направя същото за теб независимо от чувствата, които изпитвам, тъй като това би било «в интерес на детето», както се казва. Тед“

Тед отиде да изпрати писмото с бърза поща и след това се върна в къщи да чака Били. Детето се прибра у дома с порозовяло от студа лице. То се хвърли към Тед. „Татко, ти си се прибрал толкова рано“ — и прегърна баща си през кръста. Той нямаше сили да му каже, че то вече не живее тук, не можа да му го каже и на вечеря, когато ядяха за последен път кюфтета, нито когато си лягаха и Били угаси всички лампи, за да изпробва своя свръхмощен фенер за откриване на миещи се мечки. Когато на другия ден седнаха да закусват, Тед пак отложи разговора, но накрая не можа да издържи и докато чакаха Лари и Елън да им се обадят, произнесе речта си.

— Били, нали знаеш, че майка ти живее сега в Ню Йорк?

— Знам.

— Е-е, понякога, когато майката и бащата са разведени, се обсъжда въпросът при кого трябва да живее детето — при майката или при бащата. Има един човек, който е много мъдър. Той се нарича съдия. Съдията разбира много от разводи, майки, бащи и деца. Той решава с кого ще бъде най-добре да живее детето.

— Защо той решава?

— Ами това му е работата. Той е човек, който има много голяма власт.

— Като директора на училището ли?

— По-голяма. Съдията седи, облечен в тога, на един голям стол. Този съдия е мислил много за нас, за теб, за мен и за мама и е решил, че за теб ще бъде най-добре да живееш с мама в нейния апартамент. А аз имам голям късмет, защото, макар че ти ще живееш с мама, аз ще те виждам всяка неделя.

„Наистина, Били, обещавам ти. Няма да бъда като онези родители, за които разправяше Шонеси.“

— Не разбирам, татко.

„И аз също.“

— Кое точно не разбираш, миличък?

— Къде ще ми бъде леглото, аз къде ще спя?

— При мама. Там ще си имаш легло в своята собствена стая.

— Къде ще ми бъдат играчките?

— Ще пренесем играчките ти там, а съм сигурен, че ще получиш и нови играчки.

— Кой ще ми чете приказки?

— Мама.

— А мисис Вилевска ще бъде ли също там?

— Още не знам. Този въпрос се обсъжда сега.

— Ще идваш ли всяка вечер да ми казваш лека нощ?

— Не, Били. Аз ще живея тук. Ще те виждам в неделя.

— А аз ще живея в къщата на мама?

— И това ще стане от понеделник. Майка ти ще дойде сутринта и ще те вземе оттук.

— Но нали щяхме да заминаваме! Ти обеща!

— Пак ще отидем. Просто ще се върнем един ден по-рано, това е всичко.

— Е, хубаво.

— Да, хубаво е.

Детето обмисли няколко секунди положението и каза:

— Татко, това означава ли, че никога вече няма да играем на маймуни?

„О, божичко, мисля, че повече не мога да издържа.“

— Не, миличък, пак ще играем на маймуни. Просто ще бъдем неделни маймуни.

В колата по пътя към Лонг Айлънд възрастните правеха отчаяни опити да бъдат весели от самото начало на екскурзията, като пееха „Аз работих на жп линията“ и други любими мелодии. В паузите на това насилено веселие Елън се обръщаше към Тед и Били и бързо отместваше погледа си от тях, защото не издържаше да ги гледа. Щом сиреха за малко да пеят песни, всички по-възрастни от пет години и половина се умълчаваха. Били не спираше да говори. Той беше възхитен от мъртвия сезон на острова. „Къде отиват птиците?“, „Там живеят ли деца?“, „Фериботът разбива ли леда, както прави ледоразбивачът?“. Но след това той също се умълча и се замисли.

— Татко, аз имам една тайна. — И той му пошепна нещо на ухото, за да не могат другите да чуят. — Какво ще стане, ако Лицето дойде, когато живея у мама?

— Мама знае за Лицето. Ти и мама ще му кажете да се маха.

Докато се возеха на ферибота, Били непрекъснато гледаше през прозореца, за да не изпусне нито една морска вълна от своето приключение, но интересът му бързо се изчерпваше и страховете отново го обземаха.

— Мама знае ли, че не мога да пия гроздов сок?

— Да, знае. Тя няма да ти дава нищо, което не е хубаво за теб.

Когато пристигнаха на острова, Били обяви празните летни къщи за Страна на призраците и измисли една игра, която той и Тед играха цяла сутрин — търсеха призраци, катереха се и скачаха по верандите на къщите, плашеха се и се смееха. „Не е хубаво всичко да е толкова прекрасно — мислеше Тед. — Може би ще бъде по-добре, ако се разделим в по-неприятна обстановка.“

Ентусиазмът на детето беше заразителен. След обяда Лари и Елън, развеселени от рома, който възрастните бяха пили в този облачен, студен ден, се включиха също в играта на призраци. После всички отидоха на разходка на плажа. След вечеря Били взе фенерчето си, за да търси с него дребни животни, но Страната на призраците беше станала наистина призрачна. Той издържа навън в тъмното само десет минути и се прибра вътре, подгонен от сенките и нощните шумове.

— Видя ли елени навън? — попита Лари. — Нали знаеш, че на острова има елени.

— Тук няма елени — каза Тед. — Не искат да им дадат парка под наем.

Всички се засмяха, Били също се разсмя, защото това му се стори много смешно.

— Представяш ли си елените да пазаруват в бакалницата? — каза Били, горд от детинската си смешка.

След като се бяха веселели, пили ром и прекарвали целия ден на открито, всички заспаха в спалните чували, смеейки се до последния момент.

В неделя, преди да си заминат, Тед и Били се облякоха с дебели дрехи и отидоха на плажа да строят пясъчен дворец. Плажът беше безлюден. Този път островът беше само техен. Играха на топка, разходиха се до залива, поседяха на кея и накрая се прибраха, подгонени от студа. Тед и Били започнаха да играят на пръчки, детето се съсредоточи в играта, но изведнъж, както и преди, вниманието му се разсея. То вдигна глава и погледна баща си с отчаяни очи. Тед Крамър разбра, че в този момент трябва да се държи като истински баща, независимо колко страда, че трябва да помогне на детето да преодолее всичко това.

— Всичко ще бъде наред, Били. Мама те обича. И аз те обичам. И можеш да кажеш на всеки какво искаш, независимо какво е то.

— Разбира се, татко.

— Всичко ще бъде наред. Ти си заобиколен от хора, които те обичат.

На връщане във ферибота никой вече не се смееше. Тед изпитваше толкова силна болка от предстоящата раздяла, че едва дишаше.

Лари и Елън ги оставиха в града пред дома им.

— Обаждай се — каза Лари на Тед.

Елън целуна Били и му каза:

— Заповядай у нас на острова по всяко време. Запомни това. Ще проверим дали има елени в бакалницата.

— Ще трябва да дойда в неделя — отговори детето, схванало съвсем ясно действителното положение.

Тед накара Били да се измие зъбите, да си облече пижамата и след това му прочете една приказка. Пожела му лека нощ, стараяйки се да изглежда весел.

— Лека нощ, Били.

Опита се да изгледа някакъв филм по телевизията, но за щастие беше капнал от умора. Отиде да види за последен път заспалото дете. Нима беше заложил прекалено много на него, запита се той. В известен смисъл, може би. Но както вече се беше убедил, това е донякъде неизбежно, когато живееш сам с едно дете. Джоуана щеше да изпита същото. Той реши, че през тези месеци е трябвало да живее точно така. Беше благодарен за изминалото време. То беше съществувало. Никой не можеше да му го отнеме. Усещаше, че заради това се е променил. Беше уверен, че е станал по-добър заради детето. По-любещ, по-искрен, по-силен, по-сърдечен — заради детето; беше натрупал повече опит от това, което животът му предлагаше — пак заради детето. Наведе се, целуна го, както, спеше, и каза:

— Лека нощ, малко момченце. Благодаря ти.

ГЛАВА ДВАДЕСЕТА

Имаха няколко часа, преди Джоуана да дойде.

— Какво ще кажеш, ако отидем да закусим навън, моето момче?

— А ще ми купиш ли геврек?

— След това. — Тед Крамър беше усвоил родителския стенографски език.

Отидоха в близката закувалня и седнаха в едно сепаре — това беше закуска навън. Скоро той щеше да бъде като другите бащи за неделя, щеше да измисля занимания извън дома. Върнаха се в къщи и събраха най-важните неща на Били в два куфара. Не им оставаше нищо друго, освен да чакат Джоуана. Тед разреши на Били да гледа телевизия в неговата стая, а той седна да чете вестник във всекидневната.

Джоуана закъсняваше. Беше десет и петнадесет. Тя трябваше да се постарее поне този ден да мине по-безболезнено, мислеше Тед. В десет и половина той вече крачеше нервно из стаята. „Наистина постъпваш отвратително, Джоуана!“ В единадесет часа се сети, че не знае дори телефонът ѝ. Номерът ѝ не беше регистриран. Опита се да се свърже с Рон Уилис, но не можа. В единадесет и двадесет телефонът най-сетне иззвъня.

— Тед?

— По дяволите, Джоуана!

— Съжалявам.

— Откъде се обаждаш, дявол да те вземе?

— От къщи.

— Божичко!

— Тед, аз няма да дойда.

— Няма...

— Не мога.

— Джоуана!

— Просто не мога.

— Какво има, Джоуана?

— Аз... не мога... да тръгна.
— Не можеш да тръгнеш?
— Не мога.
— Искаш да кажеш тази сутрин, днес? Какво, по дяволите, приказваш?
— Не мога... просто не мога — разплака се тя.
— Какво не можеш?
— Искам да кажа... че докато седях в съдебната зала... и слушах какво си направил... с какво е било свързано всичко това... — Той едва различаваше думите ѝ. — Отговорността...
— Какво за отговорността? Какво, Джоуана?
— Главата ми не може да го побере.
— Джоуана, детето чака тук с готови куфари!
— Той е прекрасно дете...
— Да, прекрасно е.
— Прекрасно дете.
— Джоуана...
— Мислех, че ще бъде различно. Но когато нещата опрат до нещо конкретно... искам да кажа, че когато се изправиш лице в лице с тях...
— Какво? Какво, по дяволите?
— Сигурно не съм организиран човек. Сигурно... нещата, заради които си отидох... са все още част от мен. Точно сега нямам много добро мнение за себе си.
— Джоуана, какво приказваш? Къде се намираме, за бога?
— Не мога да го направя, Тед. Не мога да се ангажирам...
— Джоуана!
— Той е... твой, Тед.
— Той е мой?
— Аз го исках. Наистина го...
— Сериозно ли говориш?
— Аз няма да дойда, Тед. Няма.
— Това сигурно ли е?
— Няма повече да те съдя заради него.
— Значи, Били ще остане при мен?
— Мисля, че никой съдия няма вече да оспори... — И тя избухна в силен плач. — О, Тед... Тед... Тед... Тед...

— Успокой се, Джоуана...

— Знаеш ли, сигурно съм провален човек. Провален човек, както каза твоят адвокат.

— Божичко, какво си причинихме.

— Той остава при теб, Тед. Той е твой.

— Наистина ли е мой?

— Да, Тед.

— О, божичко...

— Само че... може ли да те помоля за нещо?

— Какво, Джоуана?

— Може ли да го виждам понякога?

Тя беше толкова уязвима в този момент — той имаше чувството, че може да я унищожи само с една дума. Ако кажеше просто „не“, тя нямаше никога вече да се обади. Но сърцето му не даваше да направи това, а и смяташе, че няма право.

— Ще уредим нещо.

— Благодаря, Тед. Просто... не мога да говоря повече. — И затвори телефона.

Той се облегна на стената, беше така сломен, че краката му не го държаха. Седна на масата във всекидневната, изтръпнал, с треперещи ръце, опитвайки се да повярва на всичко това. Били беше негов. След всичко преживяно беше негов. Тед седеше и сълзите се стичаха по лицето му.

Веднъж Ета му беше казала, че е щастлив човек. Той се чувствуваше точно така сега — радостен, благодарен, истински щастлив човек. Стана, отиде в коридора, където стояха готовите куфари, и продължавайки да плаче, ги занесе обратно в стаята на детето.

Били гледаше телевизия. Тед трябваше да му каже. Опита се да се успокои, след това влезе в стаята, изключи телевизора и коленичи пред детето.

— Били, мама току-що се обади. И... в края на краищата ти оставаш да живееш при мен, Били.

— Мама няма ли да дойде?

— Днес няма. Тя те обича. Много те обича. Но ще живеем както досега.

— Така ли?

— Защото аз също те обичам, Били. Очите му отново се наляха със сълзи. — И... щях да бъда много самотен... без теб.

— Искаш да кажеш, че ще си спя в моето легло?

— Да. В твоята стая.

— И всичките ми играчки ще останат тук?

— Да.

— И моето Войниче?

— Да.

— И книгите ми?

— Всичко.

Детето се опита да схване.

— Значи, днес няма да ходя там?

— Точно така, Били.

— А ти ще ходиш ли на работа днес?

— Не.

— Тогава може ли да отидем на площадката за игра, татко?

— Да, Били. Може да отидем на площадката за игра.

Този ден те се занимаваха с обикновени неща, играха на площадката, на връщане купиха пица, гледаха куклено шоу, Били си легна и Тед Крамър продължи да живее със сина си.

Издание:

Ейвъри Кормън. Крамър срещу Крамър
Американска. Първо издание

Рецензент: Владимир Трендафилов

Редактор: Людмила Колечкова

Художник: Ясен Васев

Художник-редактор: Стефан Десподов

Технически редактор: Олга Стоянова

Коректор: Евгения Кръстанова

Дадена за набор ноември 1982 г.

Подписана за печат януари 1983 г.

Излязла от печат февруари 1983 г.

Формат 70×90/32

Печатни коли 19,75.

Издателски коли 11,53. УИК 11,53

Цена 1,32 лв.

ДИ „Народна култура“ — София, ул. „Г. Генов“ 4

ДП „Георги Димитров“ — Ямбол

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.